

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ»

Οι επιπτώσεις της PAX AMERICANA στην ελληνική
αμυντική πολιτική και τις ελληνοτουρκικές σχέσεις, 1974-1991

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Φώτιος Κ. Φίλιος

Αθήνα, 2024

Τριμελής Επιτροπή

Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Κωνσταντίνος Λάβδας, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Φώτιος Κ. Φίλιος, 2024

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

«Η εργασία που παραδίδω είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιεί πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές. Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες σε περίπτωση που αποδειχθεί ότι η εργασία μου αποτελεί προϊόν λογοκλοπής ή προϊόν τρίτων».

Περιεχόμενα

Περίληψη	5
Abstract	6
1. Εισαγωγή	8
Γενικά	8
Μεθοδολογία -Ερευνητικά Ερωτήματα	
2. Κεφάλαιο 1^ο : Pax Americana και Ψυχρός Πόλεμος	
1.1 Γενικά	10
1.2 PAX AMERICANA	10
1.3 Εξωτερική και αμυντική πολιτική των ΗΠΑ στην ανατολική Μεσόγειο	12
1.4 Μονομερής εξάρτηση της Ελλάδας από τις ΗΠΑ	14
1.5 Τουρκική εξωτερική πολιτική	16
3. Κεφάλαιο 2^ο : Περίοδος μεταπολίτευσης 1974- 1981	
2.1 Γενικά	18
2.2 Εξωτερική και αμυντική πολιτική	18
2.3 Αποχώρηση από το στρατιωτικό σκέλος του NATO	20
2.4 Το ζήτημα των βάσεων	22
2.5 Ευρωπαϊκός προσανατολισμός	23
2.6 Άνοιγμα προς τα βαλκανικά Κράτη	24
4. Κεφάλαιο 3^ο : Πεδία αντιπαραθέσεως	
3.1 Γενικά	26
3.2 Υψηλή στρατηγική της Τουρκίας στο Αιγαίο	26
3.3 Το κυπριακό ζήτημα και ο ρόλος των ΗΠΑ	27
3.4 Υφαλοκρηπίδα	29
3.5 Έξοδος Σισμίκ το 1976	31
3.6 Εναέριος χώρος του Αιγαίου	32
3.7 Flight Information Region (FIR)	34
3.8 Χωρικά ύδατα	35
3.9 Επιχειρησιακός έλεγχος του Αιγαίου στο NATO	37
3.10 Αποστρατικοποίηση των νήσων του ανατολικού Αιγαίου	38
5. Κεφάλαιο 4^ο : Περίοδος 1981 -1989	
4.1 Γενικά	40
4.2 Εξωτερική και αμυντική πολιτική	40
4.3 Νέο αμυντικό δόγμα	42
4.4 Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου	43
4.5 Ελληνοτουρκικές σχέσεις και ΕΟΚ	45
4.6 Σχέσεις Ελλάδας ΗΠΑ	46
4.7 NATO και δίλημμα ασφάλειας	47
4.8 Κρίση Μαρτίου 1987	49
4.9 Νταβός μια προσπάθεια ελληνοτουρκικής προσέγγισης	51
6. Κεφάλαιο 5^ο : Περίοδος 1990 -1991	
5.1 Γενικά	53
5.2 Εσωτερική πολιτική κατάσταση	53

5.3 Εξωτερική και αμυντική πολιτική	53
5.4 ΗΠΑ και πόλεμος του κόλπου	54
5.5 Νέα πεδία αντιπαραθέσεως	55
7. Συμπεράσματα	56
8. Επίλογος	59

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

«Α» Βιβλιογραφία	60
«Β» Παρεπόμενα Προβλήματα από την Αμφισβήτηση του FIR Αθηνών	64
«Γ» Το Χρονικό της Κρίσης το 1987	66
«Δ» Η Γέννηση της Pax Americana	69

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ την Υπεραγία Θεοτόκο και την Αγία Βαρβάρα. Τη σύζυγό μου και τα παιδιά μου για την ηθική συμπαράσταση που μου παρείχαν. Το επιτελείο, το διδακτικό προσωπικό της Σχολής Εθνικής Άμυνας και την καθηγήτρια κα. Μπότσιου Κωνσταντίνα. Τους καθηγητές κ. Κωνσταντίνο Αρβανιτόπουλο, κ. Κωνσταντίνο Λάβδα και κ. Χαράλαμπα Παπασωτηρίου, διδάσκοντες καθηγητές του Παντείου Πανεπιστημίου.

Περίληψη

Με το τέλος του Β΄ΠΠ, το διπολικό διεθνές σύστημα οριοθετείται από τη στρατηγική της ανασχεσης των ΗΠΑ έναντι της ΕΣΣΔ, με την ανατολική μεσόγειο να αποτελεί την περιοχή αντιπαράθεσης των δύο υπερδυνάμεων. Το δόγμα Τρούμαν, το σχέδιο Μάρσαλ και η ίδρυση του NATO, αποτέλεσαν το πολιτικό και το στρατιωτικό σκέλος της εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής των ΗΠΑ στην περιοχή. Στο πλαίσιο αυτό, η αμυντική πολιτική των ΗΠΑ συνδέθηκε με τη γεωστρατηγική σημασία της Ελλάδας και Τουρκίας στην Ατλαντική συμμαχία. Οι ΗΠΑ ως η νέα ηγεμονική δύναμη του δυτικού κόσμου, με μεγάλη οικονομική και στρατιωτική ισχύ, αποτελούσε τον εγγυητή της παγκόσμιας ειρήνης και ασφάλειας, εισάγοντας τον όρο της Pax Americana.

Η αμυντική πολιτική της Ελλάδας λόγω της αδύναμων εσωτερικών συντελεστών ισχύος, συνδέθηκε αρχικά με την αμυντική πολιτική των ΗΠΑ στην περιοχή, που όμως σταδιακά άρχισε να μεταβάλλεται, προς μια προσπάθεια απόκτησης εθνικής αμυντικής αυτάρκειας βάσει της αρχής της αυτοβοήθειας. Καταλύτης μεταστροφής αποτέλεσε η τουρκική εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο και η απροθυμία του NATO να την αποτρέψει. Οι οποιεσδήποτε διμερείς ελληνοτουρκικές διαφορές προσεγγίστηκαν από την πλευρά των ΗΠΑ βάσει της προτεραιότητας για συνοχή και σταθερότητα στην ανατολική πτέρυγα του NATO, αλλά και του στρατιωτικού αποτυπώματος της κάθε χώρας στη συμμαχία, κλείνοντας υπέρ της Τουρκίας. Ο ανταγωνισμός στο εσωτερικό του NATO για την απόκτηση στρατηγικού πλεονεκτήματος μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας οδηγούσε συχνά στην σύγκρουση των δύο κρατών και στην επιδείνωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Η αποχώρηση της Ελλάδας από το στρατιωτικό σκέλος του NATO το 1974, άφησε το πεδίο ελεύθερο στην Τουρκία για την ενίσχυση της ενδοσυμμαχικής επιρροής της στην συμμαχία και την προώθηση των στρατηγικών της επιδιώξεων εις βάρος των ελληνικών συμφερόντων. Από την πλευρά της Ελλάδας, το NATO συνδέθηκε με την παροχή εγγυήσεων ασφαλείας εκ μέρους των ΗΠΑ έναντι της αναθεωρητικής πολιτικής της Τουρκίας, αλλά και της αναβάθμισης των ΕΔ μέσα από οικονομικές και εξοπλιστικές δωρεές.

Ο ετεροβαρής συσχετισμός ισχύος στο Αιγαίο υπέρ της Τουρκίας και το ιστορικό προηγούμενο της εισβολής και κατοχής της Κύπρου, εγείραν δίλημμα ασφαλείας για την Ελλάδα, οδηγώντας στον ανταγωνισμό ισχύος μεταξύ των δύο χωρών και στην όξυνση των διμερών σχέσεων. Η Τουρκία εκμεταλλευόμενη την υπεροχή της στρατιωτικής ισχύος έναντι της Ελλάδας, αλλά και της επιτήδειας ουδετερότητας των ΗΠΑ στις διμερείς διαφορές, η οποία ερμηνευόταν ως έμμεση υποστήριξη από την πλευρά της Τουρκίας, εγείρε συνεχώς ζητήματα αμφισβήτησης των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδας στο Αιγαίο και στην Κύπρο. Ζητήματα όπως η κατοχή της βόρειας Κύπρου, η αμφισβήτηση της ελληνικής υφαλοκρηπίδας, η επέκταση των χωρικών υδάτων, ο εναέριος χώρος του Αιγαίου, το Flight Information Region (FIR) και η αποστρατικοποίηση των νησιών του Αιγαίου αποτέλεσαν κάποια από τα πεδία αντιπαράθεσής των δυο χωρών.

Όλες οι μεταπολιτευτικές κυβερνήσεις και μέχρι το τέλος του ψυχρού πολέμου, έθεσαν ως πολιτικό στόχο της ελληνικής αμυντικής πολιτικής την εθνική ασφάλεια, την εδαφική ανεξαρτησία της χώρας και την επίλυση του Κυπριακού ζητήματος. Βέβαια η προσέγγιση επίτευξης του πολιτικού στόχου υπαγορεύτηκε σε μεγάλο βαθμό από τις ιδεολογικές συνιστώσες των κυβερνήσεων της ΝΔ και του ΠΑΣΟΚ, χαράσσοντας και την ανάλογη εξωτερική πολιτική. Κοινή συνισταμένη της εξωτερικής πολιτικής ήταν η

εσωτερική και εξωτερική εξισορρόπηση της αναθεωρητικής πολιτικής της Τουρκίας καθώς και η μείωση του βαθμού εξάρτησης από τις ΗΠΑ. Στο πλαίσιο αυτό η αναβάθμιση και ενίσχυση των ενόπλων δυνάμεων, η ένταξη στην ΕΟΚ και η επανένταξη στο ΝΑΤΟ, το πολιτικο-διπλωματικό άνοιγμα στα βαλκάνια και στο ανατολικό μπλοκ, στα αραβικά και τρίτα κράτη ήταν κάποια από τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν από τις ελληνικές κυβερνήσεις. Τέλος η πρόθεση της Ελλάδας σύνθεσης στο άρμα της Δύσης και ιδιαίτερα με τις ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ, αποτέλεσε μια απαρέγκλιτη και θεμελιώδη σταθερά παρά την όποια αντι-δυτική ρητορική.

Λέξεις-κλειδιά: Διεθνές σύστημα, Εξωτερική πολιτική, Αμυντική αυτάρκεια, Εξωτερική εξισορρόπηση, Ψυχρός πόλεμος.

Abstract

With the end of World War II, the bipolar international system is delimited by the US deterrence strategy against the USSR, with the eastern Mediterranean being the area of confrontation between the two superpowers. The Truman Doctrine, the Marshall Plan and the establishment of NATO formed the political and military arm of US foreign and defense policy in the region. In this context, US defense policy was linked to the geostrategic importance of Greece and Turkey in the Atlantic alliance. The USA as the new hegemonic power of the Western world, with great economic and military power, was the guarantor of global peace and security, introducing the term Pax Americana.

Greece's defense policy, due to its weak internal power factors, was initially linked to the US defense policy in the region, but gradually began to change, towards an effort to obtain national defense self-sufficiency based on the principle of self-help. The Turkish invasion of Cyprus and the reluctance of NATO to prevent it were the catalyst for the change. Any bilateral Greek-Turkish differences were approached from the US side based on the priority for cohesion and stability in the eastern wing of NATO, but also the military footprint of each country in the alliance, closing in favor of Turkey. The competition within NATO for the acquisition of a strategic advantage between Greece and Turkey often led to the conflict between the two states and the deterioration of Greek-Turkish relations. The withdrawal of Greece from the military arm of NATO in 1974 left the field free for Turkey to strengthen its intra-alliance influence in the alliance and promote its strategic pursuits at the expense of Greek interests. From the side of Greece, NATO was linked to the provision of security guarantees by the US against Turkey's revisionist policy, but also to the upgrading of the ED through financial and equipment donations.

The unbalanced balance of power in the Aegean in favor of Turkey and the historical precedent of the invasion and occupation of Cyprus, raised a security dilemma for Greece, leading to power competition between the two countries and the aggravation of bilateral relations. Turkey, taking advantage of the superiority of its military power over Greece, but also of the USA's careful neutrality in bilateral disputes, which was interpreted as indirect support from Turkey's side, constantly raised issues of questioning Greece's sovereign rights in the Aegean and in the Cyprus. Issues such as the occupation of northern Cyprus, the questioning of the Greek continental shelf, the expansion of territorial waters,

the Aegean airspace, the Flight Information Region (FIR) and the demilitarization of the Aegean islands were some of the fields of confrontation between the two countries.

All the post-colonial governments and until the end of the cold war, set as the political goal of the Greek defense policy the national security, the territorial independence of the country and the resolution of the Cyprus issue. Of course, the approach to achieving the political goal was largely dictated by the ideological components of the ND and PASOK governments, drawing the corresponding foreign policy. A common component of the foreign policy was the internal and external balancing of Turkey's revisionist policy as well as the reduction of the degree of dependence on the USA. In this context, the upgrading and strengthening of the armed forces, joining the EEC and rejoining NATO, the political-diplomatic opening to the Balkans and the Eastern bloc, to the Arab and third countries were some of the tools used by the Greek governments. Finally, the intention of Greece to join the West, and especially with the USA and NATO, was an inescapable and fundamental constant despite any anti-Western rhetoric

Keywords: International system, Foreign policy, Defense self-sufficiency, External balancing, cold war.

Εικόνες

Εικόνα 1: Τουρκικές διεκδικήσεις επί της υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο.....	30
Εικόνα 2: Ελληνικός εναέριος χώρος 10 ν.μ.....	33
Εικόνα 3: Όρια FIR Αθηνών και περιοχή που διεκδίκησε η Τουρκία το 1974.....	34
Εικόνα 4: Η σημασία της αύξησης των χωρικών υδάτων σε αριθμούς.....	35
Εικόνα 5: Αποστρατικοποίηση νησιών του Αιγαίο.....	38
Εικόνα 6: Τουρκικές διεκδικήσεις σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο.....	65

Θουκυδίδης: «Ο ισχυρός προχωρά όσο του επιτρέπει η δύναμη του και ο αδύναμος υποχωρεί όσο του επιβάλλει η αδυναμία του»

Εισαγωγή

Γενικά

Με το τέλος του Β'ΠΠ το διαμορφωθέν διπολικό διεθνές σύστημα οριοθετείται από τον ανταγωνισμό ισχύος μεταξύ των ΗΠΑ και της Σοβιετικής Ένωσης, οδηγώντας στον ψυχρό πόλεμο. Ο ανταγωνισμός των δύο δυνάμεων αποτέλεσε το εννοιολογικό πλαίσιο διαμόρφωσης της αμυντικής πολιτικής των ΗΠΑ, που εκφράστηκε μέσω της στρατηγικής της ανάσχεσης του κομμουνιστικού επεκτατισμού.

Η στρατηγική της ανάσχεσης στην Ευρώπη και ιδιαίτερα στην περιοχή της ανατολικής μεσογείου συνάντησε την Ελλάδα και την Τουρκία να διαδραματίζουν ένα σημαντικό ρόλο, που οροθετήθηκε σε πρώτη φάση από τη γεωστρατηγική τους θέση. Στο πλαίσιο αυτό το Σχέδιο Μάρσαλ παρείχε την οικονομική ανάκαμψη της Ευρώπης και το NATO θα εξασφάλιζε την ασφάλειά της.

Η εξωτερική – αμυντική πολιτική των ΗΠΑ και η συμμετοχή της Ελλάδας και της Τουρκίας σε κοινά συμμαχικά σχήματα με κορωνίδα τη συμμετοχή στο NATO, επηρέασαν σε σημαντικό βαθμό τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Επιπλέον η πτώση της χούντας και η εισβολή στην Κύπρο αποτέλεσαν τη βάση διαμόρφωσης των εσωτερικών και εξωτερικών παραμέτρων της ελληνικής αμυντικής πολιτικής και της σχέσης με την Τουρκία και τις ΗΠΑ.

Στο διαμορφωθέν περιβάλλον με τη Τουρκία να αναζητά ηγεμονικό ρόλο στην περιοχή της ανατολικής μεσογείου, εκδηλώνοντας αναθεωρητικές ενέργειες εις βάρος της Ελλάδας, οδήγησαν στην υιοθέτηση μιας υψηλής στρατηγικής εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης της Τουρκικής απειλής. Στο πλαίσιο αυτό η μείωση της εξάρτησης από τις ΗΠΑ και η αναζήτηση εγγυήσεων ασφαλείας, η ενδυνάμωση της αποτρεπτικής ικανότητας των ΕΔ, το πολιτικο-διπλωματικό άνοιγμα προς το ανατολικό μπλόκ, τις αραβικές χώρες, η συνεργασία με βαλκανικά κράτη και με χώρες του τρίτου κόσμου, χρησιμοποιήθηκαν ως εργαλεία στην προσπάθεια ενδυνάμωσης της εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής της Ελλάδας έναντι της Τουρκίας, επηρεάζοντας και το σύνολο των ζητημάτων που σχετίζονται με την Τουρκία και τις ΗΠΑ.

Μεθοδολογία – Ερευνητικά Ερωτήματα

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να προσδιορίσει τους παράγοντες που συνέβαλαν στην διαμόρφωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων και της αμυντικής πολιτικής στην περίοδο του ψυχρού πολέμου, υπό το πρίσμα των αμερικάνικων γεωπολιτικών επιδιώξεων στην ευρύτερη περιοχή της ανατολικής Μεσόγειου. Στο παραπάνω πλαίσιο θα επιχειρηθεί η περιγραφή και ερμηνεία των αιτίων και των αιτιατών που οριοθετούν την ελληνική εξωτερική πολιτική την μεταπολιτευτική περίοδο, μέσα από την διαμορφωθείσα τριγωνική σχέση Ελλάδας, Τουρκίας και ΗΠΑ, αποτυπώνοντας την διαχρονική αλληλουχία των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Τέλος θα ακολουθηθεί μια κριτική περιγραφή

φή του ιστορικο-πολιτικού πλαισίου που προσφέρει μια ουσιώδη κατανόηση των εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων στις σχέσεις Ελλάδας Τουρκίας και ΗΠΑ.

Η εργασία θα προσπαθήσει να απαντήσει στα παρακάτω ερωτήματα:

- Ποιά είναι η διαχρονική εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ και πώς αυτή διαμορφώθηκε με το τέλος του Β'ΠΠ, στην Ανατολική Μεσόγειο και μέχρι το τέλος του ψυχρού πολέμου, οριοθετώντας με αυτό τον τρόπο την γεωπολιτική σημασία της κάθε χώρας και συνεπώς την στάση της Αμερικής στις διμερείς διαφορές Ελλάδας Τουρκίας.
- Πώς οι γεωπολιτικές επιδιώξεις των ΗΠΑ και της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο, διαμόρφωσαν ανάλογα και την ελληνική αμυντική πολιτική για την προάσπιση των εθνικών συμφερόντων, επί κυβερνήσεων Καραμανλή, Παπανδρέου και Μητσοτάκη (κεντρικοί πολιτικοί στόχοι, δόγματα, αντιλήψεις, αποτρεπτική ικανότητα, συμμαχίες, ΝΑΤΟ, ΕΟΚ, στόχοι, βαθμός εξάρτησης από τις ΗΠΑ, Τουρκική εξωτερική πολιτική κ.τ.λ που συνετέλεσαν στην διαμόρφωση της υψηλής αμυντικής στρατηγικής της Ελλάδας).
- Ποιά διμερή ελληνοτουρκικά θέματα προέκυψαν, πέραν του Κυπριακού, στην Ανατολική Μεσόγειο, τα οποία έως και σήμερα δεν έχουν διευθετηθεί και έχουν επιδράσει διαχρονικά τις διμερείς σχέσεις των δύο Κρατών.
- Πώς η τουρκική εισβολή στην Κύπρο αλλά και η κρίση τον Μάρτιο του 1987 συνέβαλαν στη διαμόρφωση αλλά και στην άσκηση της αμυντικής πολιτικής της χώρας; Ποια η στάση των ΗΠΑ;
- Πώς οι ιδεολογικές διαφορές των κυβερνήσεων της ΝΔ και του ΠΑΣΟΚ συνέβαλαν στην διαμόρφωση και υιοθέτηση διαφορετικής προσέγγισης στην εξωτερική αμυντική πολιτική, καθορίζοντας και τη σχέση με τις ΗΠΑ.
- Τέλος η εργασία θα κλείσει με συμπεράσματα σχετικά με τους εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες που λειτούργησαν στην διαμόρφωση και άσκηση της ελληνικής αμυντικής πολιτικής.

Κεφάλαιο πρώτο

Pax Americana και ψυχρός πόλεμος

1.1 Γενικά

Στον 20^ο αιώνα το διεθνές σύστημα δομείται από την αμερικανική ηγεμονία, επηρεάζοντας τις διεθνείς σχέσεις στην αρένα της παγκόσμιας πολιτικής. Με το τέλος του Β' ΠΠ οι ΗΠΑ υποστηρίζουν μια παγκόσμια τάξη πραγμάτων βασισμένη στη δημοκρατία, την ελευθερία, το διεθνές δίκαιο και την συλλογική ασφάλεια. Στο πλαίσιο αυτό με την έναρξη του ψυχρού πολέμου, οι ΗΠΑ κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν μια βαθιά ιδεολογική σύγκρουση, που είχε να κάνει με την αποτροπή της επέκτασης του κομμουνισμού στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής και της ανατολικής Μεσογείου, διαμορφώνοντας ανάλογα την εξωτερική και αμυντική πολιτική της Αμερικής στην περιοχή. Η γεωγραφική θέση της Ελλάδας και της Τουρκίας και η συμμετοχή τους στο ΝΑΤΟ, επηρέασε και τη στάση των ΗΠΑ προς τις δύο χώρες, με όρους στρατιωτικής ισχύος και συνεισφοράς στην διαμορφωθείσα στρατηγική των ΗΠΑ.

1.2 Pax Americana

Pax Americana είναι όρος που αναφέρεται στη «διεθνή ειρήνη» που εμποτεύεται και καθοδηγείται από τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Ένας όρος που χρησιμοποιήθηκε ευρέως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και αναφέρεται στην γεωπολιτική κατάσταση που διαμορφώθηκε με πρωταγωνιστή τις Ηνωμένες Πολιτείες, ως εγγυητή της παγκόσμιας ειρήνης και ασφάλειας. Αναφέρεται σε ένα διεθνές σύστημα που διαμορφώθηκε τη δεκαετία του 1940, με το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και εξαρτώμενο από την κυρίαρχη οικονομική και στρατιωτική ισχύ των ΗΠΑ.

Οι ΗΠΑ αντιπροσώπευαν το 50% του παγκόσμιου ΑΕΠ. Το δολάριο αντικατέστησε τη στερλίνα ως το κορυφαίο αποθεματικό νόμισμα του διεθνούς οικονομικού συστήματος. Οι ΗΠΑ κατείχαν το μεγαλύτερο μερίδιο τόσο των συναλλαγματικών αποθεμάτων όσο και του χρυσού. Στο τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η αεροπορική και ναυτική ισχύς της Αμερικής της έδωσαν αδιαμφισβήτητες δυνατότητες προβολής παγκόσμιας ισχύος και κατείχαν το μονοπώλιο στα πυρηνικά όπλα.¹

Οι Η.Π.Α, είχαν την ισχύ να επηρεάζουν το νέο διαμορφωθέν διεθνές σύστημα, αλλά και να επιβάλουν τις αξίες που εκπροσωπούσε το Αμερικάνικο έθνος² κάνοντας αισθητή την παρουσία τους ως ηγεμονική δύναμη.³

¹ Παπασωτηρίου, Χ. (2006). *Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική :1945-2002*,(σ.41). Αθήνα :Ποιότητα.

² Η αμερικανική πολιτική σκέψη, βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό στις αρχές του πολιτικού ιδεαλισμού και τον ρεαλισμό, πίσω από τον οποίο κρυβόταν το αμερικανικό εθνικό συμφέρον. Η μετεξέλιξη του αμερικανικού ιδεαλισμού ήταν η ιδέα του «πεπρωμένου του έθνους», κατά την οποία, οι Η.Π.Α, ήταν η χώρα η οποία ήταν ταγμένη από την ιστορία, τους νόμους της φύσης και τη θεία πρόνοια, να διαδώσει τις δικές της αρχές και αξίες, τα δικά της κριτήρια και το δικό της πολιτικό σύστημα στον υπόλοιπο κόσμο και αυτή η ιδέα είχε τις ρίζες της σε μια ιστορική συγκυρία του 18ου αιώνα που έδινε, συγκριτικά, το χρίσμα στις Η.Π.Α, ως την πιο δημοκρατική.

Με το τέλος του Β'ΠΠ η διεθνής κοινότητα βρέθηκε αντιμέτωπη με το ζήτημα της αναβίωσης του Γερμανικού επεκτατισμού. Η κατάρρευση της κοινωνίας των εθνών και ο αναθεωρητισμός της Γερμανίας, οδήγησαν τις νικήτριες δυνάμεις ανάμεσά τους και οι ΗΠΑ να αναζητήσουν ένα πλαίσιο συλλογικής ασφάλειας το οποίο εκφράστηκε μέσα από ένα πολυεπίπεδο ανταγωνισμό ανάμεσα στο Ανατολικό μπλοκ με ηγέτιδα δύναμη την ΕΣΣΔ και το δυτικό μπλοκ με ηγέτιδα δύναμη τις ΗΠΑ. Έτσι η ανάσχεση της ΕΣΣΔ⁴ αποτέλεσε τον πυρήνα της δυτικής πολιτικής για τα επόμενα σαράντα χρόνια. Επιπλέον η αντιπαράθεση μεταξύ Αμερικής και Σοβιετικής Ένωσης είχε και ιδεολογικό περιεχόμενο και αφορούσε την ανάσχεση της επέκτασης της κουμμουνιστικής ιδεολογίας που αποτελούσε τον πυρήνα της φιλοσοφίας του Στάλιν και του τρόπου που αντιλαμβανόταν τον έξω κόσμο.⁵

Ανασταλτικό παράγοντα έναντι μιας πιθανής σοβιετικής επίθεσης στην Αμερική η σε περιοχές που είναι ζωτικής σημασίας για την ασφάλεια αποτελούσε η στρατιωτική ισχύς. Επιπλέον ο ρωσικός επεκτατισμός θα έπρεπε να αντιμετωπιστεί με βάση τις αρχές της Αμερικάνικης φιλοσοφίας στην εξωτερική πολιτική.⁶ Στο πλαίσιο αυτό οι σημαντικότερες στρατηγικές πολιτικές των ΗΠΑ αφορούσαν την ίδρυση της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας το 1949, γνωστής με τα αρχικά ΝΑΤΟ, το Δόγμα Τρούμαν και το σχέδιο Μάρσαλ. Το Δόγμα Τρούμαν⁷ (1947), αποσκοπούσε στην εξυπηρέτηση της πολιτικής της ανάσχεσης με την ταυτόχρονη παροχή βοήθειας σε λαούς που προσπαθούσαν να διατηρήσουν την ανεξαρτησία τους μέσω εξωτερικών πιέσεων. Το Σχέδιο Μάρσαλ (1948) σε συνέχεια του Δόγματος Τρούμαν, αφορούσε την οικονομική ενίσχυση κρατών της δυτικής Ευρώπης, για την αντιμετώπιση της κουμμουνιστικής απειλής.⁸ Παράλληλα η Ρωσία έκανε ότι μπορούσε να διασπάσει τη διαδικασία της δυτικής ενότητας με την υποκίνηση ανταρτοπόλεμου στην Ελλάδα και ενθαρρύνοντας μαζικά συλλαλητήρια σε δυτικοευρωπαϊκά κουμμουνιστικά κόμματα κυρίως στη Γαλλία και στην Ιταλία.⁹

Η ανάσχεση είχε να κάνει με το χτίσιμο θέσεων ισχύος στο οικονομικό και στρατιωτικό πεδίο. Το σχέδιο Μάρσαλ παρείχε την οικονομική ανάκαμψη της Ευρώπης ενώ το ΝΑΤΟ θα φρόντιζε για την ασφάλειά της. Επιβεβαιώνοντας το lesson learn του Α' ΠΠ ότι, η προστασία κατά της επιθετικότητας είναι να έχεις μεγάλη δύναμη και να έχεις την βούληση να τη χρησιμοποιήσεις.

³ Ήφαιστος, Π. (1994). *Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική. Από την «ιδεαλιστική αθωότητα» στο «πεπρωμένο του έθνους»*, (σ.105 -113). Αθήνα: Οδυσσέας.

⁴ Ο γεωπολιτικός στόχος του Στάλιν ήταν, πρώτον, να διευρύνει τα όρια της Σοβιετικής Ένωσης προς δυσμάς και δεύτερον, να δημιουργήσει μια σοβιετική σφαίρα επιρροής στην κεντρική και ανατολική Ευρώπη, ώστε να αποκτήσει μια προστατευτική ζώνη έναντι ενδεχομένων νέων απειλών και εισβολών από τα δυτικά.

⁵ Kissinger, H. (1995). *Διπλωματία*, (σ. 500). Αθήνα: Λιβάνη.

⁶ Kissinger, H. (1995), (σ. 503).

⁷ Ο Τρούμαν είχε χαρακτηρίσει το δόγμα του σαν την πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών για την υποστήριξη ελεύθερων λαών, που θα προβάλλουν αντίσταση στις απόπειρες υποδούλωσής από ένοπλες μειονότητες ή εξωτερικές πιέσεις.

⁸ Παπασωτηρίου, Χ. (2006), (σ.59-68).

⁹ Kissinger, H. (1995), (σ.500).

1.3 Εξωτερική και αμυντική πολιτική των ΗΠΑ στην ανατολική Μεσόγειο

Η Ανατολική Μεσόγειος υπήρξε ένα κομβικό σταυροδρόμι και ένα καζάνι συγκρούσεων από την αρχαιότητα, πολύ πριν από την ανακάλυψη άφθονων πόρων και υδρογονανθράκων. Ως μέρος της «θάλασσας μεταξύ των εδαφών», είναι ο γεωγραφικός και στρατηγικός σύνδεσμος της Ευρώπης, της Ασίας και της Αφρικής. Εκτείνεται από το άκρο της φτέρνας της Ιταλίας προς τα ανατολικά έως το Λεβάντε για να περιλάβει την Ελλάδα, την Τουρκία, τη Συρία, το Ισραήλ, την Αίγυπτο και τη Λιβύη, ενσωματώνοντας επίσης τη γύρω περιφέρεια και βασικά νησιά όπως η Κύπρος και η Κρήτη.

Αυτή η ζωτικής σημασίας στρατηγική θέση έχει καταστήσει την Ανατολική Μεσόγειο ως ένα επίκεντρο ανταγωνισμού μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων για χιλιετίες. Η σύγχρονη ιστορία της περιοχής ως γεωπολιτικό σημείο ανάφλεξης ξεκίνησε με τον αυξανόμενο αγγλο-ρωσικό ανταγωνισμό του 19^{ου} αιώνα, και πιο πρόσφατα την αντιπαράθεση υπερδυνάμεων της εποχής του Ψυχρού Πολέμου. Για τις ΗΠΑ η Ανατολική Μεσόγειος αποτέλεσε το σημείο όπου οι Ηνωμένες Πολιτείες άρχισαν να αντιμετωπίζουν τη Σοβιετική Ένωση. Η περιοχή αναφερόταν ως «λίμνη του NATO» και αποτέλεσε κομβικό σημείο για τη στρατηγική ανάσχεσης των ΗΠΑ. Στο πλαίσιο αυτό η αμυντική πολιτική των ΗΠΑ συνδέθηκε με τη γεωστρατηγική σημασία της Ελλάδας και της Τουρκίας στην περιοχή. Επιπλέον η ταυτόχρονη ένταξη της Ελλάδας και της Τουρκίας στο NATO την 16/2/1952, αντανάκλα την γεωπολιτική βαρύτητα των δύο όμορων κρατών στην στρατηγική της Αμερικής και το γεωστρατηγικό τους ρόλο στη Ατλαντική συμμαχία.

Σε αυτό το πλαίσιο, η γεωπολιτική θέση της Τουρκίας έγινε ζωτικής σημασίας, σε έναν πιθανό πόλεμο η Τουρκία θα εκλαμβάνονταν ως φυσικό φράγμα ενάντια σε προέλαση της Σοβιετικής Ένωσης στην ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή.¹⁰ Πράγματι, ο έλεγχος των Στενών ήταν ο λόγος ύπαρξης της Αμερικανικής στρατηγικής στην περιοχή. Στο ίδιο πλαίσιο κινήθηκε και η σημαντικότητα της γεωπολιτικής θέσης της Ελλάδας στην ανατολική μεσόγειο. Αναγνώριζαν ότι η Ελλάδα αποτελούσε σημαντικό παράγοντα στην έγκαιρη προειδοποίηση και ασφάλεια των στενών. Ιδιαίτερη σημασία προσδιδόταν στα νησιά του Αιγαίου και της Κρήτης για την ασφάλεια των θαλασσιών γραμμών επικοινωνιών στην ανατολική Μεσόγειο και βόρειο Αφρική, καθώς και στην εκτέλεση εναέριων και αμφίβιων επιχειρήσεων. Το Αιγαίο αποτελούσε σημαντικό παράγοντα στις γεωστρατηγικές επιδιώξεις του NATO.¹¹

Αμερικανοί αξιωματούχοι αναγνώρισαν τον αλληλοεξαρτώμενο στρατηγικό ρόλο της Ελλάδας και Τουρκίας ως βασικά έθνη-κράτη στο πλαίσιο ασφάλειας στη Μέση Ανατολή και καθοριστικής σημασίας για την προστασία των Αμερικανικών συμφερόντων στην περιοχή της Μεσογείου. Απέδωσαν ωστόσο, πολύ μεγαλύτερη στρατηγική σημασία στην Τουρκία λόγω του ελέγχου της στα Στενά, του μεγέθους του τουρκικού στρατού και της θέσης της Τουρκίας, που την έκανε εμπόδιο στη σοβιετική επέκταση στη Μέση

¹⁰ US Department of State, FRUS: The Near East and Africa, 1946 vol. VII (Washington, D.C.: USGPO, 1946), (σ.894).

¹¹ Τσιριγώτης Δ. (2013). *Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία*, (σ.521-522). Αθήνα: Ποιότητα.

Ανατολή και αμερικανικό σκαλοπάτι στη Μέση Ανατολή στη ζωτική περιοχή του Περσικού Κόλπου.¹² Η Τουρκία βρισκόταν και σε μια στρατηγική θέση που της παρείχε το πλεονέκτημα επιτήρησης και παρακολούθησης των δραστηριοτήτων της Σοβιετικής ένωσης αλλά και ως εφελτήριο για πλήγμα με πυρηνικά ή συμβατικά όπλα στο μαλακό υπογάστριό της. Επιπλέον το σύμφωνο της Βαγδάτης το 1955, ανάμεσα στην Τουρκία, Ιράκ, Ιράν και το Πακιστάν με το Ηνωμένο Βασίλειο και τις Ηνωμένες Πολιτείες ως συνδεδεμένα μέλη, ενίσχυσε ακόμα περισσότερο την γεωπολιτική θέση της Τουρκίας έναντι της Ελλάδας. Με τη σειρά της, η Άγκυρα εκμεταλλεύτηκε τα στρατηγικά πλεονεκτήματα για να προωθήσει και να προστατεύσει τα συμφέροντά της στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Η σημασία της Τουρκίας για τις Ηνωμένες Πολιτείες είχε και μια λιγότερο διαφημισμένη διάσταση, την πρόσβαση στο πετρέλαιο της Κασπίας Θάλασσας. Οι Ηνωμένες Πολιτείες υποστήριζαν με συνέπεια την μεταφορά αυτής της επικερδούς νέας πηγής πετρελαίου μόνο μέσω Τουρκίας.¹³

Ένας άλλος παράγοντας που επηρέασε την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ απέναντι στην Ελλάδα και την Τουρκία ήταν και η διαφορετική αντίληψη που είχαν υιοθετήσει για τις δύο χώρες. Ειδικότερα, η Τουρκία θεωρήθηκε ως μια περήφανη και ανεξάρτητη χώρα από Αμερικανούς αξιωματούχους κατά τη διάρκεια της συζήτησης για το Δόγμα Τρούμαν το 1947. Το αναπόφευκτο συμπέρασμα αυτής της αντίληψης ήταν ότι οι Τούρκοι δεν θα ανέχονταν εξωτερική παρέμβαση στην πολιτική και τις πολιτικές τους περιορίζοντας την άσκηση της αμερικανικής επιρροής.¹⁴

Σε αντίθεση με την Τουρκία, η Ελλάδα κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου δεν κατάφερε να επιβεβαιώσει την ανεξαρτησία της ή και τη στρατηγική της σημασία. Οι ιδεολογικές προκαταλήψεις και η εξάρτηση των ελληνικών πολιτικών ελίτ από την αμερικανική υποστήριξη για την πολιτική τους επιβίωση, δημιούργησαν συνθήκες που επιβεβαιώνουν την αμερικανική αντίληψη, ότι η ελληνική πολιτική θα μπορούσε να είναι εξωτερικά χειραγωγήσιμη. Έτσι, εάν έπρεπε να γίνει μια πολιτική επιλογή μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, η Ουάσιγκτον πίστευε, ιδιαίτερα πριν από το 1974, ότι τις οποιεσδήποτε αρνητικές ελληνικές αντιδράσεις μπορούσε να τις διαχειριστεί καλύτερα.¹⁵

Βέβαια στην διαμόρφωση της παραπάνω αντίληψης συνέτεινε και το γεγονός

¹² Couloumbis T. (1966). *Greek Political Reaction to American and NATO Influences*. New Haven and London: Yale University Press. (σ.55-57).

¹³ Hill, F. (1996). *Pipeline Politics, Russo-Turkish Competition and Geopolitics in the Eastern Mediterranean*, Cyprus Review, vol. 8, no. 1.(σ.83-100).

¹⁴ United States Senate, Committee on Foreign Relations, Legislative Origins of the Truman Doctrine, Hearings held in Executive Session on S938, First Session, 80th Congress, Historical Series. Washington, DC: G.P.O., 1973, (σ.78-80).

¹⁵ Coufoudakis V. (1997). *GREEK-TURKISH RELATIONS IN THE POST-COLD WAR ERA: IMPLICATIONS OF THE AMERICAN RESPONSE*, (σ.7). Διαθέσιμο στο : <https://cyprusreview.org/index.php/cr/article/download/507/451>

ότι, με το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου το 1946-1949, η Ελλάδα αντιμετώπισε έναν αιματηρό, καταστροφικό και κοινωνικά τραυματικό εμφύλιο πόλεμο. Η πολιτική και η οικονομική ζωή της χώρας είχε υποστεί μεγάλο πλήγμα. Οι μετά εμφυλιακές ελληνικές κυβερνήσεις είχαν ως κύριο στόχο την συγκράτηση του κομμουνισμού τόσο στο εσωτερικό όσο και διεθνώς και όχι την εφαρμογή μεταρρυθμίσεων για την ανοικοδόμηση της χώρας. Επιπλέον οι ΗΠΑ ήταν αυτές που βοήθησαν να αποτραπεί η κομμουνιστική κυριαρχία στην Ελλάδα την περίοδο 1947-1949. Οι ΗΠΑ εκμεταλλευόμενες την αδυναμία του Ηνωμένου Βασιλείου να παράσχει στρατιωτική και οικονομική υποστήριξη δημιούργησαν το λεγόμενο AMAG (American Mission for Aid to Greece) μέσα από το δόγμα Τρούμαν για να στηρίξουν την Αθήνα στον αγώνα κατά των κομμουνιστών ανταρτών. Συνεπώς η μεγάλη εξάρτηση της Ελλάδας από τις ΗΠΑ ήταν αναπόφευκτη.¹⁶

Επίσης σημαντικό ρόλο προς την κατεύθυνση αυτή έπαιξε και η αδυναμία της ελληνικής διπλωματίας να αναδείξει την γεωπολιτική και γεωστρατηγική σημασία του ελλαδικού χώρου στους Αμερικάνικους και Νατοϊκούς κύκλους. Ειδικότερα τα νησιά του ανατολικού Αιγαίου, προσέδιδαν στρατηγικό βάθος στα στενά, ενώ ο ηπειρωτικός χώρος παρείχε ασφάλεια στο μαλακό υπογάστριο της Ευρώπης, ενισχύοντας ταυτόχρονα και την ελλειμματική ασφάλεια της έκκεντρης Τουρκίας. Από την άλλη πλευρά η τουρκική διπλωματία κινήθηκε μεθοδικά προβάλλοντας την γεωστρατηγική της αξία σε διπλωματικό και πολιτικό επίπεδο. Επίσης η επικράτηση του διπλωματικού κόμματος του Μεντερές από το 1950 έως το 1960, εξέπεμπε ένα αίσθημα πολιτικής σταθερότητας προς τους Αμερικανούς και δυτικούς συμμάχους της Τουρκίας.

Κατόπιν των παραπάνω είχαμε μια άρση της πολιτικής των ίσων αποστάσεων μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας και μία διακριτική προτίμηση προς την Τουρκία. Δίνοντας την δυνατότητα στην Τουρκία να προωθεί πιο εύκολα τα εθνικά της συμφέροντα και να επιζητά ένα ηγετικό ρόλο στην Ανατολική Μεσόγειο.¹⁷

1.4 Μονομερής εξάρτηση της Ελλάδας από τις ΗΠΑ

Η ελληνική αμυντική πολιτική μετά τον Β'ΠΠ ήταν συνυφασμένη με την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ και του NATO. Η πραγματική ανησυχία για τις ΗΠΑ ήταν να εξασφαλίσουν ένα φιλοδυτικό καθεστώς στην Αθήνα για την συγκράτηση του σοβιετικού επεκτατισμού. Η Ελλάδα ήταν κρίσιμη για τα συμφέροντα των ΗΠΑ, διότι, ένας κομμουνιστικός θρίαμβος στην Ελλάδα θα έβλαπτε τα συμφέροντά της στη Μέση Ανατολή, την Εγγύς Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική. Εξάλλου, η επικράτηση του κομμουνισμού στην Ελλάδα θα μπορούσε να προκαλέσει φαινόμενο ντόμινο συμπαρασύροντας και άλλες χώρες. Στο παραπάνω πλαίσιο, η παρέμβαση των ΗΠΑ στις ελληνικές υποθέσεις ήταν μια πατρογονική σχέση ιδιαίτερα την περίοδο μεταξύ 1947

¹⁶ Clogg, R. (1992). *A Concise History of Modern Greece*. Cambridge: Cambridge University Press, (σ.149-150).

¹⁷ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ.520).

(Δόγμα Τρούμαν και σχέδιο Μάρσαλ¹⁸) και 1974 (η κατάρρευση της στρατιωτικής δικτατορίας).¹⁹

Απότοκο αυτής της σχέσης ήταν η δημοσιονομική, πολιτική, οικονομική και αμυντική πολιτική να συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με την αμερικανική πρωτοβουλία. Επιπλέον η οικονομική βοήθεια προς την Ελλάδα είχε συνδεθεί με την οικονομική ανασυγκρότηση και την αποκατάσταση της εσωτερικής ασφάλειας λόγω του εμφυλίου.²⁰

Κομβικό σημείο της οικονομικής εξάρτησης από τις ΗΠΑ αποτέλεσε η προεδρία Κένεντι με την αντικατάσταση του δόγματος Τρούμαν, με το νόμο Πλαίσιο 1961 και τον τερματισμό της δωρεάν οικονομικής βοήθειας το 1962. Ωστόσο συνεχίστηκε η δωρεάν χορήγηση στρατιωτικού υλικού σε Ελλάδα και Τουρκία για τη διατήρηση της περιφερειακής ισορροπίας στρατιωτικής ισχύος.²¹

Όσον αφορά την εθνική στρατιωτική ισχύ λόγω της κατεστραμμένης οικονομίας της Ελλάδας καθιστούσε αδύνατο τον προγραμματισμό μιας στοιχειώδους αμυντικής πολιτικής. Το μεγαλύτερο μέρος του στρατιωτικού εξοπλισμού ήταν αμερικανική στρατιωτική βοήθεια.²²

Η Ελλάδα είχε εναποθέσει την ασφάλειά της στο ευρύτερο πλαίσιο της Ατλαντικής συμμαχίας, και ως εκ τούτου της στέρησε κάθε πρωτοβουλία σε θέματα που άπτονταν της εθνικής ασφάλειας. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των ΗΠΑ, το θέμα της ασφάλειας ήταν εσωτερικής και όχι εξωτερικής φύσης. Η αποστολή των ενόπλων δυνάμεων ήταν να αποτρέψουν την κουμμουνιστική κυριαρχία στο εσωτερικό της χώρας. Σε περίπτωση επίθεσης από μέλος του συμφώνου της Βαρσοβίας, η αποστολή των ελληνικών δυνάμεων ήταν να καθυστερήσουν απλώς την εισβολή, ώστε να δώσουν τον χρόνο για την ανάπτυξη των νατοϊκών δυνάμεων. Αποτέλεσμα των παραπάνω, ήταν η δομή και η σύνθεση των ενόπλων δυνάμεων να μην επιτρέπει την δυνατότητα αποτελεσματικής άμυνας σε περίπτωση εχθρικής απειλής.

Η Ελλάδα πίστευε ότι, η Συμμαχία θα μπορούσε να παίξει ένα προληπτικό ρόλο κατά της Τουρκίας σε περίπτωση που η Άγκυρα επιχειρούσε να εφαρμόσει πολιτικές σε βάρος της Ελλάδας. Η άποψη αυτή άρχισε να μεταβάλλεται με την εμφάνιση του Κυπριακού μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1950, φτάνοντας στο αποκορύφωμα με την τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974, κάνοντας την Ελλάδα να αναθεωρήσει την αμυντική της στρατηγική. Η ελληνική πολιτική ηγεσία συνειδητοποίησε ότι το κόστος της εξάρτησης από το NATO ήταν μεγάλο και δεν παρείχε τα οφέλη που πίστευε ότι θα της παρείχε. Η Ατλαντική συμμαχία δεν εμπόδισε την Τουρκία να εισβάλει στην Κύπρο.

¹⁸ Το Σχέδιο Μάρσαλ, επέφερε στην Ελλάδα 1,327 εκατομμύρια δολάρια, υπό μορφή δανείου και χορηγήσεων καταναμεμημένο σε αναλογία 55-45% για σκοπούς αναπτυξιακών και στρατιωτικών.

¹⁹ Σβολόπουλος, Κ. (2002). *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1945-1981*, (σ.24). Αθήνα: Εστία.

²⁰ Σβολόπουλος, Κ. (2002), (σ.27).

²¹ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ.513).

²² Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ.496).

Το Κυπριακό το 1974 έδειξε στην πολιτική ηγεσία της Ελλάδας ότι η υφιστάμενη αμυντική πολιτική δεν εξυπηρετούσε και ερχόταν σε αντίθεση με τα εθνικά συμφέροντα.²³

1.5 Εξωτερική πολιτική της Τουρκίας

Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας με την έναρξη και το τέλος του ψυχρού πολέμου, οροθετήθηκε από το δόγμα του ιδρυτή του σύγχρονου Τουρκικού κράτος τον Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ και τον πρωθυπουργό και πρόεδρο της Τουρκίας Τουργκούτ Οζάλ, ο οποίος ανέλαβε την εξουσία το 1983. Ο συνεχιστής του κινήματος των Νεότουρκων του 1908 Κεμάλ Ατατούρκ προσπάθησε να ενσωματώσει τη Τουρκία στον δυτικό πολιτισμό, μετατρέποντάς την σε ένα σύγχρονο, ισχυρό και ανεξάρτητο κράτος σύμφωνα πάντα με τα δυτικά πρότυπα, προσπαθώντας ταυτόχρονα να την απομακρύνει από το οθωμανικό και Ισλαμικό της παρελθόν. Το δόγμα «ειρήνη στην χώρα και ειρήνη στο κόσμο» που εισήγαγε, λάμβανε υπόψη το διεθνές περιβάλλον και την αποικιοκρατική πολιτική των μεγάλων δυνάμεων, αποφεύγοντας να συγκρουστεί μαζί τους.²⁴ Η Τουρκία για να μπορέσει να διατηρήσει την κρατική της υπόσταση και ταυτόχρονα να προωθήσει την ευημερία της θα πρέπει να αποφύγει να είναι ο «αγχώδης τραπεζοκόμος» στην περιοχή. Οι βασικοί στόχοι της εξωτερικής πολιτικής ήταν η ένταξη στο ΝΑΤΟ και την ΕΕ καθώς και οι καλλιέργεια σχέσεων με τις ΗΠΑ.²⁵

Ο Κεμάλ Ατατούρκ βοήθησε στον επαναπροσδιορισμό των αρνητικών αμερικανικών αντιλήψεων για την Οθωμανική αυτοκρατορία. Ο Κεμάλ Ατατούρκ εμφανίστηκε ως ο Τζορτζ Ουάσιγκτον της σύγχρονης Τουρκίας, ως ο ηγέτης που αποκατέστησε την κυριαρχία της Τουρκίας, περιόρισε την εξωτερική παρέμβαση και έθεσε τη χώρα στο δρόμο προς την εκοσμίκευση, τον εκδυτικισμό και τη μεταρρύθμιση.²⁶

Το τέλος του ψυχρού Πολέμου βρήκε την Τουρκία να μην συνορεύει με τον μεγάλο αντίπαλο την ΕΣΣΔ και να ανησυχεί για μείωση της στρατηγικής της σημασίας. Η λύση προήλθε από τον Τουργκούτ Οζάλ ο οποίος είχε ως ιδεολογική βάση την Τούρκο - ισλαμική σύνδεση. Η Κεμαλική αντίληψη προσανατολισμένη στην δύση και της αφ' ύψηλου παρατηρήσεως των γεγονότων στις υπόλοιπες περιοχές που συνορεύει, είχε ιδεολογικό αντίπαλο. Η εξωτερική πολιτική του Οζάλ ενδιαφερόταν από την Αδριατική ως το Σινικό Τείχος. Ο Οζάλ κυριάρχησε στη πολιτική σκηνή της Τουρκίας για περίπου μια δεκαετία από το 1983 ως το 1993 επαναφέροντας στο προσκήνιο την θεωρία του παντουρκισμού και του αφηγήματος του «Μεγάλου τουρκικού έθνους». Ήταν ο πρώτος που υποστήριξε την διεκδίκηση ενός ηγετικού ρόλου της Τουρκίας σε περιφερειακό και

²³ Αρβανιτόπουλος, Κ., Κόππα, Μ. (2005). *30 Χρόνια Εξωτερικής πολιτικής 1974-2004*, (σ.217-219). Αθήνα : Λιβάνι.

²⁴ Νταβούτουγλου, Α. (2010). *Το στρατηγικό βάθος – η διεθνή θέση της Τουρκίας*, (σ.115-130). Αθήνα : Ποιότητα.

²⁵ Παπαφλωράτος Σ. Ι. (2022). *Η εξωτερική Πολιτική και η Υψηλή Στρατηγική των Μεγάλων Δυνάμεων και των Βαλκανικών Κρατών*, (σ.255). Αθήνα : Λειμών.

²⁶ Coufoudakis V. (1997), (σ.7).

παγκόσμιο επίπεδο, εκμεταλλευόμενος τις παγκόσμιες στρατηγικές ανακατατάξεις. Ο Οζάλ επανάφερε την προοπτική ένταξης της Τουρκίας στην ΕΟΚ το 1987 και προσπάθησε να τεκμηριώσει την ευρωπαϊκή ταυτότητα της χώρας, καθώς και τη δέσμευση σε μια διεθνή τάξη, με κοινές αξίες και μια κοινή ευρωπαϊκή «νοοτροπία». Η εξωτερική πολιτική του Οζάλ συνιστά μια μετατόπιση από την πολιτική του Κεμαλισμού στην απόπειρα της Τουρκίας να ηγηθεί στις περιοχές της πρώην οθωμανικής αυτοκρατορίας, θέτοντας τις βάσεις του νέο-οθωμανισμού.^{27 28}

Τέλος ένα άλλο χαρακτηριστικό της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας, σε αντιδιαστολή με την Ελλάδα είναι, ότι η άσκησή της δεν συνδέεται με κομματικές διαμάχες στο εσωτερικό της Τουρκίας και δρα ανεξάρτητα προς επίτευξη των πολιτικών και αμυντικών στόχων που έχουν υιοθετηθεί.²⁹

²⁷ Η Οθωμανική Αυτοκρατορία, στο αποκορύφωμά της, ήλεγχε τα Βαλκάνια, το μεγαλύτερο μέρος από τη σημερινή Μέση Ανατολή, μεγάλο μέρος από τη Βόρεια Αφρική και τον Καύκασο. Η νεο-οθωμανική εξωτερική πολιτική ενθαρρύνει την αυξημένη εμπλοκή και επιρροή της Τουρκίας σ' αυτές τις περιοχές. Το Ισλάμ, ο τουρκισμός και ο οθωμανισμός αποτελούσαν τους πυλώνες του νέο-οθωμανισμού όπως τον αντιλαμβανόταν ο Οζάλ.

²⁸ Παπαφλωράτος, Σ. Ι. (2022), (σ.259-260).

²⁹ Θεοδωρόπουλος, Β. (1998), *Οι Τούρκοι και εμείς*, (σ.190). Αθήνα: Φυτράκης.

Κεφάλαιο δεύτερο

Περίοδος Μεταπολίτευσης 1974- 1981

2.1 Γενικά

Η περίοδος της μεταπολίτευσης σηματοδοτείται από την κατάρρευση της χούντας, την αποκατάσταση των δημοκρατικών θεσμών και τη διενέργεια εθνικών εκλογών. Συνεπακόλουθα έχουμε την δημιουργία ενός νέου πολιτικού κόμματος της ΝΔ υπό τον Κ. Καραμανλή και την εξασφάλιση της κυβερνητικής πλειοψηφίας στις εκλογές που διεξήχθησαν στις 17 Νοε 1974. Το τρίπτυχο της εξωτερικής πολιτικής του Κ. Καραμανλή ήταν η Εθνική ανεξαρτησία, η ασφάλεια της χώρας και η εθνική αξιοπρέπεια.³⁰ Σηματοδοτώντας και την αντίστοιχη πολυεπίπεδη εξωτερική πολιτική που ακολουθήθηκε. Η Ελλάδα καλείται να αντιμετωπίσει πέραν των περιορισμών του διεθνούς συστήματος και των εξωτερικών απειλών, τη διαλυμένη οικονομία και την ισχνή στρατιωτική ισχύ.

2.2 Εξωτερική και αμυντική πολιτική

Στην προεκλογική περίοδο κατά την ομιλία του στην Θεσσαλονίκη το 1974, ο Κ. Καραμανλής αναφέρθηκε στους βασικούς άξονες της εξωτερικής πολιτικής.³¹ Στην πρώτη συνεδρίαση του Υπουργικού συμβουλίου την 22 Νοεμβρίου του 1974, ο Κ. Καραμανλής αναφέρει ότι, η βασική πολιτική προτεραιότητα του σχετικά με την αμυντική πολιτική ήταν η αντιμετώπιση του Κυπριακού και της Τουρκικής επιθετικότητας. Στο πλαίσιο αυτό, η κυβέρνηση Καραμανλή θα επιδιώξει την ενίσχυση των ενόπλων δυνάμεων, τη συμμετοχή σε διεθνούς θεσμούς, τη δημιουργία νέων συμμαχιών και τη δημιουργία νέων διμερών πολιτικοοικονομικών σχέσεων. Σχηματικά η Ελλάδα θα προσπαθήσει να αναπτύξει και να χρησιμοποιήσει συντελεστές οικονομικής και στρατιωτικής ισχύος, εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης για την ενδυνάμωση της αποτρεπτικής ικανότητας και της ειρηνικής διευθέτησης των διμερών ζητημάτων με την Τουρκία.³²

Στην παραπάνω λογική για την επίτευξη βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων εθνικών στόχων, αξιοποιώντας τις δυνατότητες του διεθνούς συστήματος, ώθησε την κυβέρνηση Καραμανλή να προχωρήσει προς το άνοιγμα της ελληνικής εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής προς τα βαλκάνια, τον Τρίτο κόσμο, τις

³⁰ Αρχείο Ιδρύματος Κων/νος Καραμανλής, Τομ. 8, *Η δύσκολη μεταπολίτευση*, (1974), (σ.215).

³¹ «Στον εξωτερικό τομέα η πολιτική της Ελλάδος προσδιορίζεται από τη γεωπολιτική της θέση και τα πάγια συμφέροντα του έθνους. Η ιστορία της και οι ιδεολογικοί προσανατολισμοί της τοποθετούν την Ελλάδα εις την Δύσιν. Η Ελλάδα οφείλει παραλλήλως να διατηρεί φιλικές σχέσεις με όλες τις χώρες, εφ' όσον σέβονται την ανεξαρτησία και την ακεραιότητά της, ανεξαρτήτως του πολιτικού ή κοινωνικού των καθεστώτος. [...] Το τρίπτυχο της εξωτερικής μας πολιτικής είναι: η εθνική ανεξαρτησία, η ασφάλεια της χώρας και η εθνική αξιοπρέπεια».

³² Τσιριγώτης, Δ.(2013), (σ.593-597).

Αραβικές χώρες και στον ευρύτερο χώρο της Ανατολικής Ευρώπης.³³ Χωρίς αυτό βέβαια να έρχεται σε σύγκρουση στις στρατηγικές επιλογές της ελληνικής εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής, όπως αυτή εκφράστηκε με τη γνωστή ρήση του «ανήκομεν εις την Δύσιν». Για τον Καραμανλή η έξοδος από την εθνική απομόνωση, η χρήση των διεθνών συγκυρίων, η επίκληση των αρχών του αμοιβαίου σεβασμού της εδαφικής ακεραιότητας, ανεξαρτησίας, ισότητας και μη ανάμειξης στα εσωτερικά των κρατών απαντούσαν στην αναθεωρητική πολιτική της Τουρκίας και των συμφερόντων του Ελληνισμού.³⁴

Επιπλέον η κυβέρνηση προσπάθησε να μειώσει τον βαθμό εξάρτησης με τις ΗΠΑ, με το άνοιγμα της χώρας σε περιφερειακά συστήματα, ανεξάρτητα από την ιδεολογική, πολιτική και οικονομική ετερογένεια. Η αλλαγή της εξωτερικής πολιτικής σχετιζόταν σε μεγάλο βαθμό με την αλλαγή του ορισμού της απειλής. Όλα τα πολιτικά κόμματα συμφωνούσαν ότι η «απειλή προέρχεται πλέον εξ ανατολάς», από τη Τουρκία. Η Τουρκία ορίστηκε ως η κύρια «εξωτερική απειλή» και ότι η πλήρης εξάρτηση από το NATO και τις ΗΠΑ, δεν παρείχε την αναμενόμενη προστασία στα ελληνικά εθνικά συμφέροντα. Η Ελλάδα πίστευε ότι οι ΗΠΑ και το NATO, δεν εμπόδισαν την τουρκική επέμβαση στην Κύπρο το 1974, αν και μπορούσαν. Επιπρόσθετα στην κοινή γνώμη της Ελλάδας είχε δημιουργηθεί η εντύπωση ότι η συμμαχική σχέση με το NATO είχε μετατραπεί σε μηχανισμό υποστηρικτικό για το δικτατορικό καθεστώς και όχι ένας μηχανισμός εξωτερικής εξισορρόπησης με τη Τουρκία.³⁵

Η ελληνική στρατηγική μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, βασιζόμενη σε συμμαχικές ενισχύσεις των ΗΠΑ υπονομεύτηκε και η κυβέρνηση Καραμανλή άρχισε να αναζητά μια πιο αυτόνομη αμυντική πολιτική. Η μείωση της πολιτικοστρατιωτικής εξάρτησης από τις ΗΠΑ και η ενδυνάμωση της εθνικής ισχύος με βάση την αρχή της αυτοβοήθειας και της ανάπτυξης διμερών σχέσεων με τα όμορα κράτη αποτελούσε μία κεντρική συνιστώσα της εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής.³⁶ Την ίδια στιγμή, η κυβέρνηση Καραμανλή πίστευε ότι ένα μείγμα οικονομικής, διπλωματικής και πολιτικής πίεσης θα έπρεπε να ασκηθεί στην Τουρκία για την προώθηση των διευθετήσεων με το Κυπριακό και το Αιγαίο.³⁷

³³ Στις προγραμματικές δηλώσεις μετά τις εκλογές τον Νοέμβριο του 1974, ο Καραμανλής περιέγραψε τις βασικές αρχές της εξωτερικής πολιτικής για τα βαλκάνια. «Με βάση την ισοτιμία, το αμοιβαίο συμφέρον και τον σεβασμό της αρχής της μη αναμίξεως στις εσωτερικές υποθέσεις, η Κυβέρνησης είναι πρόθυμη να επιδιώξει την φιλία και την συνεργασία όλων ανεξαιρέτως των χωρών του κόσμου, ανεξαρτήτως του πολιτικού και κοινωνικού των καθεστώτος. Με τους βαλκανικούς της γείτονες η Ελλάς διατηρεί σχέσεις αγαθάς, τας οποίας επιθυμεί να προωθήσει περαιτέρω. Ελπίζει ότι, αν υπάρξει η ανάλογος ανταπόκρισης, θα αξιοποιηθούν επ' ωφελεία όλων τα υπάρχοντα περιθώρια για στενότερη συνεργασία».

³⁴ Σβολόπουλος, Κ. (2003). *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1945-1981*, (σ.217-225). Αθήνα: Εστία.

³⁵ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ.599).

³⁶ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ.591).

³⁷ Couloumbis T., Yannas P. (1996). Greek Foreign Policy Priorities for the 1990s', in Featherstone Kevin and Ifantis Kostas, *Greece in a Changing Europe*. Manchester: Manchester University Press, (σ.162).

2.3 Αποχώρηση από το στρατιωτικό σκέλος του NATO

Κάτω από την πίεση του αυξανόμενου αντιαμερικανισμού της κοινής γνώμης και της ταπείνωσης από την διπλή Τουρκική εισβολή στην Κύπρο, η κυβέρνηση Καραμανλή ανακοίνωσε την αποχώρηση της Ελλάδας από το στρατιωτικό σκέλος του NATO και αμφισβήτησε το μέλλον των αμερικανικών βάσεων στην Ελλάδα. Αυτό ήταν μια σαφής ένδειξη για την επιδείνωση των σχέσεων τις ΗΠΑ με την Ελλάδα. Έτσι, η μετά το 1974 μετάβαση γνώρισε μια ριζική αλλαγή στις ελληνοαμερικανικές σχέσεις. Η απόφαση αποχώρησης εξέφραζε τη δυσανεξία της ελληνικής πλευράς για τη στάση του NATO στη τουρκική εισβολή στην Κύπρο.

Σε ανακοίνωση με το πέρας της σύσκεψης στο Πεντάγωνο την 14^η Αυγούστου δήλωσε «Κατόπιν της αποδειχθείσης ανικανότητας της Ατλαντικής Συμμαχίας να αναχαιτίσει την Τουρκία από του να δημιουργήσει κατάστασιν συρράξεως μεταξύ δύο συμμάχων, ο πρωθυπουργός κ. Καραμανλής έδωσεν εντολήν όπως αι ελληνικά ένοπλα δυνάμεις αποσυρθούν από την Συμμαχίαν του NATO. Η Ελλάς θέλει παραμείνει μέλος της Συμμαχίας μόνον ως προς το πολιτικόν μέρος αυτής».³⁸ Η αδυναμία του NATO να παρέχει εγγύησης, βάσει του άρθρου 5, από εξωτερική επίθεση ώθησε τον Καραμανλή στην λήψη αυτής της απόφασης.³⁹

Ωστόσο η κίνηση αυτή δεν σήμαινε μια ριζική αλλαγή στο στρατηγικό προσανατολισμό. Ο Καραμανλής γνώριζε ότι η ενδεχόμενη οριστική απομάκρυνση από την δύση θα ήταν ολέθρια για την Ελλάδα⁴⁰ και θα την οδηγούσε σε απομόνωση, μείωση της αμυντικής ικανότητας και ενίσχυση της Τουρκικής ισχύος.⁴¹ Οι σχέσεις με τους δυτικούς συμμάχους θα έπρεπε να επαναπροσδιοριστούν χωρίς να διαταραχθεί η θεμελιακή στρατηγική τους κατεύθυνση.⁴²

Η απόφαση απόσυρσης από το NATO και η παραμονή στην συμμαχία μόνο ως προς το στρατιωτικό σκέλος, ήταν μία κίνηση τακτικής που όχι μόνο δεν θα απομάκρυνε αλλά ευελπιστούσε ότι θα βοηθούσε σε μια προοπτική πλήρους επανόδου με καλύτερες συνθήκες. Η αποχώρηση στην κυριολεξία ήταν μία κίνηση διαμαρτυρίας για την άσκηση πίεσης στις ΗΠΑ, που είχε ως σκοπό την αλλαγή στάσης στον τρόπο αντιμετώπισης των διμερών συγκρούσεων της Τουρκίας με την Ελλάδα (Κυπριακό και

³⁸ Καραμανλής: Αρχείο, τ. 8, (σ.88).

³⁹ Σβολόπουλος, Κ. (2011). *Καραμανλής 1907-1998. Μία πολιτική βιογραφία*, (σ.165-166) Αθήνα:

Ίκαρος.

⁴⁰ Δεν υπήρχαν περιθώρια στρατιωτικής αντιμετώπισης της τουρκικής επίθεσης. Οι λόγοι ήταν πολλοί: η αποσύνθεση στην οποία βρισκόταν ο στρατιωτικός μηχανισμός, η ευάλωτη θέση της χώρας από μία ενδεχόμενη κλιμάκωση της ελληνοτουρκικής σύγκρουσης στο Αιγαίο, η ανάγκη διατήρησης της σταθερότητας στο εσωτερικό, η οποία κάθε άλλο παρά εδραιωμένη ήταν.

⁴¹ Ο Καραμανλής γνωρίζοντας ότι η Τουρκία θα εκμεταλλευτεί την απουσία της Ελλάδας ενισχύοντας τον ρόλο της στην Συμμαχία και ότι η αποχώρηση ενέχει κινδύνους τον Οκτώβριο του 1975 γνωστοποίησε στις Βρυξέλες το ειδικό σχήμα επανένταξης.

⁴² Σβολόπουλος, Κ. (2002). *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1945-1981*, (σ. 205-206). Αθήνα: Εστία.

Αιγαίο), αλλά και της ενίσχυσης της ασφάλειας και της εδαφικής ακεραιότητας της Ελλάδας. Τελικά στις 18 Οκτωβρίου του 1980, και κάτω από την πίεση του ζητήματος του επιχειρησιακού ελέγχου του Αιγαίου που είχε προκύψει με την Τουρκία, ο τότε πρωθυπουργός της Ελλάδας Γ. Ράλλης προχώρησε στην επανένταξη στην Ατλαντική συμμαχία. Χωρίς ωστόσο να έχουμε την επίλυση επί της ουσίας των ζητημάτων με την Τουρκία και την επίτευξη καλύτερων προϋποθέσεων ένταξης.⁴³ Ο πολιτικός κόσμος της Ελλάδας πίστευε λανθασμένα ότι, η ελληνική αποχώρηση θα προκαλούσε κατάρρευση της νότιας πτέρυγας του NATO, αναγκάζοντας τις ΗΠΑ να πιέσουν την Τουρκία να αποσύρει τα στρατεύματα από την Κύπρο.⁴⁴

Καθ' όλη τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων επανένταξης στο NATO (1975-1980), η Ουάσιγκτον υποστήριζε τους ισχυρισμούς της Τουρκίας για τις αναθεωρήσεις στις περιοχές επιχειρησιακού ελέγχου του NATO στο Αιγαίο, λόγω των αλλαγών των συνθηκών από την ίδρυση της συμμαχίας.⁴⁵

Καθοριστικός παράγοντας στην ρύθμιση των σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και των ΗΠΑ, ήταν η αναζήτηση από την πλευρά της Ελλάδας των μέσων και των πολιτικών εγγυήσεων για την επίτευξη της εθνικής ασφάλειας και κυριαρχίας. Από την πλευρά των ΗΠΑ ήταν η διασφάλιση των στρατηγικών δυνατοτήτων στην περιοχή της Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής έναντι της Σοβιετικής Ένωσης. Στη σχέση αυτή της ετεροβαρούς αλληλεξάρτησης, παρεμβάλλονταν οι αναθεωρητικές επιδιώξεις της Τουρκίας ως μέλος της ατλαντικής συμμαχίας, οδηγώντας την ελληνική κυβέρνηση στην αναζήτηση μιας εξωτερικής πολιτικής, προς άσκηση πίεσης στις ΗΠΑ για μια πιο ευνοϊκή στάση έναντι της Τουρκίας.

Η Τουρκία από την πλευρά της απέβλεπε στην όσο το δυνατό μεγαλύτερη αποχή της Ελλάδας από την συμμαχία, προς προώθηση των θέσεών της αλλά και τη λήψη μέτρων εις βάρος της Ελλάδας, όπως η εργαλειοποίηση της Επιτροπής Αμυντικής Σχεδίασης με απώτερο σκοπό την ανατροπή κάθε ευνοϊκής για την Ελλάδα πρόβλεψης. Στο πλαίσιο αυτό υπήρχαν συνεχώς τουρκικές αντιδράσεις σε συζητήσεις που αφορούσαν τα ελληνικά αιτήματα. Χαρακτηριστικό της παραπάνω πολιτικής, αποτέλεσε η προσπάθειά της Τούρκίας να αποκτήσουν την ευθύνη για τον θαλάσσιο και τον εναέριο χώρο του Αιγαίου.⁴⁶

Το NATO στην απόφαση της Ελλάδας να αποχωρήσει όχι μόνο δεν αντέδρασε, αλλά επέκτεινε την ενδο-συμμαχική επιρροή της Τουρκίας στην συμμαχία σε στρατιωτικό επίπεδο αναβαθμίζοντας την ως υπολογίσιμος γεωπολιτικός παράγοντας, αξιόπιστος και αξιόμαχος στρατηγικός σύμμαχος.⁴⁷

⁴³ Σβολόπουλος, Κ. (2002), (σ.208-209).

⁴⁴ Βαλινάκης, Γ. (1987). *Εξωτερική πολιτική και εθνική άμυνα 1974-1987*, (σ.99). Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

⁴⁵ Coufoudakis V. (1997), (σ.8).

⁴⁶ Σημείωμα Κ. Ιβράκη, 8 Ιουλίου 1977, ΑΚΚ/ΙΚΚ, Φ. 20Β-1583.

⁴⁷ Σβολόπουλος, Κ. (2011), (σ.166).

2.4 Το ζήτημα των Βάσεων

Με την απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης για αποχώρηση από το στρατιωτικό σκέλος του NATO, σήμαινε αυτόματα και αλλαγή του καθεστώτος των αμερικάνικων βάσεων στην Ελλάδα. Το ζήτημα των βάσεων από την πλευρά της Ελλάδας πέραν το ότι συνέβαλαν στις αμυντικές ανάγκες τις χώρας, χρησιμοποιήθηκε και ως ένα διπλωματικό εργαλείο άσκησης πίεσης στις ΗΠΑ, αποκόμισης ανταλλαγμάτων και αποτροπής δυσάρεστων καταστάσεων. Εξάλλου, λόγω της στρατηγικής θέσης της Ελλάδας στην ανατολική μεσόγειο, οι βάσεις στο ελληνικό έδαφος αποκτούσαν την ανάλογη στρατηγική σημασία για το NATO. Η βάση της Σούδας, των Γουρνών Ηρακλείου, του Ελληνικού και της Νέας Μάκρης, αποτέλεσαν διαπραγματευτικό εργαλείο στη φαρέτρα της Ελλάδας με τις ΗΠΑ.⁴⁸

Στο πλαίσιο αυτό, η Ελλάδα μπροστά στις δυσκολίες επανένταξης στο NATO το 1979, συνέδεσε την τύχη των βάσεων με το αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων Αθήνας και Βρυξελλών, προκειμένου να κάμψει τις αντιρρήσεις της Τουρκίας για επανένταξη και ταυτόχρονα να ασκήσει πίεση στις ΗΠΑ. Ο Υπουργός εξωτερικών της Ελλάδας κ. Μητσοτάκης το 1980 σε σχετική ερώτηση δήλωσε « εάν η Ελλάς δεν επανέλθει στο στρατιωτικό σκέλος του NATO, η διατήρηση των αμερικανικών βάσεων θα είναι εξαιρετικά δυσχερής».⁴⁹

Οι βάσεις συνδέθηκαν και με τις ελληνοτουρκικές σχέσεις και αφορούσε την παροχή εγγυήσεων ασφαλείας από τις ΗΠΑ έναντι κάποια τουρκικής εχθρικής ενέργειας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της πολιτικής αποτελεί το γεγονός ότι, στο μεσοδιάστημα των διαπραγματεύσεων, η ελληνική πλευρά έλαβε 2 επιστολές από τον Υπουργό εξωτερικών των ΗΠΑ Χ. Κίσινγκερ για μη συμμετοχή των ΗΠΑ σε μια ελληνοτουρκική σύγκρουση, αλλά και την προσπάθεια αποτροπής της από πλευράς των ΗΠΑ.⁵⁰ Ωστόσο η ανταλλαγή επιστολών δεν ήταν αρκετή για την ελληνική πλευρά, που επιδίωκε μια επίσημη δήλωση της Ουάσιγκτον. Η διατήρηση της στρατιωτικής αναλογία 7/10 επίσης συνδέθηκε με την έκβαση των διαπραγματεύσεων των βάσεων με τις ΗΠΑ.⁵¹ Η Τουρκία από την πλευρά της προσπαθούσε να αποτρέψει ένα τέτοιο ενδεχόμενο, παρεμβαίνοντας στις συνομιλίες και υποστηρίζοντας ότι δεν είναι δυνατόν να τεθεί ζήτημα ασφάλειας συνόρων σε μία από τις δύο χώρες μέλη του NATO.⁵²

Το θέμα των βάσεων από την πλευρά της ΝΔ προσεγγίστηκε από το σκεπτικό « ανήκουμεν εις την δύση», με διαφορετικό στόχο και όραμα από το ΠΑΣΟΚ μετέπειτα. Για την ΝΔ η παραμονή των βάσεων στην Ελλάδα ήταν απαραίτητη για την εθνική

⁴⁸ Βαλλινάκη, Γ. (1987), (σ.226-233).

⁴⁹ Βαλλινάκης, Γ. (1987), (σ.247).

⁵⁰ Βαλλινάκης, Γ. (1987), (σ.240).

⁵¹ Βαλλινάκης, Γ. (1987), (σ.243).

⁵² Βαλλινάκης, Γ. (1987), (σ.260).

ασφάλεια και την εξωτερική πολιτική. Οι βάσεις αποτελούσαν την εγγύηση ότι η Ελλάδα θα παραμείνει στον αμυντικό σχεδιασμό των ΗΠΑ και η παροχή αμερικάνικης οικονομικής - στρατιωτικής βοήθειας θα συνεχιστεί. Οι βάσεις θα λειτουργούσαν βάσει της αμοιβαιότητας των αμυντικών συμφερόντων ΗΠΑ- Ελλάδας και η παρουσία των πυρηνικών ήταν από μόνα τους στοιχείο αποτροπής.⁵³

Σε κάθε περίπτωση, η ελληνική πλευρά ήθελε να αποφύγει και το ενδεχόμενο της επιλογής της Τουρκίας, ως μια εναλλακτική λύση των ΗΠΑ, σε περίπτωση αποτυχίας των διαπραγματεύσεων με την Ελλάδα. Οι ΗΠΑ περιέγραφαν τις βάσεις Ελλάδας και Τουρκίας ως «συμπληρωματικές και αλληλένδετες».⁵⁴ Οι διαπραγματεύσεις κράτησαν μέχρι το 1981, χωρίς ωστόσο να έχουμε κάποιο οριστικό πλαίσιο συμφωνίας και διακόπηκαν για να συνεχιστούν μετά τις εκλογές.

2.5 Ευρωπαϊκός προσανατολισμός

Στις 12 Ιουνίου 1975, λίγες μόλις ημέρες μετά την επικύρωση του νέου ελληνικού συντάγματος, η κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή υπέβαλε επίσημη αίτηση για ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ). Η Ελλάδα επιδίωξε την ένταξη στην Ευρωπαϊκή πολιτική για να ενισχύσει τη διεθνή της θέση και να αντιμετωπίσει τη λεγόμενη τουρκική απειλή.⁵⁵ Μια Ελλάδα εντός της ΕΕ θα ήταν πιο ισχυρή έναντι της Τουρκίας. Η ένταξη στην ΕΟΚ είχε διττό ρόλο, από την μια την εξασφάλιση των κυριαρχικών δικαιωμάτων έναντι της αναθεωρητικής πολιτικής Τουρκίας και από την άλλη τον περιορισμό του βαθμού εξάρτησης από τις ΗΠΑ.

Με την ένταξη στην ΕΟΚ, πέραν της ενδυνάμωσης των δημοκρατικών θεσμών, θα προσέδιδε και τη δυνατότητα μιας ανεξάρτητης εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής. Ωστόσο, ο Καραμανλής παρόλο που ακολούθησε έναν ευρωπαϊκό δρόμο και αποχώρησε εν μέρει από το ΝΑΤΟ, δεν κατήγγειλε τη σχέση της χώρας με τις ΗΠΑ. Αντίθετα, επέλεξε μια πολυμερή εξωτερική πολιτική, σηματοδοτώντας μια απεμπλοκή από τις μονολιθικές προσεγγίσεις του παρελθόντος. Η Ελλάδα ήταν ακόμη ένα κράτος πρώτης γραμμής του Ψυχρού Πολέμου. Η ανάγκη για ασφάλεια και προστασία από τις ΗΠΑ ήταν υπαρκτή και ο Καραμανλής είχε πλήρη επίγνωση τόσο της πολιτικής πραγματικότητας όσο και των περιορισμών των δυνατοτήτων ασφάλειας της ΕΟΚ. Για το λόγο αυτό, η ευρωπαϊκή προοπτική ικανοποιούσε αυτούς που ήθελαν την μείωση της αλληλεξάρτησης από τις ΗΠΑ «χωρίς αποκοπή του ομφάλιου ρόλου με το δυτικό σύστημα».⁵⁶

⁵³ Κουφουδάκης, Β., Τσαρδανίδης, Χ., Σωτηρέλης, Β.Κ. (1987), *Η πολιτική των υπερδυνάμεων στην ανατολική μεσόγειο και στον περσικό κόλπο Πολιτικές, και στρατηγικές επιπτώσεις για την Ελλάδα την Τουρκία και τη Σαουδική Αραβία*, (σ.44-45). Αθήνα: Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών.

⁵⁴ Κουφουδάκης, Β., Τσαρδανίδης, Κ., Σωτηρέλης, Β. (1989). *Η πολιτική των υπερδυνάμεων στην ανατολική μεσόγειο και στον περσικό κόλπο, Πολιτικές και στρατηγικές επιπτώσεις για την Ελλάδα Τουρκία και τη Σαουδική Αραβία*, (σ.72-74). Αθήνα : Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών.

⁵⁵ Σβολόπουλος, Κ. (2003), (σ.269).

⁵⁶ Karamouzi, E. (2015). *A Strategy for Greece: Democratization and European Integration, 1974-1975*, (σ.4). Open edition Journals. Διαθέσιμο στο : <https://journals.openedition.org/cdlm/7858#bodyftn32>

Η Ελλάδα μερίμνησε ώστε ο προσανατολισμός στην ευρωπαϊκή πολιτική να μην φανεί ως αντίποινα προς τις ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ, αλλά και ούτε ως ένα εργαλείο για τον αποκλεισμό της Τουρκίας. Η ένταξη αποσκοπούσε : 1) Την επίτευξη μια ευνοϊκής λύσης για το Κυπριακό. 2) Την επίτευξη εναλλακτικών μηχανισμών κυρώσεων και αποτροπής προς την Τουρκία.3) Την διπλωματική αξιοποίηση του κενού που δημιούργησε η αποχώρηση από το ΝΑΤΟ, χωρίς να αμφισβητείται ο προσανατολισμός της χώρας προς την δύση. Επίσης η προοπτική αυτή παρείχε την πλεονεκτική θέση στην χώρα να αντιμετωπίσει μια Τουρκική αντιπαράθεση ως κράτος μέλος της ευρωπαϊκής κοινότητας, περιορίζοντας ταυτόχρονα σε κάποιο βαθμό και την προκλητικότητα της Τουρκίας. Η ευρωπαϊκή κοινότητα, ερχόταν να καλύψει το κενό ασφαλείας που δημιουργούσε το ΝΑΤΟ για την Ελλάδα, δίνοντας έμφαση στον πολιτικό και οικονομικό τομέα σε μια μακροχρόνια βάση.⁵⁷

2.6 Άνοιγμα προς τα Βαλκανικά κράτη

Το άνοιγμα προς τα Βαλκάνια ήταν μια αναγκαιότητα για την ανάσχεση της τουρκικής επιθετικότητας, της εξασφάλισης των βορείων συνόρων και ελάττωσης του βαθμού εξάρτησης από τις ΗΠΑ. Μέσα από ένα πλαίσιο διαβαλκανικής συνεργασίας, βάζοντας και την Τουρκία σε αυτό το πλαίσιο, θα επιτυγχανόταν ένας διάλογος επικοινωνίας και συνεργασίας των δύο χωρών, δημιουργώντας ένα θετικό κλίμα και μειώνοντας την ένταση. Ταυτόχρονα θα ενισχυόταν η διεθνής παρουσία και η εικόνα της χώρας, θωρακίζοντάς την με αυτό τον τρόπο πολιτικά έναντι της Τουρκίας. Ο Καραμανλής ήδη στο πρώτο εξάμηνο του 1975, επισκέφτηκε το Βουκουρέστι, τη Σόφια και το Βελιγράδι ενώ ταυτόχρονα επισκέφτηκε και μεγάλες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες όπως το Λονδίνο, το Παρίσι και την Ρώμη για να υποστηρίξει ταυτόχρονα και την ευρωπαϊκή προοπτική της χώρας. Σημαντικός παράγοντας του ανοίγματος προς τις όμορες χώρες των Βαλκανίων και του Ανατολικού μπλοκ, ήταν και το διεθνές κλίμα ύφεσης του Ψυχρού Πολέμου, που επέτρεψε την άσκηση μιας πιο πολυδιάστατης εξωτερικής πολιτικής.⁵⁸

Έτσι στα τέλη του 1974, η Ελλάδα και Γιουγκοσλαβία συμφώνησαν να μετακινήσουν τα στρατεύματά τους από τα κοινά τους σύνορα. Η Γιουγκοσλαβία επέκρινε την Τούρκικη εισβολή στην Κύπρο και η Βουλγαρία, στην συνάντηση του Ζίβκοφ με τον Καραμανλή, διαβεβαίωσε την στήριξη για το απαραβίαστο των ελληνικών συνόρων.⁵⁹ Σημαντικό της πολυδιάστατης αμυντικής που εφαρμόστηκε, ήταν και η θέση της Ελλάδας στην υπογραφή της συμφωνίας του Ελσίνκι, όπου τονίστηκε η ένταξη στην

⁵⁷ Μπότσιου, Ε. Κ. (2008). Οι αντιλήψεις για την ασφάλεια στην ευρωπαϊκή επιλογή του Κωνσταντίνου Καραμανλή: ευρωπαϊκές και ατλαντικές διαστάσεις, στο: Μαραβέγιας, Ν. (επιμ.), *Η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Ένωση: παρελθόν, παρόν, μέλλον*, (σ.191-195) Αθήνα: Θεμέλιο.

⁵⁸ Σβολόπουλος, Κ. (2003), (σ.226).

⁵⁹ Εμμανουηλίδης, Ε. (2014). *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική στα Βαλκάνια, 1974-1989*, (Διδακτορική Διατριβή), (σ.62). Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο. Ανακτήθηκε την 7/1/22 από : <http://ikee.lib.auth.gr/record/135590/files/Emmanouilidis.pdf>

ίδια κατηγορία της Κύπρου, των Βαλκανίων και της Τουρκίας, ως μία προσπάθεια βελτίωσης των σχέσεων με τα όμορα κράτη και συνεπώς της ανάσχεσης της Τουρκικής απειλής.⁶⁰ Η προσπάθεια βελτίωσης των σχέσεων με τα βαλκανικά κράτη, μέσα από την Τελική Πράξη του Ελσίνκι δεν σήμαινε ότι μεταβαλλόταν η στάση και η αμυντική πολιτική της Ελλάδας σε σχέση με την στάση της Δύσης έναντι της Ανατολής.⁶¹ Η γενικότερη στάση της Ελλάδας, όπως η ένταξη στη ΕΟΚ και η προσπάθεια επαναδιαπραγμάτευσης της ένταξης στο NATO, δεν άφηναν καμία αμφιβολία για το γενικότερο αμυντικό προσανατολισμό της Ελλάδας στον ψυχροπολεμικό πόλεμο.

⁶⁰ Βαρβιτσιώτης, Ι. (2009). *Ο πολιτικός λόγος του Κ. Καραμανλή*, (σ. 281). Αθήνα: ΙΔΚ.

⁶¹ Βαληνάκης, Γ. (1987), (σ. 36).

Κεφάλαιο τρίτο

Πεδία αντιπαραθέσεων

3.1 Γενικά

Οι διαφορές με την Τουρκία χωρίζονται σε δύο σκέλη. Το ένα σκέλος αφορά την Κύπρο και το άλλο αναφέρεται στις διεκδικήσεις τις Τουρκίας στο Αιγαίο. Ουσιαστικά η αμφισβήτηση της Ελληνικής κυριαρχίας στο Αιγαίο, συμπίπτει με την τουρκική εισβολή στην Κύπρο, μέσα από ένα ευρύτερο πλαίσιο εφαρμογής της υψηλής στρατηγικής της Τουρκίας, που έχει ως απώτερο σκοπό την ανάδειξή της ως μία ηγεμονική περιφερειακή δύναμη στην Ευρασία, επηρεάζοντας και τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Βέβαια καταλύτης στις σχέσεις των δύο κρατών αποτέλεσε και η στάση των ΗΠΑ στις διμερείς διαφορές.

3.2 Υψηλή Στρατηγική της Τουρκίας στο Αιγαίο

Τόσο στην περίπτωση του Αιγαίου όσο και της Κύπρου, η αναθεώρηση του status quo με την Ελλάδα αποτελεί τον θεμέλιο λίθο της υψηλής στρατηγικής της Τουρκίας, σε μία προσπάθεια εγκαθίδρυσης μια δορυφορικής σχέσης της Αθήνας από την Άγκυρα, καθιστώντας την ηγεμονική της θέση στην ανατολική μεσόγειο αδιαμφισβήτητη. Η πρόσδεση στο ΝΑΤΟ αλλά και στις δυτικές δυνάμεις, όπως η Μεγάλη Βρετανία και οι ΗΠΑ, αποτελούσαν την αναγκαία συνθήκη από πλευράς Τουρκίας για την επίτευξη των γεωπολιτικών της επιδιώξεων στην Ανατολική Μεσόγειο, στο ευρύτερο πλαίσιο του στρατηγικού δόγματος της ακεραιότητας της οθωμανικής αυτοκρατορίας.⁶²

Ο αντικειμενικός στόχος της εξωτερικής πολιτικής στην Κύπρο και στο Αιγαίο είναι η εγκαθίδρυση « ενός είδους συμμετοχικής σχέσης», που θα κατοχυρώνει στην Τουρκία τη δυνατότητα και το αποκλειστικό δικαίωμα παρέμβασης στην ελληνική εξωτερική και εσωτερική πολιτική. Μέσα από την εξελεγκτική πορεία αυτού του πλαισίου αποσκοπούσε στην δορυφοροποίηση και φιλανδοποίηση της Ελλάδας. Η Τουρκία προσπαθεί να επιβάλλει μια σχέση, όπου η ελληνική πλευρά προκειμένου να αποφύγει μια σύγκρουση, θα αποδεχθεί να συγχρονιστεί με την πολιτική της και θα αποφύγει πράξεις που είναι δυνατόν να ενοχλήσουν την άλλη πλευρά.

Οι πολλαπλές απαιτήσεις σχετικά με την υφαλοκρηπίδα, χωρικά ύδατα, εθνικό εναέριο χώρο, αποστρατικοποίηση των νησιών του Αν. Αιγαίου και επιχειρησιακό έλεγχο του ΝΑΤΟ στο Αιγαίο, αποσκοπούν στην σταδιακή αποξένωση του Ανατολικού Αιγαίου από τον ελληνικό ηπειρωτικό κορμό.⁶³ Μίας εξωτερικής πολιτικής που αποβλέπει σε κάποιο ρυθμιστικό ρόλο στη Μέση Ανατολή και στην περιοχή του Αιγαίου.⁶⁴

⁶² Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ.603-604).

⁶³ Χαρακτηριστικό της αναθεωρητικής πολιτικής της Τουρκίας στο Αιγαίο είναι η δήλωση το Μάρτιο το 1976 του αντιπροέδρου της Τουρκικής κυβέρνησης Turkes «Όλα τα νησιά του Αιγαίου εγγύς των Τουρκικών ακτών, περιλαμβανόμενης της Δωδεκανήσου, πρέπει να ανήκουν στην Τουρκία». Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ. 656).

⁶⁴ Βερέμης, Θ. (1991). *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (σ.83-84). Αθήνα: Αντ. Ν. Σακούλα.

Αναφορικά με το Κυπριακό ζήτημα, η Τουρκία πάντα θεωρούσε απειλή την ελληνική παρουσία στρατιωτικής δύναμης απέναντι από τις νότιες ακτές της. Επιπλέον, η θέση του νησιού παρείχε την δυνατότητα ελέγχου των εξελίξεων στη Μέση Ανατολή, οδηγώντας την Τουρκία στην κατάληψή της, προς απόκτηση στρατηγικού πλεονεκτήματος.⁶⁵

3.3 Το κυπριακό ζήτημα και ο ρόλος των ΗΠΑ

Το ένα σκέλος των ελληνοτουρκικών διαφορών αφορά την επίλυση του κυπριακού με την εισβολή το 1974. Η στάση της Τουρκίας αποτελεί ένα θέμα που απασχολεί την εξωτερική πολιτική της Ελλάδας από το 1955.

Η Τουρκία το 1974 χάρη στο κίνημα Ιωαννίδη κατά του Μακάριου εκμεταλλεύτηκε την ευκαιρία να κάνει χρήση του δικαιώματος επέμβασης για αποκατάσταση της τάξης και την υποστήριξη της Τουρκικής μειονότητας. Μέσα από διαδοχικές επιχειρήσεις γνωστές ως Αττίλας Ι και ΙΙ, η Τουρκία κατέλαβε το 38% των εδαφών του νησιού εκτοπίζοντας το ένα τρίτο του πληθυσμού. Η ομόφωνη απόφαση των Ηνωμένων Εθνών (3212) του 1974 που ζητούσε την απομάκρυνση όλων των στρατευμάτων και επιστροφή των εκτοπισμένων στα σπίτια τους αποτέλεσε ηθική δικαίωση αλλά δεν επέφερε κάποιο ουσιαστικό αποτέλεσμα.

Ο αξονικός πολιτικο-στρατηγικός στόχος τη τουρκικής εισβολής ήταν η ανάσχεση της καθόδου της Ελλάδας στην ανατολική Μεσόγειο βάζοντας σε κίνδυνο ζωτικά συμφέροντα ασφαλείας της Τουρκίας. Σε αυτό συνέβαλε και πολιτικό -στρατηγική αδυναμία της Αμερικής να παράσχει αποτροπή.⁶⁶

Η στάση της Τουρκίας στο ζήτημα του κυπριακού ήταν ότι το κυπριακό είχε επιλυθεί με την εισβολή το 1974. Συνεπώς σε επίπεδο πολιτικής ρητορικής και διαπραγματεύσεων με την ελληνική πλευρά δινόταν έμφαση στη ασφάλεια των Τουρκοκυπρίων έναντι της πλειοψηφίας των Ελληνοκυπρίων, δικαιολογώντας παράλληλα και τον λόγο της εισβολής. Πέραν της ρητορικής η Τουρκία προσέγγιζε το Κυπριακό με όρους στρατηγικής παρουσίας στην ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή. Στο πλαίσιο αυτό ο πολιτικός στόχος της Τουρκίας ήταν η διχοτόμηση του νησιού παγιώνοντας τα εδαφικά αποτελέσματα της εισβολής και η εγκαθίδρυση μιας διζωνικής ομοσπονδίας, απειλώντας ακόμα και με τη χρήση στρατιωτικής βίας. Οι Τουρκία κράτησε μια αδιάλλακτη στάση και μέσα από μια σειρά τετελεσμένων γεγονότων εδραίωσε την ντε φάκτο διχοτόμηση της Κύπρου παραβιάζοντας τις αποφάσεις του Συμβουλίου ασφαλείας του ΟΗΕ. Επιπλέον η τουρκική διπλωματία αποσκοπούσε στην δημιουργία ανυπέρβλητων προσκομμάτων για την εξεύρεση μιας δίκαιης και βιώσιμης λύσης με τη σύνδεση των διαδικαστικών⁶⁷ με τα ουσιαστικά⁶⁸ ζητήματα.⁶⁹ Παραδοχή η οποία

⁶⁵ Βερέμης, Θ. (1991), (σ.72).

⁶⁶ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ. 571).

⁶⁷ Δηλαδή ζητήματα που αφορούσαν τον τρόπο του διαλόγου, το θεσμικό πλαίσιο και τον τόπο.

προκύπτει και από το διατακτικό των συμφωνιών κορυφής της Κυπριακής Κυβέρνησης με τον Ραούφ Ντενκτάς το 1977 και 1979 αντίστοιχα.

Οι όποιες προσπάθειες της ελληνικής πλευράς για την εξεύρεση βιώσιμης και δίκαιης λύσης στο κυπριακό συναντούσε την αδιαλλαξία της τουρκικής πλευράς. Η ηγεσία της Τουρκίας λειτουργούσε με την λογική ότι το Κυπριακό λύθηκε το 1974, παίζοντας το παιγνίδι του καλού και του κακού με τον Τουρκοκύπριο ηγέτη Ντενκτάς, με απότοκο την αποφυγή της ευθύνης και το αδιέξοδο των συνομιλιών, μία τακτική που εφαρμοζόταν από το 1974.

Κυρίαρχο πολιτικό πρόσωπο της Τουρκικής διπλωματίας μετά το 1974 ήταν ο Τουρκοκύπριος Ραούφ Ντενκτάς ασκώντας επιρροή στις τουρκικές κυβερνήσεις για την στάση τους στο κυπριακό προς εξυπηρέτηση των δικών του φιλοδοξιών, που ήταν συνυφασμένες με την τουρκοποίηση της Κύπρου και τη διχοτόμηση του νησιού. Το πιο σημαντικό στοιχείο στην εξέλιξη του Κυπριακού ήταν η αποδοχή μιας αδέσμευτης κοινοτικής ομοσπονδιακής δημοκρατίας το 1977, στην πρώτη συμφωνία Μακαρίου και Ντενκτάς, όπου ο εδαφικός διαχωρισμός συνδέθηκε με την πορεία του μελλοντικού κράτους.

Από ελληνικής πλευράς επιλέγει τη διεθνοποίηση του Κυπριακού ζητήματος στοχεύοντας στην μεσολάβηση του ΟΗΕ, των ΗΠΑ και άλλων διεθνών παραγόντων που θα μπορούσαν να επηρεάσουν τη τουρκική πλευρά. Ο στόχος της πρώτης μεταπολιτευτικής κυβέρνησης ήταν η ανάσχεση μιας ενδεχόμενης επέκτασης της ζώνης κατοχής και η επαναφορά του status quo. Η αδυναμία των οικονομικό-στρατιωτικών συντελεστών ισχύος οδήγησε ως βέλτιστη επιλογή την ειρηνική διευθέτηση του ζητήματος επιλέγοντας μια πολυδιάστατη διπλωματική πρακτική (ΟΗΕ, διακοινοτικές συνομιλίες, ελληνοτουρκικές διαβουλεύσεις), υποστηρίζοντας ότι το κυπριακό και τα ελληνοτουρκικά δεν ταυτίζονται. Η ελληνική κυβέρνηση του Κ. Καραμανλή υποστήριζε ότι το κυπριακό ζήτημα θα μπορούσε να επιλυθεί μέσα από ένα διακοινοτικό διάλογο το πλαίσιο το οποίο θα οριζόταν μεταξύ Αθήνας και Άγκυρας.⁷⁰

Σε αντιδιαστολή με τον Κωνσταντίνο Καραμανλή το κυπριακό επί κυβερνήσεως Ανδρέα Παπανδρέου συνδέθηκε με τις ελληνοτουρκικές σχέσεις ανάγοντάς το σε ένα αποκλειστικό διεθνές ζήτημα εισβολής και κατοχής ενός ανεξάρτητου κράτους, περιορίζοντας τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Ως επίλυση προτάθηκε η περεταίρω διεθνοποίηση και η αποκατάσταση του status quo ante 1974. Προσπάθεια επανεκκίνησης του διαλόγου επιχειρήθηκε στο πνεύμα του Νταβός, ωστόσο βρέθηκε αντιμέτωπη με την άρνηση της Αγκύρας και του Ραούφ Ντενκτάς για την εξεύρεση μια λύσης.

⁶⁸ Το εδαφικό, η διζωνική λύση και η μορφή της κεντρικής ομοσπονδιακής εξουσίας.

⁶⁹ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ. 647).

⁷⁰ Σβολόπουλος, Κ. (επιμ.). (2005). *Κωνσταντίνος Καραμανλής, Αρχείο, γεγονότα και κείμενα*, τομ.9, (σ.64). Αθήνα: Καθημερινή.

Από την άλλη πλευρά ο ψυχρός πόλεμος και η πολιτική ανασχεσης της Ρωσίας οδήγησαν τις ΗΠΑ στην υποστήριξη ενός καθεστώτος ειρήνης στην περιοχή προς όφελος της βορειοατλαντικής συμμαχίας. Ο κεντρικός στόχος της αμερικάνικης πολιτικής σχετικά με το ζήτημα του κυπριακού ήταν η αποτροπή ενός πιθανού ελληνοτουρκικού πολέμου, που θα είχε ως επακόλουθο την κατάρρευση της ΝΑ πτέρυγας του ΝΑΤΟ. Στο πλαίσιο αυτό οι ΗΠΑ υποστηρίζουν μια αμοιβαία υποχώρηση ικανοποιώντας τις πολιτικές αξιώσεις της Άγκυρας, μέσω του περιορισμού της εδαφικής ακεραιότητας, της εσωτερικής και εξωτερικής κυριαρχίας της Κυπριακής Δημοκρατίας.⁷¹ Επιπλέον λόγω των εξελίξεων στην Μέση Ανατολή και η υπερεκτίμηση της γεωστρατηγικής σημασίας της Τουρκίας από τις ΗΠΑ ενίσχυσαν την διαπραγματευτική της ισχύ. Η διεθνοποίηση του Κυπριακού έβρισκε αντίθετη τις ΗΠΑ, συμφωνώντας με την τουρκική πλευρά ότι δεν τίθεται ζήτημα εισβολής και κατοχής αλλά ένα πρόβλημα διακοινοτικής συμβίωσης που θα μπορούσε να επιλυθεί με τον ενδοκοινοτικό διάλογο υπό του Γενικού Γραμματέα των ΗΕ. Στην ουσία οι πολιτικές των ΗΠΑ μετά την εισβολή στην Κύπρο αποσκοπούσε στην αποδοχή της αλλαγής της εδαφικής κυριαρχίας από τις κυβερνήσεις της Ελλάδας και ο ΟΗΕ εργαλείοποιήθηκε για την προώθηση του σχεδίου Νίμιτς το 1980. Η διασφάλιση του ζωτικού αμερικανικού συμφέροντος ήταν η διζωνική λύση – διχοτόμηση της Κύπρου. Μια άλλη διάσταση της πολιτικής των ΗΠΑ ήταν ότι, η επίλυση του Κυπριακού βάσει των επιδιώξεων της Τουρκίας θα ενδυνάμωνε τις διμερείς σχέσεις ΗΠΑ και Τουρκίας και θα απέτρεπε μια πιθανή απαγκίστρωσή της από την Νατοϊκή συμμαχία.⁷²

Η γεωστρατηγική αξία της Τουρκίας στην υψηλή στρατηγική των ΗΠΑ δηλώνεται από τον Χ. Κίσινγκερ (22/10/1974) «Έχει μελετήσει κανείς [...] τι θα συμβεί εάν γίνει πόλεμος μεταξύ Ισραήλ και Συρίας και οι Ρώσοι επιχειρήσουν να παρέμβουν, πως θα μπορούσαμε να δράσουμε επιχειρησιακά στην ανατολική Μεσόγειο χωρίς τους Τούρκους». «Σε τρία χρόνια οι Έλληνες θα έχουν κουμμουνιστική κυβέρνηση και οι Τούρκοι θα έχουν εκδιωχθεί από την Κύπρο»⁷³ Συνεπαγόμενο αυτής της στάσης των ΗΠΑ ήταν η ανοχή – υποστήριξη των τουρκικών Βεδαφικών αξιώσεων στην Κύπροηγηγη

3.4 Υφαλοκρηπίδα

Το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας αφορά την οριοθέτηση των ζωνών κυριαρχικών δικαιωμάτων του υποθαλάσσιου τμήματος της ανοιχτής θάλασσας, που οροθετείται από την αλυσίδα των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου και των δυτικών ακτών της ηπειρωτικής Τουρκίας. Το ζήτημα των Τουρκικών αξιώσεων στο Αιγαίο ανέκυψε για πρώτη φορά τον Νοέμβριο το 1973, όταν η Τουρκική κυβέρνηση προχώρησε στην ανάθεση στη τουρκική κρατική εταιρία πετρελαίων ΤΡΑΟ, να προχωρήσει στην έρευνα για τον εντοπισμό κοιτασμάτων υδρογονανθράκων δυτικά και βορειοδυτικά των νήσων Λέσβου και Χίου και νοτιοανατολικά των νήσων Σαμοθράκης και Αγίου

⁷¹ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ. 644).

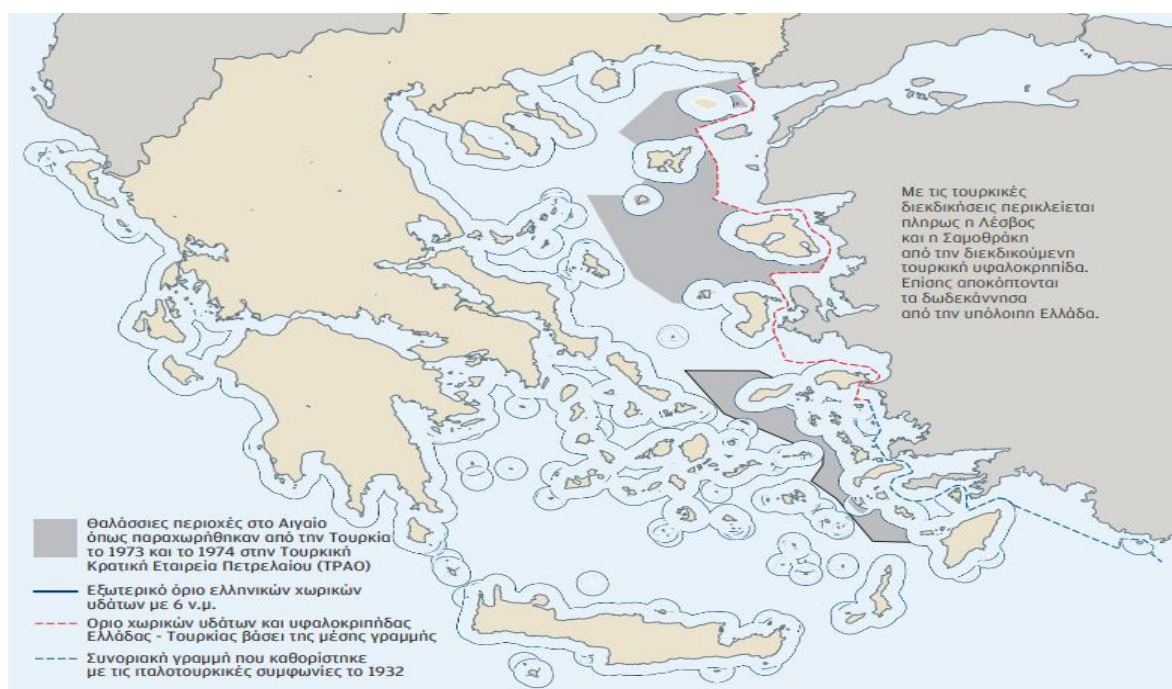
⁷² Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ. 646-649).

⁷³ Βενιζέλος, Κ., Ιγνατίου, Μ. (2002). *Τα μυστικά του αρχαίου Κίσινγκερ . Η απόφαση για την διχοτόμηση*, (σ.341). Αθήνα : Λιβάνη.

Ευστρατίου, παραβιάζοντας την συνθήκη της Λοζάνης το 1923 και της Γενεύης το 1958, σχετικά με την ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα.⁷⁴

Η Τουρκία δεν αναγνωρίζει ότι, όλα τα ελληνικά νησιά παρακείμενα προς την ακτογραμμή έχουν υφαλοκρηπίδα, διεκδικώντας την μισή και πλέον ηπειρώτικη υφαλοκρηπίδα στο Αιγαίο, βασιζόμενη στην θεώρηση της φυσικής προέκτασης όπως είχε εκφραστεί στο σκεπτικό του διεθνούς δικαστηρίου της Χάγης το 1969. Η Τουρκία κάνοντας χρήση της αναγκαστικής διπλωματίας την 29 Μαΐου του 1974, θα βγάλει το ερευνητικό σκάφος Τσανταρλή στο Αιγαίο και δύο μέρες πριν την Τουρκική εισβολή στην Κύπρο, θα προβεί στην εκ νέου έκδοση αδειών για έρευνα νοτιοανατολικά του Αιγαίο στην υφαλοκρηπίδα των Δωδεκανήσων και των Κυκλάδων, τον Ιούνιο και τον Ιούλιο το 1974 δυναμιτίζοντας τις Ελληνοτουρκικές σχέσεις.⁷⁵

Η τότε κυβέρνηση του Ιωαννίδη, απέρριψε τις τουρκικές θέσεις σχετικά με την έρευνα και την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων, καθόσον πρόκειται για περιοχές της ελληνικής υφαλοκρηπίδας. Ωστόσο ήταν διατιθεμένη να εξετάσει την εισαγωγή τουρκικών αγαθών πέραν των Ελληνικών αναγκών, ως εξισορρόπηση των κερδών που θα προκύπταν από την εξόρυξη των υδρογονανθράκων.⁷⁶ (Εικόνα 1).⁷⁷

Εικόνα 1:Τουρκικές διεκδικήσεις επί της υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο.

⁷⁴ Βερέμης, Θ. (1991), (σ.77).

⁷⁵ Συρίγος, Α. (2015). Ελληνοτουρκικές Σχέσεις, (σ.244-245).Αθήνα: Πατάκη

⁷⁶ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ.606).

⁷⁷ Συρίγος, Α., Ντόκος, Θ. (2020).Τουρκικές διεκδικήσεις σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο. Αλφαβητάρι των ελληνοτουρκικών σχέσεων, (σ.46). Διαθέσιμο στο : file:///C:/Users/user/Desktop/%CE%94%CE%99%CE%91%CE%A4%CE%A1%CE%99%CE%92%CE%97/60_maps_gr.pdf

3.5 Έξοδος του Σισμίκ το 1976

Το αποκορύφωμα της αντιπαράθεσης Ελλάδας και Τουρκίας σχετικά με την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας αποτέλεσε η έξοδος του Σισμίκ, τον Ιούλιο και Αύγουστο του 1976, για την πραγματοποίηση σεισμολογικών ερευνών στο Αιγαίο εντός των ορίων της ελληνικής υφαλοκρηπίδας. Μια κίνηση από την πλευρά της Τουρκίας για την επίτευξη τετελεσμένων και αμφισβήτησης των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδας.⁷⁸

Πέραν των βραχυπρόθεσμων επιδιώξεων της Άγκυρας, η ενέργεια αυτή επιβεβαίωνε την υπόθεση ότι, η Τουρκία δεν ενδιαφερόταν για την οριοθέτηση καθ' αυτής της υφαλοκρηπίδας, αλλά στον διαμοιρασμό με τρόπο που να οδηγεί στον εγκλωβισμό των ελληνικών νησιών με πληθυσμό άνω των 300.000 σε περιοχές αποκλειστικής Τουρκικής κυριαρχίας ή σε μία μορφή συγκυριαρχίας στο θαλάσσιο βυθό που τα περιβάλλει.⁷⁹

Η αμυντική πολιτική της Ελλάδας την περίοδο εκείνη ήταν η μονομερής προσφυγή στο Συμβούλιο Ασφαλείας (ΣΑ) των Ηνωμένων Εθνών, για την αποκατάσταση της ειρήνης και ασφάλειας στην περιοχή και στο Διεθνές Δικαστήριο (ΔΔ) της Χάγης, για την νομική επίλυση της διαφοράς και την λήψη προσωρινών μέτρων. Το ΣΑ με την απόφαση 395 (25/8/1976) πρότεινε την έναρξη διμερών διαπραγματεύσεων για την επίλυση της διαφοράς, ενώ το ΔΔ στηριζόμενο στην απόφαση του ΣΑ αναφέρθηκε στην ανάγκη διεξαγωγής συνομιλιών. Η Τουρκία δεν υπέγραψε το σχετικό συνυποσχετικό παραπομπής στο ΔΔ και συνεπώς το δικαστήριο αδυνατούσε να εκδικάσει την μονομερή προσφυγή της Ελλάδας. Στο πλαίσιο αυτό, η ελληνική πλευρά προχώρησε στην σύναψη του πρακτικού της Βέρνης με την Τουρκία την 11 Δεκεμβρίου το 1976, όπου και οι δύο πλευρές δέχονταν τις διαπραγματεύσεις ως μέσο επίλυσης των διαφορών.

Η αμυντική πολιτική της Ελλάδας για την αντιμετώπιση του ζητήματος, μπορεί να θεωρηθεί ως μία τακτική κατευνασμού έναντι της Τουρκίας, προς αποφυγή μίας ένοπλης σύγκρουσης, που πιθανότατα θα έβαζε σε κίνδυνο την επιβίωση του ελληνικού κράτους. Η αποτρεπτική ικανότητα της Ελλάδας ήταν ασθενής και η διεξαγωγή διαπραγματεύσεων θα μπορούσε να ληφθεί ως μία κίνηση τακτικής, προς κέρδος χρόνου για την ενίσχυση της αμυντικής ισχύος. Η διμερής ισορροπία ισχύος έγειρε με σημαντική διαφορά προς το μέρος της Τουρκίας, δεδομένου και της ίδρυσης της στρατιάς Αιγαίου τον Ιούλιο του 1975.

⁷⁸Οι δηλώσεις του Τούρκου πρωθυπουργού, Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ εκείνες τις κρίσιμες ημέρες, και ενώ είχαν προηγηθεί ο τορπιλισμός του διμερούς διαλόγου και η αναγγελία εκτεταμένων στρατιωτικών γυμνασίων στο Αιγαίο, είναι χαρακτηριστικές των διαθέσεων της Άγκυρας: «κανείς δεν έχει το δικαίωμα να εμποδίσει τις έρευνές μας έξω από τα ελληνικά χωρικά ύδατα. Η Τουρκία ουδέποτε θα συναινέσει σε κατάσταση που εμφανίζει την Ελλάδα διεκδικούσα ολόκληρο το Αιγαίο σαν δική της λίμνη. Σε περίπτωση επεμβάσεως στην αποστολή του "Χόρα", στο Αιγαίο, η Τουρκία θα ανταποδώσει την επέμβαση». Ελευθεροτυπία, 16 Ιουλίου 1976.

⁷⁹ Σβολόπουλος, Κ. (2003), (σ.253).

Ο Καραμανλής γνώριζε ότι ένας πόλεμος με την Τουρκία θα ήταν μια επικίνδυνη επιλογή, καθώς η επταετής χούντα είχε εξασθενήσει την άμυνα της χώρας. Εξάλλου η αδυναμία του ΝΑΤΟ να προσφέρει ασφάλεια και αποτροπή σε μια τουρκική διένεξη με την Ελλάδα είχε γίνει κατανοητή από την πολιτική ηγεσία της εποχής. Οι στάση των ΗΠΑ και σε αυτή την περίπτωση ήταν ουδέτερη, οξύνοντας το αίσθημα πικρίας και απογοήτευσης του ελληνικού λαού.

Συνεπώς στη βάση αυτή μπορεί να ερμηνευθεί και η πρόταση συμφώνου μη επίθεσης και ειρηνικής επίλυσης των διαφορών με την Τουρκία από τον Έλληνα πρωθυπουργό Κ. Καραμανλή στις 14 Απριλίου το 1976. Πρόταση η οποία απορρίφθηκε εν τη πράξη από την Τουρκία με την λογική ότι πρώτα θα πρέπει να υπάρξει μία συμφωνία επίλυσης των διαφορών. Ακολούθως στις 12 Ιανουαρίου του 1977, η ελληνική κυβέρνηση μετά από σύσκεψη που πραγματοποιήθηκε με τον υπουργό άμυνας (Ε. Αφέρωφ), τον υφυπουργό (Δ. Δαβάκη) και την ηγεσία των ενόπλων δυνάμεων αποφασίστηκε η αναβάθμιση και ο εκσυγχρονισμός των ενόπλων δυνάμεων.⁸⁰

3.6 Εναέριος χώρος του Αιγαίου

Η αναθεωρητική πολιτική της Τουρκίας ταυτόχρονα με την κατοχή της Κύπρου κατευθύνθηκε και προς την αμφισβήτηση του εναέριου χώρου. Η αμφισβήτηση αφορούσε το σύνολο του καθεστώτος και αφορούσε την περιοχή πληροφόρησης και τον επιχειρησιακό έλεγχο στο πλαίσιο της ατλαντικής συμμαχίας του ΝΑΤΟ. Το πρόβλημα εδράζεται στην διαφορά του εύρους της αιγιαλίτιδας ζώνης που είναι 6 ν.μ και του εθνικού εναέριου χώρου που είναι 10 ν.μ. Στην ουσία η Ελλάδα διαθέτει δύο αιγιαλίτιδες ζώνες, μία στα 6 ν.μ και μια δεύτερη για λόγους αεροπλοΐας στα 10 ν.μ.⁸¹ Η πρώτη αμφισβήτηση από την πλευρά της Τουρκίας εκφράστηκε την 1 Σεπ 1974, με την αποστολή τηλεγραφήματος στην Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας της Ελλάδας όπου ζητάγε τον περιορισμό του εύρους του εθνικού εναέριου χώρου στα 6ν.μ, που ήταν και τα όρια της αιγιαλίτιδας ζώνης, προς εξυπηρέτηση διεξαγωγής Τουρκικών ασκήσεων στο Αιγαίο. Στο παραπάνω πλαίσιο, από το 1975 η Τουρκία προβαίνει συστηματικά στην παραβίαση του ελληνικού εναέριου χώρου χωρίς την συναίνεση της ελληνικής πλευράς. Η θέση της Ελλάδας για το ζήτημα ήταν η διεθνοποίηση της διαφοράς και της ειρηνικής επίλυσης με διμερείς διαπραγματεύσεις.⁸² (Εικόνα 2).⁸³

Ο ελληνικός εναέριος χώρος καθορίστηκε το 1931 με το νόμο 5017/1931 στα 10 ν.μ κατόπιν προεδρικού διατάγματος «περί καθορισμού πλάτους χωρικών υδάτων όσον αφορά τα ζητήματα της Αεροπορίας και Αστυνομίας αυτής», η τότε αιγιαλίτιδα ζώνη ήταν 3 ν.μ, η μόνη χώρα που είχε διαμαρτυρηθεί τότε ήταν η Βρετανία. Αργότερα η επέκταση

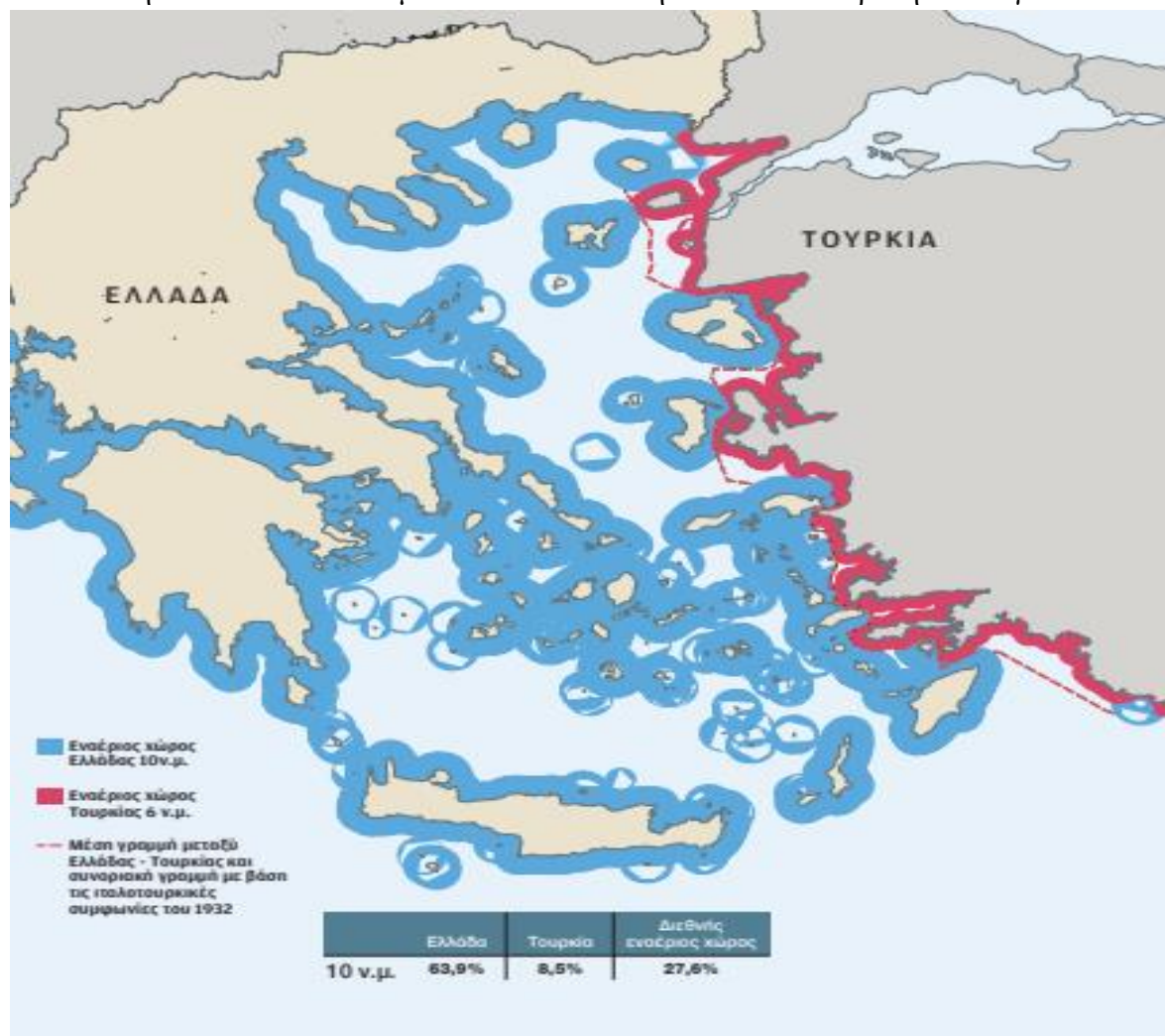
⁸⁰ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ. 608-610).

⁸¹ Οικονομίδης, Κ.(1998).*Θέματα διεθνούς δικαίου και ελληνικής εξωτερικής πολιτικής*, (σ.52-53). Αθήνα: ΑΝ.Ν. Σάκουλας.

⁸² Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ.614-618).

⁸³ Συρίγος, Α., Ντόκος, Θ. (2020), (σ.14).

της αιγιαλίτιδας ζώνης το 1936 στα 6 ν.μ. δεν έθιγε τις εν ισχύ διατάξεις σχετικά με τον εναέριο χώρο, όπως και οι μεταγενέστεροι νόμοι όπου υπήρχε ειδική αναφορά για το ζήτημα αυτό.⁸⁴ Η Τουρκία για περίπου 45 χρόνια όσο και η διεθνή κοινότητα δεν είχαν εκδηλώσει κάποια ένσταση με τη διαφορά αυτή αλλά αντίθετα δημιουργήθηκε μία νέα κατάσταση και ένα τοπικό έθιμο που το ακολούθησαν και άλλα κράτη στο Αιγαίο.⁸⁵

Εικόνα 2: Ελληνικός εναέριος χώρος 10 ν.μ.

Η θέση της Τουρκίας για την πρακτική της Ελλάδας ήταν ότι, δεν είχε πληροφορηθεί για την επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων και συνεπώς δεν έφερε κάποια αντίδραση. Μόλις το πληροφορήθηκε το 1975 το έθεσε ως ζήτημα στις διαπραγματεύσεις που πραγματοποιήθηκαν το ίδιο έτος όπως και το 1978.⁸⁶ Ο ισχυρισμός της Τουρκίας δεν ισχύει, καθόσον το προεδρικό διάταγμα του 1931 είχε δημοσιευτεί στην

⁸⁴ Συρίγος, Α. (2015), (σ.279).

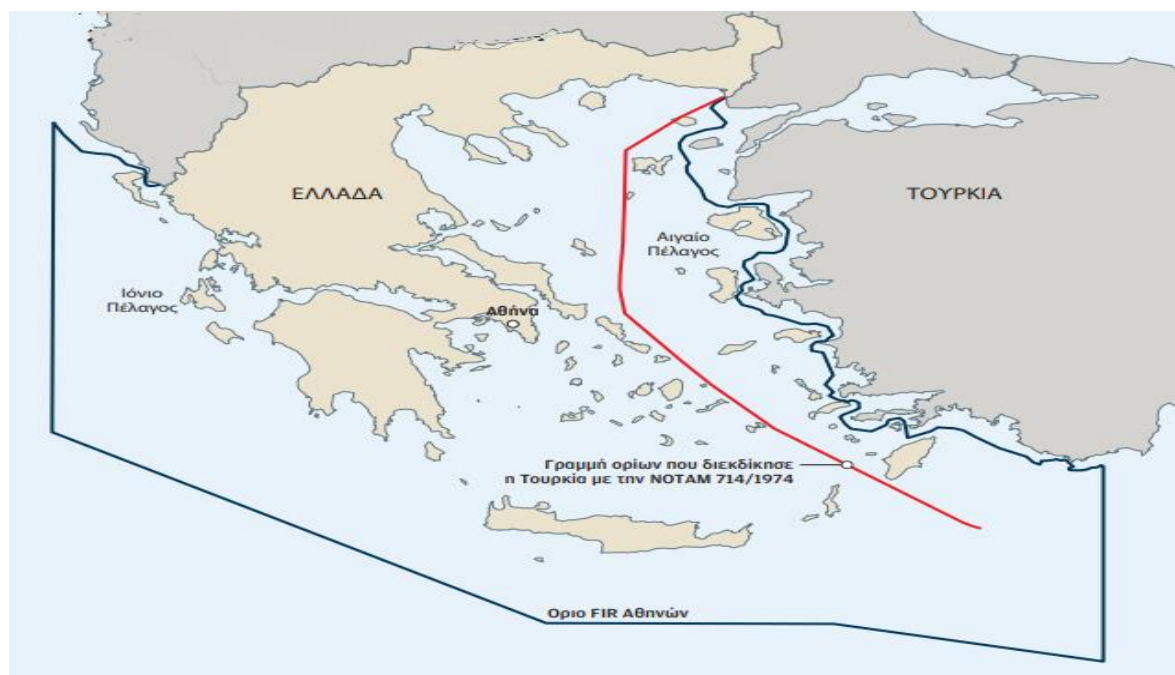
⁸⁵ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ.619).

⁸⁶ Ο αντίλογος της Τουρκίας στηρίζεται στην Σύμβαση του Σικάγου (1944) ,τη σύμβαση των Παρισίων (1975) για τη ρύθμιση της Εναέριας Κυκλοφορίας, τη Σύμβαση της Γενεύης και τη Σύμβαση του δικαίου της Θάλασσας και συνεπώς η επέκταση του εναέριου χώρου της Ελλάδας είναι εντελώς αυθαίρετη και αντιβαίνει τους κανόνες διεθνούς δικαίου κατά την άποψη της Τουρκίας.

εφημερίδα της κυβέρνησης και έγινε γνωστό σε όλα τα κράτη. Επιπλέον, η Τουρκία αποδέχτηκε σιωπηρά την επέκταση του ελληνικού εναέριου χώρου, καθόσον δεν αντέδρασε σύμφωνα με τους κανόνες καλής πίστεως.⁸⁷ Άλλωστε αυτό φαίνεται και από τις αγγελίες NOTAM που εξέδιδε τη περίοδο εκείνη λαμβάνοντας υπόψη τα 10ν.μ σε στρατιωτικές ασκήσεις στο Αιγαίο.⁸⁸

3.7 Flight Information Region (FIR)

Η αμφισβήτηση από την πλευρά της Τουρκίας της διαφοράς της αιγιαλίτιδας ζώνης και του εναέριου χώρου εδράζεται και η διαφορά στο FIR των Αθηνών. Από το 1952 έως και το 1974, η Τουρκία δεν είχε θέσει ζήτημα αμφισβήτησης, αυτό άλλαξε με την τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Ειδικότερα, από το 1974 η Τουρκία μονομερώς χάραξε μια γραμμή δυτικά των νησιών του Αιγαίου περίπου στο μέσον με νέα σημεία αναφοράς (position reports) το FIR Κωνσταντινούπολης. Ταυτόχρονα γνωστοποίησε ότι, οποιαδήποτε πτήση ανατολικά της γραμμής όφειλε να παρέχει στοιχεία θέσης και πτήσης στο Τουρκικό ATCC⁸⁹ στην Κωνσταντινούπολη και όχι στο αντίστοιχο ελληνικό των Αθηνών. Η Τουρκία προσπάθησε μια μονομερή de facto αλλαγή των ορίων FIR, διχοτομώντας το Αιγαίο στα όρια περίπου της υφαλοκρηπίδας που διεκδικούσε. Από τότε ο 25^ο μεσημβρινός θα αποτελέσει το όριο των διεκδικήσεων της Τουρκικής πλευράς σχετικά με το Αιγαίο.⁹⁰ (Εικόνα 3).⁹¹

Εικόνα 3: Όρια του FIR Αθηνών και περιοχή που διεκδίκησε η Τουρκία το 1974.

⁸⁷ Συρίγος, Α. (2015), (σ.280-281).

⁸⁸ Βερέμης, Θ. (1991), (σ.78).

⁸⁹ Air Traffic Control Center

⁹⁰ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ. 621).

⁹¹ Συρίγος, Α., Ντόκος, Θ. (2020), (σ.25).

Προϋπόθεση αλλαγής του ορίου του FIR αποτελεί η άσκηση του αποτελεσματικού ελέγχου της εναέριας κυκλοφορίας. Η τελική απόφαση αλλαγής των ορίων παίρνεται από το ICAO⁹² κατόπιν τεκμηριωμένης αίτησης του ενδιαφερομένου ή με πρωτοβουλία του ίδιου του ICAO όταν συντρέχουν λόγοι.

Οι λόγοι που έχε επικαλεσθεί η Τουρκία ήταν λόγοι ασφάλειας από μία τυχόν εχθρική αεροπορική επίθεση, που απορρίφθηκαν από τη ελληνική πλευρά. Ακολούθως η ελληνική πλευρά εξέδωσε την NOTAM 1157 κηρύσσοντας την περιοχή επικίνδυνη και σταμάτησε να χρησιμοποιείται από τη διεθνή αεροπλοΐα για περίπου έξι χρόνια. Το ζήτημα επανήλθε στην πρότερη κατάσταση με την αμφίπλευρη κατάργηση των δυο NOTAM (Ελλάδα και Τουρκίας) το 1980, κατόπιν των προβλημάτων που δημιουργούνταν στην διεθνή αεροπλοΐα,⁹³ χωρίς αυτό βέβαια να σημαίνει την παύση των Τουρκικών διεκδικήσεων.⁹⁴ Η αμφισβήτηση του καθεστώτος του FIR επέφερε και μία σειρά προβλημάτων όπως η υποβολή σχεδίων πτήσης των μαχητικών Α/Φ στο Αιγαίο, η τερματική περιοχή της Λήμνου και τα Πεδία Βολής Ασκήσεων.

3.8 Χωρικά ύδατα

Το ζήτημα αφορά στην άρνηση της Τουρκίας για την επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων από τα 6 ν.μ στα 12 ν.μ. Το ζήτημα ανακινήθηκε στις αρχές του 1970, με τη Τουρκία να θέτει την περίπτωση ελληνοτουρκικού πολέμου σε περίπτωση επέκτασης των χωρικών υδάτων στα 12 ν.μ . Αργότερα το casus Belli αφορούσε οποιαδήποτε επέκταση των χωρικών υδάτων πέραν των 6 ν.μ. Για την Τουρκία η επέκταση της αιγιαλίτιδας θα περιόριζε το εύρος της ανοικτής θάλασσας σε αντίθεση με την Ελλάδα όπου θα αποκτούσε τον στρατηγικό έλεγχο της περιοχής με ότι αυτό συνεπάγεται.⁹⁵ (Εικόνα 4).⁹⁶

Α	Β	Γ	Δ	Ε
Σύνολο Αιγαίου 190.000 τ.χλμ.	Ελληνικά χ.ύ.	Τουρκικά χ.ύ.	Διεθνή ύδατα (υφαλοκρηπίδα)	Διεκδικήσεις Τουρκίας επί της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου
6 ν.μ.	43,5%	7,5%	49%	11,1% (20.928 τ.χλμ.)
10 ν.μ. (εναέριος χώρος)	63,9%	8,5%	27,6%	6,7% (12.737 τ.χλμ.)
12 ν.μ.	71,5%	8,7%	19,8%	5,1% (9.725 τ.χλμ.)

Εικόνα 4 : Η σημασία της αύξησης των χωρικών υδάτων σε αριθμούς.

⁹² International Civil Aviation Organization

⁹³ Συρίγος, Α. (2015), (σ.286-286).

⁹⁴ Η διαφορά μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας για το FIR Αθηνών αφορά σε ένα διεθνές καθεστώς που έχει θεσπίσει μία πολυμερή συνθήκη. Η Ελλάδα ελέγχει και συντονίζει της πτήσεις εντός συγκεκριμένης περιοχής. Δεν ασκεί κυριαρχικό έλεγχο. Η Τουρκία αντίθετος προσπαθεί να δημιουργήσει την εντύπωση ότι η Ελλάδα φέρεται σαν κυρίαρχος όλης της περιοχής και του διεθνούς εναέριου χώρου.

⁹⁵ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ. 627- 629).

⁹⁶ Συρίγος, Α., Ντόκος, Θ. (2020), (σ.14).

Η επέκταση των χωρικών υδάτων για την Ελλάδα στα 12 ν.μ αποτελεί μια αποτελεσματική αντίδραση απέναντι στις Τουρκικές διεκδικήσεις της υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο. Με την επέκταση των χωρικών υδάτων στα 12ν.μ, το 71% της επιφάνειας του Αιγαίου θα περνούσε στην Ελλάδα, λόγω του ότι στο Αιγαίο βρίσκονται περισσότερα από 9.000 νησιά.⁹⁷ Στην Τουρκία θα περνούσε το 9% και η ανοικτή θάλασσα θα περιοριζόταν στο 20% της συνολικής επιφάνειας. Συνεπώς περιοχές λιγότερο από το 20% θα αποτελούσαν υφαλοκρηπίδα για την οριοθέτησή της. Ο περιορισμός της ανοικτής θάλασσας θα σήμαινε και λιγότερες περιοχές ελεύθερες για την διεξαγωγή στρατιωτικών ασκήσεων από την Τουρκία. Επίσης οικονομικές δραστηριότητες που συνδέονται με τα χωρικά ύδατα θα περιορίζονταν για την Τουρκία. Το ζήτημα επέκτασης των χωρικών υδάτων αποτελεί για τη Τουρκία μια πολιτική θέση χωρίς νομική βάση.

Για την Ελλάδα τα χωρικά ύδατα ορίστηκαν στα 6 ν.μ από τη φυσική ακτογραμμή το 1936 «Ν. 230/1936 όπως τροποποιήθηκε με το ΠΔ 187/1973». Σύμφωνα με το εθιμικό διεθνές δίκαιο, το οποίο κωδικοποιείται στο Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS), η Ελλάδα έχει το δικαίωμα επέκτασης των χωρικών υδάτων στα 12 ν.μ και αποτελεί άσκηση κυριαρχικού δικαιώματος, χωρίς να αμφισβητηθεί από τρίτες χώρες «άρθρο 3 της UNCLOS, το οποίο κωδικοποιεί κανόνες εθιμικού δικαίου, δεν προβλέπει περιορισμούς ή εξαιρέσεις όσον αφορά αυτό το δικαίωμα». Το μεγαλύτερο μέρος των παράκτιων κρατών έχει ορίσει το πλάτος των χωρικών υδάτων στα 12 ν.μ και η Τουρκία έχει ήδη επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα σε 12 ν.μ στη Μαύρη Θάλασσα και τη Μεσόγειο από το 1964.⁹⁸

Κατά την κύρωση της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (Ν. 2321/1995), η Ελλάδα δήλωσε ξεκάθαρα ότι διατηρεί το δικαίωμα να ασκήσει το δικαίωμα αυτό οποιαδήποτε στιγμή.

Η απάντηση της Τουρκίας στην στάση της Ελλάδας ήταν η Τουρκική Εθνοσυνέλευση να εκδώσει ψήφισμα στις 8 Ιουνίου 1995, σύμφωνα με το οποίο εξουσιοδοτεί την τουρκική κυβέρνηση με διαρκή αρμοδιότητα να κηρύξει τον πόλεμο (casus belli) στην Ελλάδα εάν αποφασίσει να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα πάνω από 6 ν.μ. Η στάση αυτή αποτελεί παραβίαση των θεμελιωδών αρχών του Χάρτη των ΟΗΕ, που αφορά την αποχή από την απειλή ή τη χρήση βίας (άρθρο 2, παράγραφος 4), την ειρηνική επίλυση διαφορών (άρθρο 2 παράγραφος 3) και σχέσεις καλής γειτονίας και ειρηνική συνύπαρξη (Προοίμιο).⁹⁹

Οι ΗΠΑ αν και υποστηρικτής της διεθνούς νομιμότητας δεν παίρνει θέση υπέρ του έννομου δικαιώματος της Ελλάδας που πηγάζει από διεθνείς συνθήκες.

⁹⁷ Σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, ως νησί ορίζεται «μια φυσικά διαμορφωμένη περιοχή ξηράς που περιβάλλεται από τα ύδατα και βρίσκεται πάνω από την επιφάνεια των υδάτων κατά την μέγιστη πλημμυρίδα»

⁹⁸ Συρίγος, Α. (2015), (σ.256-257).

⁹⁹ Ελληνική Δημοκρατία Υπουργοί Εξωτερικών. *Territorial sea - Casus belli*, Ανακτήθηκε την 5/2/23 από: <https://www.mfa.gr/en/issues-of-greek-turkish-relations/relevant-documents/territorial-sea-casus-belli.html>

Επιδιώκει να κρατά μια ουδέτερη στάση, που ερμηνεύεται ως αναγνώριση από την πλευρά της Τουρκίας της ορθότητας των ενεργειών της σε βάρος της Ελλάδας. Το επιχείρημα της τακτικής των ίσων αποστάσεων, στις διμερείς διαφορές των κρατών μελών στο NATO, όταν παραβιάζονται μονομερώς διεθνείς συνθήκες δεν εξυπηρετεί την συνοχή της συμμαχίας αλλά και αφήγημα της αμερικάνικης ηγεμονίας. Επιπλέον το NATO λαμβάνει υπόψη το ελληνικό παράδοξο στην επιχειρησιακή σχεδίαση δημιουργώντας αίσθηση ανισορροπίας και επιπλέον ανταγωνισμό.

3.9 Επιχειρησιακός έλεγχος του Αιγαίου στο NATO

Ένα άλλο εξίσου σημαντικό πρόβλημα διένεξης με την Τουρκία είναι και ο καθορισμός των ορίων του επιχειρησιακού ελέγχου ευθύνης του NATO στο Αιγαίο. Σύμφωνα με το NATO, ο επιχειρησιακός έλεγχος Αιγαίου αναφέρεται σε 3 τομείς: την έγκαιρη προειδοποίηση, τις τακτικές αεροπορικές επιχειρήσεις και την αεράμυνα. Σχετικά με τους δύο πρώτους δεν υπήρχε κάποια διαμάχη και υπήρχε συμφωνία με τα όρια του FIR Αθηνών. Σχετικά με την αεράμυνα, η Τουρκική πλευρά απαίτησε στο Αιγαίο να υπάρχουν δύο ζώνες ανατολική και δυτική, με την Τουρκία να έχει την ευθύνη στην ανατολική και η Ελλάδα στην δυτική ζώνη. Η ανατολική ζώνη υπό του Τουρκικού 1 Turkish Air Force (TAF) στο Εσκή Σεχίρ και η δυτική υπό του 28 Αρχηγείου Τακτικής Αεροπορίας (ATA) στην Λάρισα. Με τον τρόπο αυτό, η Τουρκία εγκλώβιζε ελληνικά νησιά στο Τουρκικό εναέριο χώρο και όπως ήταν αναμενόμενο η Ελλάδα αντέδρασε και δεν συμφώνησε στην πρόταση. Μέχρι το 1974 τον επιχειρησιακό έλεγχο όλου του Αιγαίου τον είχε η Ελλάδα, παρά τις αντιρρήσεις της Τουρκίας.¹⁰⁰

Το πρόβλημα δημιουργήθηκε με την εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο το 1974 και της αποχώρησης της Ελλάδας από το στρατιωτικό σκέλος του NATO. Η Τουρκία ζήτησε την αναθεώρηση του καθεστώτος του επιχειρησιακού ελέγχου, προκειμένου καλυφθεί το κενό της Ελλάδας που είχε δημιουργηθεί. Αποτέλεσμα ήταν η Συμμαχική Διοίκηση Χερσαίων Δυνάμεων Νοτιοανατολικής Ευρώπης (LANDSOUTHEAST) στην Σμύρνη και η 6^η Συμμαχική Τακτική Αεροπορική Δύναμη (SIXATAF)¹⁰¹, να έχουν Τούρκο διοικητή¹⁰², αποσκοπώντας στην παραχάραξη του επιχειρησιακού ελέγχου του Αιγαίου.

Με την προσπάθεια επανένταξης της Ελλάδας στο NATO, ο επιχειρησιακός αεροπορικός έλεγχος του Αιγαίου αποτέλεσε αντικείμενο διαπραγματεύσεων από την Τουρκία ως προϋπόθεση για την ένταξη της Ελλάδας. Τελικά μετά από έξι χρόνια διαπραγματεύσεων η επανένταξη της Ελλάδας στο NATO ολοκληρώθηκε χωρίς ουσιαστικά να αποσαφηνιστεί το νέο καθεστώς,¹⁰³ που παραμένει σε εκκρεμότητα μέχρι

¹⁰⁰ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ.625).

¹⁰¹ Ήταν υπεύθυνη για τον συντονισμό των αεροπορικών δυνάμεων του 28 ATA και της 1 TAF.

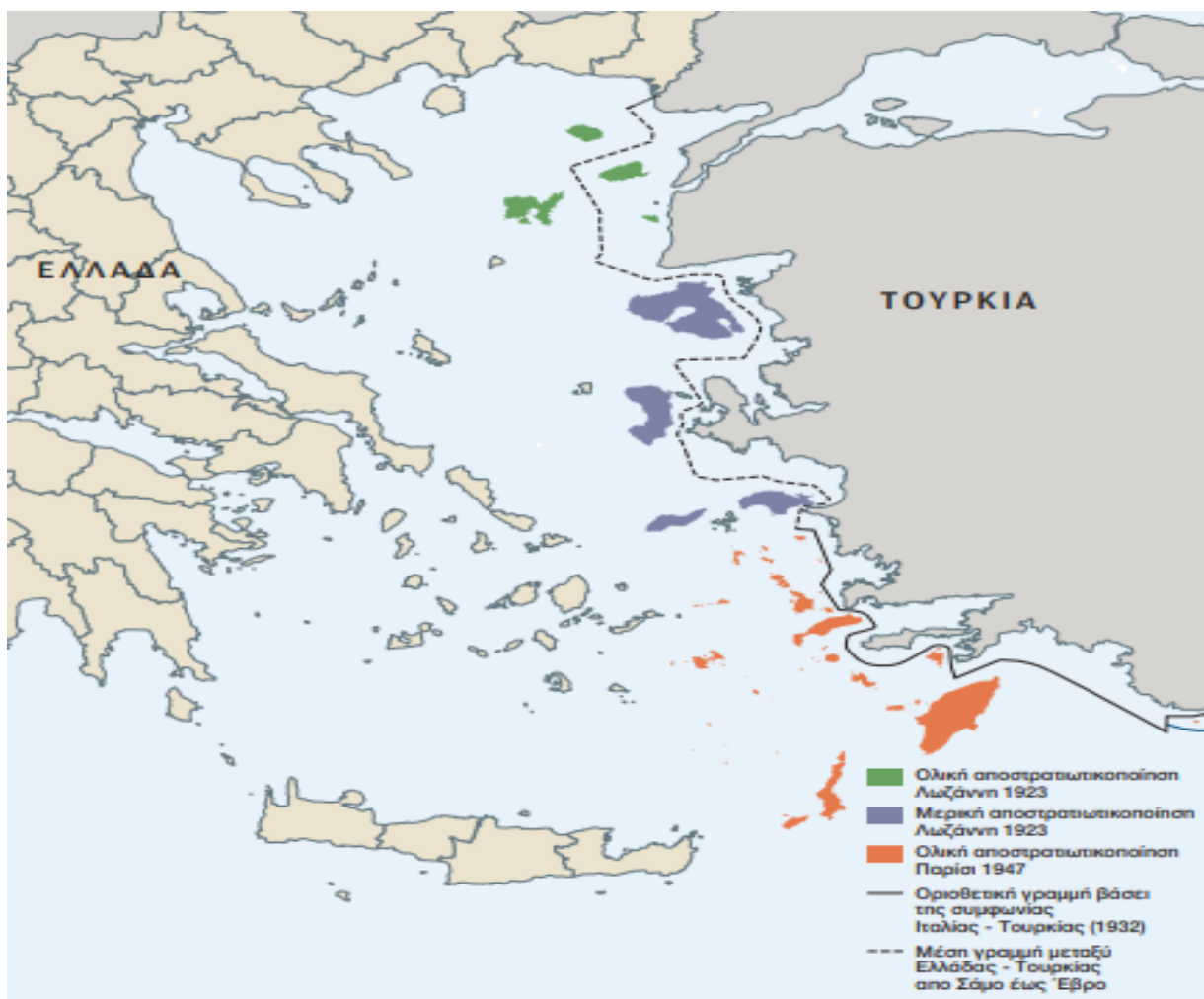
¹⁰² Τα στρατηγεία λειτουργούσαν πρώτα με Έλληνα Αμερικάνο και Τούρκο διοικητή.

¹⁰³ Η Ελλάδα ισχυρίζεται ότι όρια είναι αυτά του 1974, η δε Τουρκία ερμήνευσε την συμφωνία ότι τα όρια μπορούν να μεταβληθούν ανάλογα των επιχειρησιακών δυνατοτήτων των στρατηγείων.

και σήμερα.¹⁰⁴

3.10 Αποστρατικοποίηση των νησιών του ανατολικού Αιγαίου

Οι συνθήκες τις οποίες επικαλείται η Τουρκία από το 1974 και αφορούν την αποστρατικοποίησή των νήσων του Αιγαίου είναι η συνθήκη της Λοζάνης (1923) και των Παρισίων (1947). Η πρώτη προσπάθεια της Τουρκίας έγινε το 1950 και αφορούσε την άρνηση της Τουρκίας να ενσωματωθεί η Λήμνος στο επιχειρησιακό σχεδιασμό του ΝΑΤΟ λέγοντας ότι είναι υπό καθεστώς αποστρατικοποίησης. (Εικόνα 5).¹⁰⁵

Εικόνα 5: Αποστρατικοποίηση νησιών του Αιγαίου.

¹⁰⁴ Ηρακλείδης, Α. (2007). *Άσπονδοι Γείτονες-Ελλάδα-Τουρκία: Η Διένεξη του Αιγαίου*, (σ.223). Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

¹⁰⁵ Συρίγος, Α., Ντόκος, Θ. (2020), (σ.18).

Η Τουρκία υποστηρίζει την υποχρέωση της αποστρατικοποίησης μετά την απόφαση των Μεγάλων δυνάμεων τον Φεβρουάριο του 1914, όταν τα νησιά δόθηκαν στην Ελλάδα και τέθηκαν ταυτόχρονα σε καθεστώς αποστρατικοποίησης και που επιβεβαιώνει η συνθήκη της Λοζάνης [Λέσβος, Χίος, Σάμος και Ικαρία (μερικώς αποστρατικοποιημένα)]. Η συνθήκη της Λοζάνης αναφέρεται επίσης και στην αποστρατικοποίηση των νήσων Λήμνος και Σαμοθράκη, Ίμβρος, Τένεδος και Λαγούσες νήσοι «περί του καθεστώτος των Στενών», που συνδέονται με την ασφάλεια του Ελλησπόντου. Η συνθήκη των Παρισίων αναφέρεται στην παραχώρηση των Δωδεκανήσων με την υποχρέωση της πλήρους αποστρατικοποίησής τους από την πλευρά της Ελλάδας.

Η θέση της Ελλάδας σχετικά με το ζήτημα της αποστρατικοποίησης των νήσων είναι ότι, αποδέχεται τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τις συνθήκες της Λοζάνης για την μερική αποστρατικοποίηση της Λέσβου, Χίου, Σάμου και της Ικαρίας. Σχετικά με τη συνθήκη των Παρισίων δέχεται την ολική αποστρατικοποίηση των Δωδεκανήσων. Ωστόσο υπάρχει και το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας απέναντι στον αναθεωρητισμό της Τουρκίας. Η εισβολή στην Κύπρο το 1974, ο αναθεωρητισμός της Τουρκίας στο Αιγαίο, η απειλή *casus belli* σε περίπτωση αύξησης των χωρικών υδάτων στα 12ν.μ και η ίδρυση της Στρατιάς Αιγαίου στην Σμύρνη (1975), συνιστούν από μόνα τους μια προσπάθεια αμφισβήτησης του *status quo* και συνεπώς της λήψης αναγκαστικών μέτρων από την πλευρά της Ελλάδας απέναντι στην τουρκική απειλή. Αναφορικά με την Λήμνο και τη Σαμοθράκη η σύμβαση του Μοντρέ (1936) κατήργησε την προηγούμενη ρύθμιση «περί στενών» και καθόρισε νέο καθεστώς.

Η στάση της Τουρκίας απέναντι στην νόμιμη άμυνα είναι ότι, θα πρέπει πρώτα να υπάρξει επίθεση. Η στρατικοποίηση των νησιών του ανατολικού Αιγαίου με την υπόθεση της ύπαρξης απειλής δεν νομιμοποιεί το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας. Επιπλέον σύμφωνα με τον χάρτη του ΟΗΕ παράγραφος ⁵¹, τα μέτρα που λαμβάνει ένα κράτος στο πλαίσιο της νόμιμης άμυνας θα πρέπει να κοινοποιούνται στο Συμβούλιο Ασφαλείας. Η λήψη μέτρων νόμιμης άμυνας θα πρέπει να έχει προσωρινό χαρακτήρα. Τέλος σχετικά με την Λήμνο και την Σαμοθράκη συνδέει την αποστρατικοποίησή τους με την ασφάλεια της ίδιας της Τουρκίας.¹⁰⁶

Η στάση του NATO και σε αυτή την διαφορά Ελλάδας Τουρκίας είναι ουδέτερη. Παρά το γεγονός ότι οι νομικές υπηρεσίες του NATO έχουν εκφραστεί υπέρ της ελληνικής πλευράς, εξακολουθεί να μην παίρνει ανοιχτά θέση για το θέμα.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Συρίγος, Α. (2015), (σ.265-275).

¹⁰⁷ Θεοδωρόπουλος, Β. (1988). *Οι Τούρκοι και εμείς*, (σ.295. Αθήνα : Εκδόσεις Φυτράκης,

Κεφάλαιο τέταρτο Περίοδος 1981 -1989

4.1 Γενικά

Την περίοδο 1981 έως 1989, οι σχέσεις Ελλάδας, Τουρκίας και ΗΠΑ, προσδιορίζονται βάσει των ιδεολογικών αρχών και των πολιτικών στόχων της διακυβέρνησης του Πανελλήνιου Σοσιαλιστικού Κινήματος (ΠΑΣΟΚ). Από την πλευρά της Τουρκίας, το πραξικόπημα του Στρατηγού Kenan Evren¹⁰⁸, την 12 Σεπτεμβρίου 1980, ακολούθησε η ανάληψη της εξουσίας από το κόμμα του Τουργκούτ Οζάλ στις εκλογές που πραγματοποιήθηκαν το 1983, χωρίς ωστόσο να μεταβληθεί ο πυρήνας της Κεμαλικής εξωτερικής πολιτικής.¹⁰⁹

4.2 Εξωτερική και αμυντική πολιτική

Ο πυρήνας της ιδεολογίας του ΠΑΣΟΚ ήταν η ανεξαρτησία της χώρας, απαλλαγμένη από κάθε μορφής εξάρτησης από ξένους παράγοντες. Ο Παπανδρέου ήθελε μια ανεξάρτητη Ελλάδα και η απειλή της Τουρκίας να αντιμετωπιστεί με όρους αυτοβοήθειας. Στο πλαίσιο αυτό η αντι-δυτική ρητορική ήταν κυρίαρχη στις κυβερνητικές δηλώσεις και θέσεις.¹¹⁰ Όσον αφορά τις σχέσεις με το NATO η Ελλάδα θα πρέπει να αποχωρήσει όχι μόνο από το στρατιωτικό σκέλος αλλά και από το πολιτικό σκέλος, ακυρώνοντας όλες τις διμερείς συμφωνίες που είχαν υπογραφεί.¹¹¹

Η εξωτερική πολιτική του ΠΑΣΟΚ ήταν αντίθετη με την φιλοδυτική πολιτική της ΝΔ τουλάχιστον σε επίπεδο ρητορείας και συνοψίζεται στα παρακάτω :

- Στον περιορισμό της εξάρτησης και τον έλεγχο από ξένες δυνάμεις και ειδικότερα από τις ΗΠΑ.

¹⁰⁸ Ο Keran Evren ήταν υπερασπιστής του κοσμικού κράτους που είχε ιδρύσει ο Κεμάλ Ατατούρκ. Ο Εβρέν ανέλαβε την ηγεσία του Γενικού Επιτελείου των Ένοπλων Δυνάμεων της Τουρκίας το 1978 και δύο χρόνια αργότερα κατάλαβε πραξικοπηματικά την εξουσία, εγκαινιάζοντας μια αυταρχική διακυβέρνηση. Ο στρατηγός ανέλαβε Πρόεδρος της Δημοκρατίας το 1983 και παρέμεινε ακλόνητος στη θέση του ως το 1989. Η δικτατορία που υπεβλήθη από τον Evren φαίνεται να απολάμβανε της στήριξης τόσο των ΗΠΑ, όσο και του NATO.

¹⁰⁹ Ρωμανίδου, Μ.(2017). *Τουρκία 1980: Το Χρονικό Ενός Πραξικοπήματος Ή Πώς Η Ιστορία Δίνει Απαντήσεις Στην Επικαιρότητα*. Ανακτήθηκε την 3/3/2023 από: <https://powerpolitics.eu/%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%AF%CE%B1-1980-%CF%84%CE%BF-%CF%87%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%B5%CE%BD%CF%8C%CF%82-%CF%80%CF%81%CE%B1%CE%BE%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%80%CE%AE%CE%BC%CE%B1/>

¹¹⁰ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ.653-654).

¹¹¹ Διαμαντόπουλος,Θ .(1997).*Η ελληνική πολιτική ζωή. Εικοστός αιώνας. Από την προβενιζελική στην μετα-παπανδρειακή εποχή*, (σ.284).Αθήνα: Παπαζήσης

- Στην αποχώρηση της Ελλάδας από τους δυτικούς δεσμούς του NATO-ΕΟΚ και τον τερματισμό της αμερικάνικης παρουσίας στην εδαφική επικράτεια της Ελλάδας.

- Ενίσχυση της αποτρεπτικής ικανότητας έναντι της τουρκικής επιθετικότητας με την αναβάθμιση των ενόπλων δυνάμεων και της εξωτερικής εξισορρόπησης, μέσα από συμμαχίες με βαλκανικά κράτη, πολιτικο-διπλωματικό άνοιγμα στο ανατολικό μπλοκ, στα βαλκανικά κράτη και στον αραβικό κόσμο.¹¹²

Παρά την αντί δυτική ρητορική της κυβέρνησης με τα συνθήματα όπως «έξω από την ΕΟΚ και το NATO το ίδιο συνδικάτο», «Η Ελλάδα ανήκει στους Έλληνες», η αντιμετώπιση των ζητημάτων συμμετοχής σε δυτικούς θεσμούς και οργανισμούς και των διμερών σχέσεων με τις ΗΠΑ και το NATO, έγινε με όρους εθνικού συμφέροντος¹¹³. Η Ελλάδα δεν αποχώρησε από το NATO και ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός της χώρας διατηρήθηκε. Η εξωτερική πολιτική σε επίπεδο ρητορικής απέιχε κατά πολύ από την πράξη.¹¹⁴

Επίσης η εξωτερική πολιτική της διακυβέρνησης ΠΑΣΟΚ επικεντρώθηκε στην επίτευξη πολιτικών στόχων, που είχαν ως επίκεντρο τη αναβάθμιση του ρόλου της Ελλάδας στο διεθνές σύστημα, ασκώντας μια ενεργή πολιτική στα διεθνή δρώμενα που σχετίζονταν με τα ζωτικά συμφέροντα της χώρας. Αποσκοπώντας στον περιορισμό των εξωτερικών απειλών και την αξιοποίηση των αναδυόμενων ευκαιριών. Η διαβαλκανική συνεργασία, η διαπραγμάτευση των βάσεων, η επαναδιαπραγμάτευση των όρων ένταξης στο NATO και των εγγυητικών όρων DECA¹¹⁵, η προβολή και η προώθηση της ιδέας του «Ενωμένου Νότου»¹¹⁶, η δημιουργία διπλωματικών επαφών με την ΕΣΣΔ και χώρες του ανατολικού μπλοκ, καθώς και η ευρωπαϊκή προοπτική της χώρας αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα της παραπάνω πολιτικής.¹¹⁷

Η τουρκική επεκτατική πολιτική στο Αιγαίο αποτέλεσε και αυτή την περίοδο την κύρια απειλή για τα εθνικά συμφέροντα. Η αντιμετώπιση της κατάστασης μετουσιώθηκε με τη διακοπή των διμερών διαπραγματεύσεων με την Τουρκία, με εξαίρεση του ζητήματος της υφαλοκρηπίδας μέσω της προσφυγής στο Διεθνές δικαστήριο της Χάγης. Η ελληνική εξωτερική πολιτική της Ελλάδας είχε υιοθετήσει μια άκαμπτη πολιτική στάση «αποτροπής» απέναντι στην Τουρκία, καθόσον η Τουρκία είναι αυτή η

¹¹² Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ.655).

¹¹³ Η βέλτιστη πολιτική επιλογή δεν ήταν η αποχώρηση αλλά η ενίσχυση της θέσης και του ρόλου στο NATO και την ΕΟΚ, προκειμένου να επιτευχθούν οι απαραίτητες εξισορροπήσεις για την αντιμετώπιση της Τουρκίας.

¹¹⁴ Τσιριγώτης Δ. (2013), (σ.653-655).

¹¹⁵ Αμυντική και Οικονομική Συνεργασία.

¹¹⁶ Με την εδραίωση των οικονομικών σχέσεων με τις αραβικές χώρες της Μεσογείου και χώρες του τρίτου κόσμου.

¹¹⁷ Βούλγαρης, Γ. (2001). *Ελλάδα της Μεταπολίτευσης 1974-1990*, (σ.332). Αθήνα: Θεμέλιο.

οποία ζητά και όχι η Ελλάδα.¹¹⁸ Στις Κυβερνητικές προγραμματιστικές δηλώσεις στην βουλή ο Πρωθυπουργός είχε αναφερθεί ότι ο διάλογος με την Άγκυρα «έχει νόημα και μπορεί να είναι πρόσφορος στο μέτρο που δεν αφορά παραχώρηση κυριαρχικών δικαιωμάτων καθώς και ρυθμίσεις βάσει διεθνών συμφωνιών με τις οποίες έχουν ανατεθεί αρμοδιότητες η δικαιοδοσίες στην Ελλάδα».¹¹⁹

Το ζήτημα των βάσεων αποσυνδέθηκε τελείως από την αντίληψη ότι εξυπηρετεί αμοιβαία αμυντικά συμφέροντα Ελλάδας και ΗΠΑ, αποτελώντας των πυρήνα των διαπραγματεύσεων με τις ΗΠΑ.¹²⁰ Ως πολιτικός στόχος τέθηκε η απομάκρυνση τους, βάσει ενός χρονοδιαγράμματος που θα εξασφάλιζε πρώτα την αποσύνδεσή τους με την αμυντική ικανότητα της χώρας. Οι βάσεις εξυπηρετούσαν μόνο αμερικανικά συμφέροντα και συνεπώς θα έπρεπε να δοθούν στην Ελλάδα σημαντικά οικονομικά και στρατιωτικά ανταλλάγματα.¹²¹ Η υπογραφή της συμφωνίας των βάσεων την 15 Ιουλ 1983 πενταετούς διάρκειας, αντανakλά την παραπάνω αμυντική πολιτική.¹²²

Πέραν της απομάκρυνσης των βάσεων, η εξασφάλιση ανταλλαγμάτων (στρατιωτικά, οικονομικά και τεχνολογικά), η διατήρηση της αναλογίας 7/10, η αποκόμιση εγγυήσεων ασφάλειας από τις ΗΠΑ έναντι της Τουρκίας και η λειτουργία- έλεγχος των βάσεων βάσει του εθνικού συμφέροντος, αποτέλεσαν και στην περίπτωση του ΠΑΣΟΚ τους στόχους της αμυντικής πολιτικής, με διαφορετική βέβαια έμφαση και προτεραιότητα. Από την άλλη πλευρά οι Αμερικανοί δεν μπορούσαν να αμελήσουν την επίδραση όποιας απόφασης υπέρ της Ελλάδας σε σχέση με τη Τουρκία.¹²³

4.3 Νέο αμυντικό δόγμα

Ένας από τους κύριους στόχους της αμυντικής πολιτικής της Ελλάδας ήταν και η προάσπιση της εθνικής ανεξαρτησίας και της εδαφικής ακεραιότητας μέσα από την ανάσχεση του αναθεωρητισμού της Αγκύρας. Στην προσπάθεια αυτή, η Ελληνική κυβέρνηση υιοθέτησε μια αποτρεπτική πολιτική απέναντι στην τουρκική επιθετικότητα με την ενδυνάμωση κυρίως των συντελεστών εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικό-στρατιωτικής εξισορρόπησης. Η ελληνική κυβέρνηση βάσει της αρχής της αυτοβοήθειας θα επιδιώξει μία αυτόνομη πολιτική εθνικής ασφάλειας, επιδιώκοντας την ποιοτική

¹¹⁸ Γιαλλουρίδης, Χ. (2021). *Η Ελληνοτουρκική Σύγκρουση από την Κύπρο έως τα Ίμια, τους S300 και το Ελ-σίνκι, 1955-1999. Η Οπτική του Τύπου*, (σ.73). Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

¹¹⁹ Συρίγος, Α. (2015), (σ.365).

¹²⁰ Στο συμβόλαιο με το λαό που συνόψιζε προεκλογικά τις θέσεις του ΠΑΣΟΚ με τις βάσεις αναφέρεται: «οι ξένες βάσεις δεν έχουν θέση στην χώρα μας για τι αντιστρατεύονται στην εθνική ανεξαρτησία, για τη δεν προσφέρονται για την άμυνα της χώρας μας σε περιορισμένο τοπικό πόλεμο και για τη σε περίπτωση παγκόσμιας σύγκρουσης θα οδηγήσουν σε ολοκαύτωμα». «Μέχρι όμως να επιτευχθεί η απομάκρυνσή τους, θα ήταν πιθανότατα αναγκαία μία μεταβατική περίοδος που την χαρακτηρίζουμε μεταβατική. Αυτό σημαίνει την αποσύνθεση των βάσεων από τον εθνικό αμυντικό σχεδιασμό». Συμβόλαιο με το λαό, Αθήνα, ΠΑΣΟΚ, 1981, σ.23.

¹²¹ Βαληνάκης, Γ. (1987), (σ.306).

¹²² Βαληνάκης, Γ. (1987), (σ.319-322).

¹²³ Βαληνάκης, Γ. (1987), (σ.365).

αναβάθμιση των ενόπλων δυνάμεων και της αμυντικής ικανότητας.¹²⁴

Στο παραπάνω πλαίσιο, στις 8 Ιανουαρίου του 1985 η Ελληνική κυβέρνηση θα ανακηρύξει το νέο αμυντικό δόγμα για την αντιμετώπιση της τουρκικής απειλής.¹²⁵ Η νέα ελληνική αποτρεπτική πολιτική δεν αφορά μόνο την Ελλάδα, αλλά συμπεριλαμβάνει και την Κύπρο, σε μία εκτεταμένη γενική αποτροπή, σημειώνοντας ότι η εθνική ασφάλεια των δύο χωρών είναι άρρηκτα συνδεδεμένες. Ενδεχόμενη τουρκική εισβολή στην Κύπρο θεωρούνταν *Casus Belli* και θα δικαιολογούσε έναν Ελληνοτουρκικό πόλεμο. Με το νέο αμυντικό δόγμα της κυβέρνησης του Ανδρέα Παπανδρέου η πολιτική επιλογή της «συμπαράστασης» στην Λευκωσία της κυβέρνησης του Κ. Καραμανλή αναμορφώνεται σε πολιτική επιλογή «Σύμπραξης».¹²⁶

Η πολιτική διασύνδεση του ζητήματος της Κύπρου με τα ελληνοτουρκικά ερχόταν σε αντιδιαστολή με την προσέγγιση της κυβέρνησης του Κ. Καραμανλή, όπου τα ελληνοτουρκικά δεν συνδέονται με το Κυπριακό.¹²⁷ Σε ερώτηση δημοσιογράφου την 23 Αυγούστου το 1976 στον Κ. Καραμανλή για την σχέση του ζητήματος του Κυπριακού με την Τουρκική πολιτική στο Αιγαίο απάντησε «τα δύο θέματα δεν ταυτίζονται. Τα διαχωρίζουμε αλλά δεν παύει να επηρεάζει το ένα το άλλο».¹²⁸

4.4 Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου (ΤΔΒ)

Στο ζήτημα του Κυπριακού υιοθετήθηκε πιο επιθετική πολιτική επίλυσής του, σε αντίθεση με την μετριοπαθή στάση την περίοδο της ΝΔ, όπου η επίλυση του προβλήματος της Κύπρου δεν προέβλεπε μια πιθανή πολεμική σύγκρουση με την Τουρκία. Για το κυπριακό ζήτημα η στάση της κυβέρνησης αποκρυσταλλωνόταν μέσα από τρεις αρχές: α) Η αποχώρηση των Τουρκικών στρατευμάτων και η επαναφορά του status ante 1974, αποτελούσαν απαρέγκλιτη προϋπόθεση για την έναρξη των συνομιλιών. β) Η εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο και η κατοχή εδάφους συνιστά διεθνές ζήτημα. γ) Η κατάσταση στην Κύπρο δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την πρόκληση νέων τετελεσμένων με τη χρήση στρατιωτικής ισχύος στις ελληνοτουρκικές διαφορές από την πλευρά της Τουρκίας.¹²⁹

Σε ομιλία του πρωθυπουργού στην βουλή στις 23 Απρ 1986 μεταξύ άλλων δήλωσε «...η παρουσία των ξένων στρατευμάτων δεν είναι μόνο θέμα της Κύπρου είναι

¹²⁴ Αρβανιτόπουλος, Κ., Κόππα, Μ. (2005). *30 Χρόνια Εξωτερικής πολιτικής 1974-2004*, (σ.221-222) .Αθήνα : Λιβάνι.

¹²⁵ Στο νέο αμυντικό δόγμα η ελληνικές ένοπλες δυνάμεις θα διαμορφωνόταν βάση της Τουρκικής απειλής που θα αποκρυσταλλωνόταν στις διεκδικήσεις της Τουρκίας στο αιγαίο και της ανάπτυξης της Στρατιάς Αιγαίου.

¹²⁶ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ.657-658).

¹²⁷ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ.659).

¹²⁸ Σβολόπουλος, Κ.(επιμ.).(1992-1999). *Κωνσταντίνος Καραμανλής. Αρχείο γεγονότα και κείμενα*, τομ.9 (σ. 284).Αθήνα: Ίδρυμα Κοντινός Γ. Καραμανλής.

¹²⁹ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ.656).

και της Ελλάδας. Γιατί όταν δικαιώνεται η εισβολή και νομιμοποιείται, τότε θέτουμε σε κίνδυνο και αλλά νησιά του Αιγαίου».¹³⁰

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της πολιτικής αποτελεί η διακοπή των διπλωματικών σχέσεων με τη Τουρκία μετά τη μονομερή ανακήρυξη της ΤΔΒ από τον Ραούλ Ντεκτάς, στις 15 Νοεμβρίου 1983, λίγες ημέρες μετά τις εκλογές στην Τουρκία. Η ελληνική κυβέρνηση δήλωσε ότι εάν δεν αποχωρήσουν τα τουρκικά στρατεύματα ο διάλογος δεν μπορεί να συνεχιστεί. Η ανακήρυξη της ΤΔΒΚ είχε διπλή ανάγνωση: α) Το βαθύ κράτος της Τουρκίας ανεξάρτητα από την εναλλαγή της πολιτικής εξουσίας θα συνεχίσει την αναθεωρητική πολιτική του έναντι στην Ελλάδα. β) Έστειλε το μήνυμα ποιος πραγματικά κυβερνά την Τουρκία.

Από την άλλη πλευρά η πολιτική διεθνοποίησης του ζητήματος οδήγησε στην καταδίκη της αποσχιστικής ενέργειας από το ΣΑ με τα ψηφίσματα 541/1983 και 550/1984, καλώντας τα κράτη μέλη στην μη αναγνώριση του ψευδοκράτους.¹³¹

Η στάση των ΗΠΑ μετά τη μονομερή ανακήρυξη της ΤΔΒΚ, ήταν μέσα από μια σειρά παρεμβάσεων σε διπλωματικό και πολιτικό επίπεδο και την ενθάρρυνση της ΕΣΣΔ, να προωθήσει την αποδοχή ενός πλαισίου συμφωνίας για την ίδρυση μιας χαλαρής συνομοσπονδίας με τους Τουρκοκύπριους. Δηλαδή τη νομιμοποίηση της διχοτόμησης της Κύπρου εξυπηρετώντας τους πολιτικούς στόχους της Τουρκίας, ακυρώνοντας εν μέρει το ενιαίο αμυντικό δόγμα Ελλάδας - Κύπρου.¹³² Μια προσπάθεια η οποία κατέληξε τελικά σε διπλωματικό αδιέξοδο, με απότοκο το ψήφισμα 649¹³³ των ΗΕ την 12 Μάρτιου 1990, νομιμοποιώντας εν μέρει τις πολιτικές αξιώσεις της Τουρκίας.¹³⁴

Σχετικά με την αποχώρηση των Τουρκικών στρατευμάτων, ο πρωθυπουργός της Τουρκίας Οζάλ υποστήριζε την μη αποχώρηση τους βάσει των συμφωνιών Ζυρίχης - Λονδίνου και αντιμετώπιζε το Κυπριακό ως μέρος ενός συνολικού πακέτου λύσης που θα έπρεπε να συμφωνηθεί. Συμπλέοντας με την στάση του Κεμαλιστή Στρατηγού Εβρέν « Το κυπριακό είναι θέμα συνολικής λύσης , είναι ένα πακέτο και σαν τέτοιο πρέπει να το δούμε. Είναι εκτός συζήτησης το θέμα αποχώρησης των Τουρκικών στρατευμάτων από την Κύπρο».¹³⁵

¹³⁰ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ.687).

¹³¹ Συρίγος, Α. (2015), (σ.365 - 369).

¹³² Οι προτάσεις του ΓΓ των ΗΕ Ντε Κουεγιάρ ως διαμεσολαβητής στην όλη προσπάθεια των ΗΠΑ, άφηνε εκτός συζήτησης το ζήτημα της αποχώρησης των Τουρκικών στρατευμάτων, το ζήτημα των διεθνών εγγυήσεων, ζητήματα ιδιοκτησίας και μετακίνησης εποίκων και το εδαφικό.

¹³³ Αντιμετώπιζε το ζήτημα ως πρόβλημα διακοινοτικής συμβίωσης, δεν διασφάλιζε την κυριαρχία της κυπριακής πολιτείας, καλούσε τα δύο μέρη να έρθουν σε συνομιλίες ως ισότιμα μέλη, απέφευγε την εξέταση ζητημάτων όπως η αποχώρηση του τουρκικού στρατού, το ζήτημα της επανόδου των προσφύγων και η αποχώρηση των εποίκων.

¹³⁴ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ.691).

¹³⁵ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ.690).

Επίσης η παρουσία κατοχικών στρατευμάτων στην Κύπρο είχε συνδεθεί με ζωτικά ζητήματα ασφάλειας της Τουρκίας. Ο Οζάλ σε δήλωσή του στην εφημερίδα Μιλιέτ τόνιζε : « Η Κύπρος είναι μια νήσος που σα μαχαίρι σχίζει την Τουρκία στη μέση. Είναι εξαιρετικά ζωτική για την άμυνά μας [.....] η νήσος δεν πρέπει να βρίσκεται σε εχθρικά χέρια. Η ύπαρξη Τούρκων στην Βόρεια Κύπρο αποτελεί εγγύηση προς αυτή τη κατεύθυνση».¹³⁶

4.5 Ελληνοτουρκικές σχέσεις και ΕΟΚ

Οι προσπάθειες ένταξης της Τουρκίας στην ΕΟΚ το 1988, χρησιμοποιήθηκαν από την Ελλάδα ως μοχλός πίεσης έναντι της Τουρκίας στο ζήτημα του Κυπριακού. Η τακτική της κυβέρνησης ήταν να συνδέει οποιαδήποτε προσπάθεια ένταξης της Τουρκίας με το Κυπριακό. Ο στόχος ήταν να κάνει ξεκάθαρο στη Τουρκική πλευρά ότι η ένταξή της θα περνούσε πρώτα από την Αθήνα. Βέβαια αυτή η στάση της Ελλάδας διευκόλυνε και έβγαζε από τη δύσκολη θέση τα κράτη τα οποία εξέφραζαν διαφωνίες για την ενσωμάτωση της Τουρκίας. Με την ακύρωση συμμετοχής της Τουρκίας στο Συμβούλιο συνδέσεως με την ΕΟΚ το 1988, τα 12 κράτη μέλη του Συμβουλίου κατέληξαν στην κοινή διαπίστωση ότι το Κυπριακό έχει επίδραση στις σχέσεις της Τουρκίας με την Κοινότητα. Επίσης η Ελλάδα είχε κατορθώσει να συνδέσει την αποχώρηση των στρατευμάτων από την Κύπρο και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη Τουρκία με την λήψη κοινοτικών κονδυλίων.¹³⁷

Η Τουρκία για να προωθήσει τους ενταξιακούς της στόχους και έχοντας συνειδητοποιήσει ότι οι ενταξιακές διαδικασίες περνούν μέσα από τις σχέσεις της με την Αθήνα, προσπάθησε να εμφανίσει ότι οι σχέσεις με την Ελλάδα έχουν εξομαλυνθεί και βρίσκονται σε ένα εποικοδομητικό διάλογο. Εξού και η συνάντηση κορυφής στο Νταβός τον Ιανουάριο το 1988 και η επίσκεψη του τούρκου πρωθυπουργού στην Ελλάδα τον Ιούνιο του ίδιου έτους.¹³⁸

Η σχέση με την ΕΟΚ ήταν περισσότερο μια σχέση οικονομικής ένωσης και εξάρτησης και όχι μια σχέση ένωσης σε πολιτικό επίπεδο.¹³⁹ Η στάση αυτή έφερνε συχνά την προστριβή της Ελλάδας σε πολιτικά ζητήματα με την ευρωπαϊκή κοινότητα, εμποδίζοντας την υποστήριξη των εθνικών της συμφερόντων και την δημιουργία ευκαιριών προώθησής τους. Πέραν της κοινοτικής καταδίκης της μονομερούς ανακήρυξης του ψευδοκράτους στην Κύπρο από την Τουρκία, δεν υπήρξε κάποια άλλη

¹³⁶ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ.688).

¹³⁷ Ένα χρηματοδοτικό πακέτο 600 εκατομμυρίων προς την Τουρκία ήταν παγωμένο για αυτό το λόγο. Επίσης σε κάθε ευκαιρία η Ελλάδα υποδαύλιζε την ενταξιακή προσπάθεια της Τουρκίας με την καταγγελία μη τήρησης των συμφωνηθέντων από την πλευράς της Τουρκίας στην Συμφωνία συνδέσεως δασμών στην εξαγωγή τουρκικών προϊόντων βιομηχανικής φύσεως.

¹³⁸ Συρίγος, Α. (2015), (σ.390-3391).

¹³⁹ Βαληνάκης, Γ. (1987). *Η Ελληνική συμμετοχή στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία 1981-1985*, στο Καζάκος, Π & Στεφάνου, Κ. (επιμέλεια) *Η Ελλάδα στη Ευρωπαϊκή Κοινότητα: Η πρώτη Πενταετία* Αθήνα :Αντ. Ν. Σακούλας,(σ.317).

πολιτική σύγκληση και αλληλεγγύη. Βέβαια αυτή η στάση από πλευράς Παπανδρέου σταδιακά άλλαξε και επικράτησε ο ρεαλισμός στις σχέσεις με την ευρωπαϊκή κοινότητα κατά την δεύτερη θητεία.

4.6 Σχέσεις Ελλάδας - ΗΠΑ

Η βασική θέση του ΠΑΣΟΚ σχετικά με τις σχέσεις με τις ΗΠΑ όπως και την περίοδο της μεταπολίτευσης, ήταν η μείωση του βαθμού εξάρτησης και ο περιορισμός της αμερικανικής πρόσβασης στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική της χώρας. Πριν την ανάληψη της διακυβέρνησης της χώρας ο Ανδρέας Παπανδρέου διακήρυττε τον τερματισμό της μονομερούς εξάρτησης από τις ΗΠΑ και το NATO. Παρόλα αυτά οι διμερείς σχέσεις Ελλάδας και ΗΠΑ συνεχίστηκαν κανονικά παρά τον αντιαμερικανισμό που εξέφραζε δημόσια το ΠΑΣΟΚ σε αρκετά ζητήματα. Η αντιαμερικανική ρητορική στηριζόταν στην πεποίθηση του Ανδρέα Παπανδρέου ότι οι ΗΠΑ, ήταν ο κύριος πρωταγωνιστής πίσω από την έλευση της δικτατορίας στην εξουσία και της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο.¹⁴⁰

Πέραν της ιδεολογικής πλευράς η σχέση με τις ΗΠΑ αντιμετωπίστηκε ως μια μορφή εξισορρόπησης απέναντι στην τουρκική απειλή, για την προάσπιση των εθνικών και κυριαρχικών δικαιωμάτων της χώρας.¹⁴¹ Η Ελλάδα ανανέωσε την συμφωνία με τις ΗΠΑ που αφορούσε το καθεστώς των βάσεων στη Ελλάδα και επανεντάχθηκε στο στρατιωτικό σκέλος του NATO την 22 Οκτώβριου του 1980. Η παραμονή στο NATO αποσκοπούσε πέραν του περιορισμού των οποιονδήποτε τούρκικων επιδιώξεων από την συμμαχία και στην εξασφάλιση ρητών εγγυήσεων για αποτροπή μίας πιθανής τουρκικής επίθεσης στην χώρα.¹⁴² Η απαίτηση αυτή αποτέλεσε και διαπραγματευτική επιδίωξη στο θέμα των βάσεων των ΗΠΑ στην Ελλάδα.¹⁴³ Από τη πλευρά τους οι ΗΠΑ διατήρησαν την επιθυμητή αναλογία της στρατιωτικής βοήθειας 7 προς 10, χωρίς αυτό να στηρίζεται σε κάποιο νομικό υπόβαθρο ή συμφωνία δέσμευσης πέραν της γενικής διατήρησης της ισορροπίας.¹⁴⁴ Γενικότερα στην πράξη όλες οι κυβερνήσεις από το 1974 έως το 1987 ήταν πεπεισμένες ότι με κάποιες διαφορές στο ύφος και τον τόνο ότι η παρουσία των

¹⁴⁰ Αργυρίου, Α. (2004), (σ.132).

¹⁴¹ Για να κατανοήσουμε ακριβώς τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώθηκαν οι σχέσεις με τις ΗΠΑ είναι να εξετάσουμε πως την αντιλαμβάνεται η ελληνική πλευρά. Η σχέση με τις ΗΠΑ δεν ήταν μια καθαρά διμερή σχέση αλλά μια σχέση η οποία περνούσε μέσα από το τρίγωνο Άγκυρα – Ελλάδα - ΗΠΑ. Ο παράγων Άγκυρας ήταν αυτός που επηρέαζε σε μεγάλο βαθμό τις σχέσεις των δύο κρατών. Από την πλευρά των ΗΠΑ και ιδιαίτερα το NATO κάθε ενέργεια που επηρέαζε τις δύο χώρες εξεταζόταν υπό το πρίσμα αυτής της τριγωνικής σχέσης. Βέβαια δεν ήταν και λίγες οι περιπτώσεις όπου οι ΗΠΑ κατέληγε να είναι όμηρος αυτής της σχέσης. Οι διαμάχες μεταξύ των δύο μελών του Οργανισμού του Βορειοατλαντικού Συμφώνου αποτέλεσαν μείζον πρόβλημα για το NATO και την συμμαχία.

¹⁴² Ο Ανδρέας Παπανδρέου στη συμμετοχή στην Επιτροπή Άμυνας και Σχεδιασμού του NATO, αξίωσε η συμμαχία να εγγυηθεί τα ανατολικά σύνορα της Ελλάδας, ματαιώνοντας για πρώτη φορά τη έκδοση κοινού ανακοινωθέντος από το NATO.

¹⁴³ Βαλληνάκης, Γ. (1987), (σ.259).

¹⁴⁴ Βαλληνάκης, Γ. (1987), (σ.253).

Αμερικάνων στην Ελλάδα ήταν απαραίτητη για την εθνική ασφάλεια.¹⁴⁵

Από την άλλη πλευρά, η αντί δυτική ιδεολογία του Ανδρέα Παπανδρέου δημιουργούσε μια επιφυλακτικότητα από την πλευρά των ΗΠΑ. Επιπλέον η άσκηση μίας διακριτής εξωτερικής πολιτικής σε ζητήματα που αφορούσαν την προάσπιση των κυριαρχικών δικαιωμάτων ερχόταν σε σύγκρουση με τα συμφέροντα της Αμερικής, ενισχύοντας το κλίμα δυσπιστίας.¹⁴⁶

Η διαφοροποίηση της Αθήνας από τις γραμμές των ΗΠΑ εκφραζόταν είτε σε διακρατικό επίπεδο είτε σε επίπεδο διεθνών οργανισμών. Για παράδειγμα η Ελλάδα υπήρξε η πρώτη χώρα η οποία ανέπτυξε πολιτικές σχέσεις με την Πολωνία το 1984, σε ζητήματα όπως η άρνηση τοποθέτησης των πυρηνικών αμερικανικών πυραύλων στην Ευρώπη, η μη υποστήριξη των αμερικανικών προτάσεων της επιβολής κυρώσεων στη ΕΣΣΔ¹⁴⁷ και η ανάπτυξη διπλωματικών και οικονομικών σχέσεων με χώρες όπως η Λιβύη, Συρία και Ιράν, παρά την ένταξή τους στην Αμερικανική αντιτρομοκρατική ατζέντα, ήταν κάποια από τα ζητήματα τα οποία καλλιεργούσαν και ανατροφοδοτούσαν το κλίμα δυσπιστίας από τους Αμερικάνους.¹⁴⁸

Ο φόβος των ΗΠΑ σχετικά με την κυβέρνηση Παπανδρέου δεν ήταν τόσο η αποχώρηση από το NATO και η απομάκρυνση των βάσεων, αν και αποτελούσαν σημαντική απώλεια. Όπως επισήμαναν οι Τάιμς της Νέας Υόρκης «αυτό που θα αποτελούσε μακροπρόθεσμα ζημία θα ήταν μια οργισμένη σύγκρουση (των ΗΠΑ) με ένα σοσιαλιστικό καθεστώς που στη συνέχεια θα μετέτρεπε μια διαφορούμενη πολιτική ουδετερότητα σε πατριωτικό δόγμα». Στο πλαίσιο αυτό οι ΗΠΑ άφηναν την πρωτοβουλία στην ελληνική κυβέρνηση τονίζοντας το κοινό συμφέρον των δύο κρατών.¹⁴⁹

4.7 NATO και δίλημμα ασφάλειας

Το NATO αποτέλεσε το κύριο πεδίο των ελληνοτουρκικών αντιπαραθέσεων, μετά την επανένταξη της Ελλάδας στο στρατιωτικό σκέλος. Τα ζητήματα τα οποία παρέμειναν ανεπίλυτα και προκαλούσαν εντάσεις αφορούσαν πρωτίστως :

- Ο επιχειρησιακός έλεγχος του εναερίου χώρου στο Αιγαίο, ως απότοκο του ζητήματος ίδρυσης νατοϊκού στρατηγείου στη Λάρισα (σχέδιο Ρότζερς)¹⁵⁰ και της

¹⁴⁵ Βαλληνάκης, Γ. (1987), (σ.227).

¹⁴⁶ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ.674).

¹⁴⁷ Αφορούσε την κατάρριψη του νοτιοκορεατικού τζάμπο τον Σεπτέμβριο το 1983 από την ΕΣΣΔ

¹⁴⁸ Ροζάκης, Χ. (1987). *Η ελληνική Εξωτερική Πολιτική και οι Ευρωπαϊκές Κοινοότητες*, (σ.101-104). Αθήνα: Τδρμα Μεσογειακών Μελετών.

¹⁴⁹ Βαλληνάκης, Γ. (1987), (σ.277).

¹⁵⁰ Πιο συγκεκριμένα, το σχέδιο Ρότζερς προέβλεπε την ίδρυση δύο νέων Συμμαχικών Διοικήσεων στο Στρατηγείο της Λάρισας, για τις χερσαίες και αεροπορικές δυνάμεις αντίστοιχα, υπό τη διοίκηση Ελλήνων αξιωματικών, τα οποία θα υπάγονταν στις αντίστοιχες Διοικήσεις του Στρατηγείου της Νάπολης. Οι Έλληνες διοικητές θα ασκούσαν επιχειρησιακό έλεγχο των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων

άρνησης του NATO να αποδεχθεί την επιθυμία της ελληνικής πλευράς επανακαθορισμού των ορίων του επιχειρησιακού ελέγχου με τα όρια του FIR Αθηνών.

- Το ζήτημα της αποστρατικοποίησης της Λήμνου και της άρνησης του NATO να τη συμπεριλάβει στον νατοϊκό σχεδιασμό ασκήσεων. Η στάση των ΗΠΑ από το 1981 συμβάδιζε με τις Τουρκικές θέσεις, οδηγώντας στον αποκλεισμό της Λήμνου από τον επιχειρησιακό σχεδιασμό. Η Ελλάδα ως αναμενόμενο αντιδρούσε σε αυτή την πρακτική με την άσκηση βέτο (1984-1988) και αρνούμενη για τυπικούς λόγους να συμμετάσχει σε ασκήσεις που δεν συμπεριλαμβανόταν η Λήμνος, οδηγώντας στην αποχή των Ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων από ασκήσεις της Συμμαχίας.¹⁵¹

Ένα άλλο διαχρονικό πεδίο αντιπαραθέσεως στα πλαίσια του NATO ήταν και η παροχή στρατιωτικής και οικονομικής βοήθειας στις δύο χώρες. Η παροχή στρατιωτικής βοήθειας συνδέθηκε με την στρατηγική σημασία της κάθε χώρας στην Συμμαχία, οδηγώντας στην έμμεση παραβίαση της αναλογίας 7/10 υπέρ της Τουρκίας. Οι ΗΠΑ έχοντας αποδεχθεί την γεωστρατηγική σημασία της Τουρκίας, αλλά και την αδυναμία της ελληνικής πλευράς να προβάλει τη σημαντικότητά της, σταδιακά παραβίαζε την αναλογία με την παροχή δωρεάν στρατιωτικού υλικού και οικονομικής βοήθειας. Χαρακτηριστικά την περίοδο 1981-84 η Τουρκία έλαβε ένα ετήσιο μέσο όρο 161 εκατομμύρια δολάρια σε δωρεάν οικονομική και στρατιωτική βοήθεια, έναντι των 1.25 εκατομμυρίων δολαρίων στην Ελλάδα.¹⁵² Στο άνοιγμα της ψαλίδας της αμερικάνικης βοήθειας συνέβαλε και η μετατόπιση των ενδιαφερόντων των ΗΠΑ από την ανατολική μεσόγειο στον περσικό κόλπο. Η Τουρκία λόγω της γεωγραφικής της θέσης αλλά και της πολιτικής βούλησης αναβαθμίζει την θέση της στο NATO,¹⁵³ πετυχαίνοντας ετήσια αύξηση 30%-35% σε αμερικανική οικονομική και στρατιωτική βοήθεια και το κυριότερο στην ανάληψη ενεργού ρόλου στη Μέση Ανατολή.¹⁵⁴

Από την πλευρά της Ελλάδας ήταν κατανοητό ότι ο εξοπλισμός της Τουρκίας εξυπηρετούσε συμμαχικές ανάγκες, ωστόσο δεν μπορούσε να αγνοηθεί ότι προκαλούσε αλλαγή του συσχετισμού ισχύος, που σε συνδυασμό με την αναθεωρητική πολιτική της

αλλά και των δυνάμεων τρίτων χωρών, οι οποίες θα αναπτύσσονταν εντός των ορίων ευθύνης τους. Όσον αφορά, ακόμα, τον καθορισμό των περιοχών επιχειρησιακού ελέγχου, και το αίτημα της Άγκυρας να διατηρήσει η 6η Αεροπορική Δύναμη, που έδρευε στη Σμύρνη, τον συντονιστικό της ρόλο σε όλο το Αιγαίο, η έγκαιρη αντίδραση της Αθήνας ματαίωσε κάθε τέτοια βλέψη, και έτσι η 6η Αεροπορική Δύναμη περιορίστηκε στον επιχειρησιακό έλεγχο των FIR της Κωνσταντινούπολης και της Άγκυρας. Η συμφωνία αυτή άφηνε ασαφή τα όρια του επιχειρησιακού ελέγχου του στρατηγείου της Λάρισας, που βρισκόταν υπό ελληνική διοίκηση, χωρίς να κατοχυρώνει τον έλεγχο του Αιγαίου από την ελληνική αεροπορία, ενώ το ελληνικό ναυτικό δεν μπορούσε πλέον να ασκεί απόλυτο έλεγχο στην περιοχή του Αιγαίου, καθώς υπήρχε το ενδεχόμενο παραχώρησης του ελέγχου αυτής σε Τούρκο διοικητή, κατόπιν συνεννοήσεως του νατοϊκού με το ελληνικό στρατηγείο.

¹⁵¹ Συρίγος, Α. (2015), (σ.370 - 371).

¹⁵² Συρίγος, Α. (2015), (σ.371).

¹⁵³ Ο Υπουργός εξωτερικών των ΗΠΑ χαρακτήρισε την Τουρκία την εποχή εκείνη «ως το στρατηγικό σταυροδρόμι, εκεί όπου συναντιέται η νατοϊκή στρατηγική με τη στρατηγική της Μέσης Ανατολής».

¹⁵⁴ Βαλληνάκης, Γ. (1987), (σ.274 - 275).

γείτονας χώρας προκαλούσε δίλημμα ασφάλειας για την Ελλάδα.¹⁵⁵ Προς την κατεύθυνση αυτή συντέλεσε η άρση του εμπάρκου όπλων το 1978, που είχε επιβληθεί στην Τουρκία το 1975 μετά την εισβολή στην Κύπρο.¹⁵⁶ Γενικότερα ο φόβος και η ανασφάλεια για τις προθέσεις του άλλου υπονομεύαν τη συνεργασία και την εμπιστοσύνη μεταξύ των δύο κρατών.¹⁵⁷

4.8 Η κρίση του Μαρτίου 1987

Τα αίτια της κρίσης αφορούσαν στην αμφισβήτηση της ελληνικής υφαλοκρηπίδας από την Τουρκία και στην πρόθεση ερευνών σε αμφισβητούμενες περιοχές. Ειδικότερα, στις 26 Μάρτιου του 1987, με ανακοίνωση της Τουρκίας το ωκεανογραφικό σκάφος «Σισμίκ Ι» επρόκειτο να αναχωρήσει για θαλάσσιες έρευνες ανάμεσα στην Σαμοθράκη και την Θάσο, σε περιοχές αμφισβητούμενης υφαλοκρηπίδας προκειμένου «να προστατεύει τα οικονομικά συμφέροντα της Τουρκίας», το σκάφος θα συνοδευόταν από πολεμικά πλοία και τυχόν επίθεση από την ελληνική πλευρά θα σήμαινε αιτία πολέμου. Παράλληλα ο Γραμματέας του εθνικού συμβουλίου της Τουρκίας δήλωσε ότι, οι ένοπλες δυνάμεις της Τουρκίας βρίσκονται σε κατάσταση ετοιμότητας και έτοιμες να επέμβουν εάν χρειαστεί. Η αφορμή ήταν η υποτιθέμενη παραβίαση του άρθρου 6 του Πρακτικού της Βέρνης. Η ένταση επιδεινώθηκε ακόμα περισσότερο με την περαιτέρω ανακοίνωση ότι η Τουρκία προχώρησε στην έκδοση νέων αδειών στο βόρειο Αιγαίο στην τουρκική εταιρία ΤΡΑΟ.¹⁵⁸

Η ελληνική πλευρά υιοθετεί μια επιθετική πολιτική αποτροπής σε αντίθεση με τη πολιτική του κατευνασμού που είχε νουθετηθεί από την ΝΔ κατά την έξοδο του Σισμίκ, τον Ιούλιο και Αύγουστο του 1976. Συγκαλεί σύγκληση του Κυβερνητικού Συμβουλίου και Άμυνας (ΚΥΣΕΑ) και ομόφωνα αποφασίζει μια δυναμική απάντηση κτυπώντας το πλοίο εάν πραγματοποιήσει έρευνα στην περιοχή.¹⁵⁹ Ο πρωθυπουργός δίνει σαφή εντολή να βυθιστεί το πλοίο στο Αρχηγό του ΓΕΝ και περεταίρω οδηγίες στους υπόλοιπους κλάδους των ενόπλων δυνάμεων.¹⁶⁰ Ο πολεμικός στόλος βγαίνει στο Αιγαίο, γίνεται προώθηση των αεροσκαφών στα αεροδρόμια διασποράς, οι χερσαίες δυνάμεις τίθενται σε κατάσταση ετοιμότητας και αρχίζει η μερική επιστράτευση εφέδρων. Ταυτόχρονα ο Κάρολος Παπούλιας (Υπουργός εξωτερικών) μεταβαίνει στην Βουλγαρία για την λήψη διαβεβαιώσεων από τον ομόλογό του σχετικά με τη στάση της Βουλγαρίας σε ένα Ελληνοτουρκικό πόλεμο, λαμβάνοντας καταφατική απάντηση για τη στάση της απέναντι στην Ελλάδα.

¹⁵⁵ Krebs, R. R. (1999). *Perverse Institutionalism: NATO and the Greco-Turkish Conflict*, *International Organization*, Vol.53 No 2, JSTOR, MIT Press, (σ.363).

¹⁵⁶ Βερέμης, Θ. (1991). *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, (σ.82) Αθήνα : Σάκκουλα.

¹⁵⁷ Booth, K., Wheeler, N. (2008). *The Security Dilemma, Fear, Cooperation and Trust in world Politics*, Palgrave Macmillan, Great Britain, (σ.1).

¹⁵⁸ Brecher, M, Wilkenfeld, J. (19997). *A Study of Crisis*. The University Michigan Press, (σ.373).

¹⁵⁹ Καψής, Γ. (1999). *Οι 3 Μέρες του Μάρτη, Απόρρητος Φάκελος*, (σ.66). Αθήνα : Νέα Σύνορα Λιβάνη

¹⁶⁰ Μπλαβέρης, Α. (1999). *Η Κρίση του Μαρτίου 1987 με τα μάτια τριών Ναύαρχων*, (σ.65). Περιοδικό Στρατιωτική Ιστορία.

Η κίνηση του Παπούλια αύξησε την ανησυχία του NATO για την περεταίρω κλιμάκωση της κρίσης με απρόβλεπτες συνέπειες για την ανατολική πτέρυγα του NATO. Ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας στο υπουργικό συμβούλιο την 26 Μαρτίου 1987 ανέφερε «σε περίπτωση πολεμικής εμπλοκής, με την είσοδο του Σισμίκ στο Αιγαίο, θα υπάρξει καταλυτική αλλαγή και στο χώρο των Βαλκανίων, αλλά πιστεύω και σε αυτό ακόμη το σύστημα άμυνας των δυτικών, δηλαδή το NATO οι επιπτώσεις θα είναι καταλυτικές». Το βράδυ στις 27 Μαρτίου ο Τούρκος πρωθυπουργός Οζάλ με παρέμβασή του από Λονδίνο, που βρισκόταν για λόγους υγείας δήλωσε ότι, δεν θα πραγματοποιηθούν έρευνες εκτός και εάν υπάρξει κάτι αντίστοιχο από την ελληνική πλευρά, αποκλιμακώνοντας την κρίση. Τέλος την 28 Μαρτίου το ωκεανογραφικό αποχώρησε από τα Δαρδανέλια και μετά από τρεις ημέρες στα Τουρκικά χωρικά ύδατα επέστρεψε στην βάση του.¹⁶¹ Η κρίση είχε αποτραπεί.

Για άλλη μία φορά ο Παπανδρέου εξέφρασε δημόσια τις επιφυλάξεις του για την δυτική συμμαχία και την στάση των ΗΠΑ. Πλην σαφώς, έθεσε προ τετελεσμένων τις ΗΠΑ υπονοώντας εάν φτάσουμε σε σύγκρουση και το NATO δεν παράσχει αποτροπή έναντι της Τουρκίας, το ενδεχόμενο της οριστικής αποχώρησης από την συμμαχία είναι αναμενόμενο. Οι σύμμαχοι βλέποντας τον κίνδυνο να είναι πλέον ορατός, ανέλαβαν δράση και πίεσαν για τον τερματισμό της έντασης. Ο Βρετανός Υπουργός Εξωτερικών Τζέφρι Χάου, σε δήλωσή του αναφέρει την συνάντησή του με τον Τούρκο πρωθυπουργό Οζάλ στο Λονδίνο, σε μια προσπάθεια αποκλιμάκωσης της κρίσης.¹⁶² Επίσης καθοριστική ήταν και η συμβολή του Γενικού Γραμματέα του NATO για την εκτόνωση της κατάστασης.

Η Τουρκία με πρόφαση ότι η Ελλάδα είχε παραβιάσει το πρακτικό της Βέρνης προς όφελός της, επιχείρησε αρχικά με πολιτικό εκβιασμό και στη συνέχεια με την εξαναγκαστική διπλωματία την επαναδιαπραγμάτευση του καθεστώτος του Αιγαίου. Αντίστροφα η Ελληνική πλευρά αναπτύσσοντας μια αξιόπιστη αποτρεπτική στρατηγική, εξέφρασε την πολιτική της βούληση για την προάσπιση των εθνικών της συμφερόντων στο Αιγαίο ακόμα και με ένα υψηλό κόστος.¹⁶³

Τέλος, σημαντικό παράγοντα για την επιτυχή έκβαση της κρίσης αποτέλεσε η εσωτερική και η εξωτερική νομιμοποίηση που διέθετε η Ελλάδα. Η εσωτερική νομιμοποίηση αφορούσε την καθολική κινητοποίηση των ενόπλων δυνάμεων και του λαού με την εφαρμογή του δόγματος της παλλαϊκής άμυνας. Η διεθνής νομιμοποίηση αφορούσε την αντίδραση της διεθνούς κοινότητας στα ελληνικά διαβήματα όπως και την στάση των μεγάλων δυνάμεων για αποκλιμάκωση της κρίσης, καθώς απειλούνταν με κατάρρευση η νοτιοανατολική πτέρυγα του NATO.

¹⁶¹ Συρίγος, Α. (2015), (σ.381).

¹⁶² Καρύδης, Β. (2016). *Η κρίση του 1987 με τα μάτια των Βρετανών*. Καθημερινή Ανακτήθηκε 26/1/23 από την: <https://www.kathimerini.gr/politics/850032/i-krisi-toy-1987-me-ta-matia-ton-vretanon/>

¹⁶³ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ. 678-679).

4.9 Νταβός μια προσπάθεια ελληνοτουρκικής προσέγγισης

Το επόμενο βήμα στην εξέλιξη των ελληνοτουρκικών σχέσεων, ήταν η συνάντηση κορυφής στο Νταβός την 30 και 31 Ιανουαρίου του 1998, σε μία προσπάθεια εξομάλυνσης των σχέσεων και λήψης μέτρων οικοδόμησης αμοιβαίας εμπιστοσύνης. Το μήνυμα του Νταβός για την ελληνική πλευρά ήταν ο «μη πόλεμος». Στο παραπάνω πλαίσιο ο Πρωθυπουργός αποδέχτηκε να τεθούν εκτός ατζέντας το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας και το Κυπριακό, που αποτελούσαν τον πυρήνα της εξωτερικής πολιτικής προς την Τουρκία, δίνοντας τη δυνατότητα στην άλλη πλευρά να εγείρει το σύνολο των διεκδικήσεων συμπεριλαμβάνοντας ζητήματα όπως η οχύρωση των νησιών και η μουσουλμανική μειονότητα στην Θράκη. Μία κίνηση που αργότερα χαρακτηρίστηκε από τον ίδιο ως λάθος (*mea culpa*). Η στάση αυτή ερμηνεύτηκε ως μια αλλαγή της εξωτερικής πολιτικής από το 1974, που οι μόνες διαφορές ήταν το κυπριακό και η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας.¹⁶⁴

Οι δύο ηγέτες συμφώνησαν να αναθέσουν σε δυο επιτροπές (οικονομική και πολιτική) τη συζήτηση του συνόλου των διαφορών. Από Τουρκικής πλευράς πραγματοποιήθηκε άρση του μυστικού διατάγματος του 1964, που αν και δεν εφαρμόστηκε με συνέπεια από τις Τουρκικές αρχές, αποτελούσε μια θετική εξέλιξη στις σχέσεις των δυο κρατών. Αν και καταβλήθηκε προσπάθεια σε επίπεδο κορυφής για την εξομάλυνση των σχέσεων,¹⁶⁵ δεν υποστηρίχθηκε από το βαθύ Κεμαλικό κατεστημένο που δρούσε αυτόνομα και ανεξέλεγκτα από τις πρωθυπουργικές επιλογές.¹⁶⁶

Τελικώς έχουμε την υπογραφή του Μνημονίου μεταξύ των Υπουργών Κάρολου Παπούλια και Μεσούτ Γιλμάζ σε μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης στο Αιγαίο και αφορούσε τη μη διεξαγωγή ασκήσεων κατά τη θερινή περίοδο. Η τελευταία πράξη της προσέγγισης έλαβε χώρα το Σεπτέμβριο του 1988 στην Κωνσταντινούπολη, χωρίς να αποδώσει κάποιο ουσιαστικό αποτέλεσμα. Σημαντικό της συνάντησης ήταν το κοινό ανακοινωθέν για την αποφυγή ατυχημάτων και επεισοδίων στην ανοικτή θάλασσα και το Αιγαίο.

Η επίσκεψη του Οζάλ στην Αθήνα τον Ιούνιο του 1988 δεν άλλαξε το γενικότερο πλαίσιο των σχέσεων. Στην συνάντηση από τη πλευρά της Τουρκίας συνδέθηκε η επίλυση της υφαλοκρηπίδας με την συνολική επίλυση των ζητημάτων του Ανατολικού Αιγαίου.¹⁶⁷

Εν τέλει, παρά τις προσπάθειες των Παπανδρέου και Οζάλ να βρουν ένα *modus vivendi* βασισμένο σε μια ειρηνική διευθέτηση των διαφορών δεν απέδωσαν.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Συρίγος, Α. (2015), (σ.388).

¹⁶⁵ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ.682).

¹⁶⁶ Συρίγος, Α. (2015), (σ.402).

¹⁶⁷ Συρίγος, Α. (2015), (σ.392- 393).

¹⁶⁸ Ο Ανδρέας Παπανδρέου με τα τη συνάντηση στο Νταβός δήλωσε «δεν πιστεύω πως σ'ότι αφορά τα θέματα ουσίας έχει συμβεί τίποτε στο Νταβός που να έχει αλλάξει την μορφή τους. Δεν λύσαμε κανένα θέμα

Τον Νοέμβριο του 1988, η Τουρκία εξέδωσε νέο κανονισμό για την έρευνα και την διάσωση στο Αιγαίο επεκτείνοντας τα όρια της δικαιοδοσίας μέχρι την μέση του Αιγαίου και η Ελλάδα την ίδια χρονιά επέκτεινε τα όρια του εναέριου χώρου στα 10 μίλια.¹⁶⁹

Ο Οζάλ και ο Παπανδρέου έκαναν σημαντικά βήματα, επενδύοντας αμοιβαία στο Ευρωπαϊκό στοίχημα της Τουρκίας, χαρίζοντας στην Ελλάδα ένα ισχυρό διαπραγματευτικό χαρτί έναντι της Τουρκίας. Μετά το 1989, όταν διακόπτεται η ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας και η Ελλάδα αντιμετωπίζει εσωτερικά προβλήματα, τα βήματα του Νταβός καθίστανται ανεπίκαιρα και ερμηνεύονται ως οπισθοδρόμηση στις Ελληνοτουρκικές σχέσεις παρά ως πρόοδος.¹⁷⁰

απολύτως και ούτε προσπαθήσαμε να δώσουμε λύσεις». Ο Οζάλ δήλωσε «και οι δύο πλευρές γνωρίζουν ότι τα προβλήματα συσσωρεύονται εδώ και 25 χρόνια. Χρειάζεται χρόνος, υπομονή και πολύ εργασία [...] ίσως να μην βρούμε αμέσως την λύση του προβλήματος». Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ.683).

¹⁶⁹ Συρίγος, Α. (2015), (σ.383-399).

¹⁷⁰ Μπότσιου, Κ. (2001). *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις 1974-2000. Ιστορική αναδρομή, από το Η Ελλάδα και το Ευρωπαϊκό μέλλον της Τουρκίας*, (σ.171). Αθήνα : Ι. Σιδέρης.

Κεφάλαιο πέμπτο

Το τέλος του ψυχρού πολέμου (1990 -1991)

5.1 Γενικά

Με το τέλος του ψυχρού πολέμου και τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, με τη δημιουργία μιας χαλαρής «Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών», έχουμε ως επακόλουθο και την δημιουργία αστάθειας και ρευστότητας στα περιφερειακά υποσυστήματα των Βαλκανίων, της Μέσης Ανατολής και της κεντρικής και Ανατολικής Ασίας. Στο παραπάνω πλαίσιο, η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και η διεθνής αναγνώριση των βορείων δημοκρατιών, αναβίωσε το δίλημμα ασφάλειας που ανέγειρε το Μακεδονικό ζήτημα για την Ελλάδα. Η άμεση απειλή για την Ελλάδα ήταν η δημιουργία των νέων βαλκανικών κρατών και ειδικότερα ενός νέου ανεξάρτητου κράτους (ΠΓΔΜ/FYROM), που συνδεόταν με το Μακεδονικό ζήτημα και με πιθανές εδαφικές διεκδικήσεις.

5.2 Εσωτερική Πολιτική Κατάσταση

Για την Ελλάδα το 1989-1990 ήταν μια εκλογική περίοδο αδυναμίας σχηματισμού μονοκομματικής κυβέρνησης. Οι εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις και τα οικονομικά θέματα είχαν την πρωτοκαθεδρία την περίοδο 1989 έως τον Απρίλιο του 1990, οπότε και αναδείχθηκε με οριακή κοινοβουλευτική πλειοψηφία η μονοκομματική κυβέρνηση της ΝΔ. Η νέα κυβέρνηση Ζετούς διάρκειας για εσωτερικούς πολιτικούς λόγους¹⁷¹ δεν είχε την κοινοβουλευτική ομοφωνία για την επαρκή διαχείριση προϋπαρχόντων ζητημάτων αλλά και νεότερων από τη λήξη του ψυχρού πολέμου και τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας.¹⁷² Σχετικά με την Γιουγκοσλαβική κρίση η Ελλάδα προσπάθησε να παίξει το ρόλο του ουδέτερου αντικειμενικού διαιτητή.¹⁷³

5.3 Εξωτερική και αμυντική πολιτική

Η κυβέρνηση του Κ. Μητσοτάκη το 1989, έθεσε ως πρωταρχικό στόχο της εξωτερικής πολιτικής την αντιμετώπιση του ζητήματος της ονοματοδοσίας της ΠΓΔΜ. Η πορεία των ελληνοτουρκικών ζητημάτων σε πολιτικό και διπλωματικό επίπεδο τέθηκε σε δεύτερη μοίρα και χαρακτηρίζονταν από μια στασιμότητα. Ειδικότερα η επανέναρξη του διαλόγου με την Τουρκία στο πνεύμα του Νταβός και η δημιουργία ενός κλίματος ύφεσης αποτέλεσε τον στόχο της εξωτερικής πολιτικής αναφορικά με τα ελληνοτουρκικά.¹⁷⁴

¹⁷¹ Βερέμης, Θ., Κολλιόπουλος, Γ. (2006). *Ελλάς η Σύγχρονη Συνέχεια*, (σ.516). Αθήνα: Καστανιώτης.

¹⁷² Δημοσιονομικό, Ελληνοτουρκικά και Κυπριακό.

¹⁷³ Κοπά, Μ.(2005). Ελληνική Βαλκανική Πολιτική: Τριάντα Χρόνια μετά, στο Κων/νος Αρβανιτόπουλος, Μαριλένα Κοπά, 30 Χρόνια Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής (επιμ). *Συνάντηση Βουλιαγμένης μεταξύ προέδρων Σερβίας –Κροατίας με αποστολή την επίλυση με ειρηνικό τρόπο της διένεξης σε Βοσνία Ερζεγοβίνη*, (σ.147). Αθήνα: Λιβάνη.

¹⁷⁴ Ο Υπουργός εξωτερικών Κ.Σαμαράς αναφέρει « η επανέναρξη του διαλόγου με την γειτονική Τουρκία σκοπεύει στην επίλυση με ειρηνικό τρόπο και σύμφωνα με τις επιταγές του διεθνές δικαίου των θεμάτων στα

Η αντιμετώπιση του Κυπριακού κινήθηκε στο δόγμα «η Λευκωσία αποφασίζει και η Ελλάδα συμπαρίσταται». Η πολιτική βούληση ήταν να προωθήσει τις διακοινοτικές συνομιλίες ανεξάρτητα από τις οποιεσδήποτε ελληνοτουρκικές διαφορές. Η Κύπρος από την πλευρά της ακολούθησε την πολιτική της «κοινοτικοποίησης», υποβάλλοντας αίτηση ένταξης στην ΕΟΚ την 4/6/1990. Μία σημαντική εξέλιξη τόσο για την ενεργή συμμετοχή της Κύπρου στην ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική και προοπτική, όσο και γιατί έθετε το ζήτημα του Κυπριακού στο θεσμικό πλαίσιο της ΕΟΚ.¹⁷⁵ Συνακόλουθα η Ελλάδα όπως και οι προηγούμενες κυβερνήσεις, προσπαθεί να συνδέσει το Κυπριακό με την ένταξη της Τουρκίας στην ΕΟΚ και την παροχή οικονομικής βοήθειας.¹⁷⁶

Η περίοδος 1990 -1993 δεν έχει να επιδείξει κάποια πρόοδο στο Κυπριακό ή στα διμερή θέματα. Η δεύτερη συνδιάσκεψη στο Νταβός ΙΙ ¹⁷⁷ το 1992 μεταξύ των δύο πρωθυπουργών Κ. Μητσοτάκη και Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ περιορίστηκε απλώς στην υπογραφή Συμφωνίας «καλής γειτονίας και συνεργασίας»¹⁷⁸. Ο αιφνίδιος θάνατος του Τουρκούτ Οζάλ, σήμανε και το τέλος της οποιαδήποτε προσέγγισης των δύο χωρών. Εν κατακλείδι με το τέλος του 1993 οι ελληνοτουρκικές σχέσεις βρέθηκαν στην ίδια κατάσταση με το Σεπτέμβριο του 1988.¹⁷⁹

5.4 ΗΠΑ και πόλεμος του κόλπου

Με τις ΗΠΑ έγινε προσπάθεια ενδυνάμωσης των πολιτικοδιπλωματικών σχέσεων μέσα από μια σειρά πολιτικών πράξεων. Ειδικότερα στις 30 Μαΐου του 1990 υπογράφηκε η Συμφωνία Αμυντικής Συνεργασίας για την λειτουργία των αμερικανικών βάσεων, οκταετούς διάρκειας. Επίσης στον πόλεμο του κόλπου η Ελλάδα παρείχε στρατιωτικές διευκολύνσεις στις αμερικανικές δυνάμεις με την χρήση των βάσεων και την ελληνική συνδρομή ναυτικής δύναμης στην πολυεθνική δύναμη επιτήρησης στην ερυθρά θάλασσά. Σε πολιτικό - διπλωματικό επίπεδο (ΟΗΕ, ΕΕ και ΝΑΤΟ), συντάχθηκε με τις θέσεις των ΗΠΑ τόσο στον πόλεμο στον κόλπο όσο και με τα γεγονότα της

οποία παρατηρούνται προστριβές[...] εμείς δηλώνουμε απερίφραστα ότι θέλουμε ειλικρινή διάλογο με την Τουρκία, που θα εξυπηρετεί τα αληθινά συμφέροντα των λαών μας».

¹⁷⁵ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ.722-723).

¹⁷⁶ Το κυπριακό είχε συνδεθεί με τις σχέσεις Τουρκίας ΕΟΚ για την άσκηση πιέσεων. Η Ελλάδα μπορούσε να κάνει άρση της οικονομικής και εμπορικής απομόνωσης των Τουρκοκυπρίων ή αναθεώρηση της ελληνικής πολιτικής για οικονομική βοήθεια που θα μπορούσε να χορηγηθεί στην Τουρκία από την ΕΟΚ.

¹⁷⁷ Τα δύο κυρίως θέματα που συζητήθηκαν ήταν το πλαίσιο επίλυσεως των ελληνοτουρκικών διαφορών και το κυπριακό. Η θέση της Τουρκίας ως προς το πρώτο θέμα ήταν ότι θα έπρεπε να υπάρξει μία συνολική συμφωνία. Η θέση της Ελλάδας ήταν ότι χωρίς βελτίωση της κατάσταση με το κυπριακό δε μπορούσε να προχωρήσει η επίλυση των διαφορών.

¹⁷⁸ Το σύμφωνο ήταν μια παραλλαγή του συμφώνου μη επιθέσεως που είχε αρχικά τεθεί από την Κυβέρνηση Καραμανλή(1976) και ακολούθησε η κυβέρνηση Παπανδρέου(1981). Η συμφωνία δεν είχε υπογραφεί από την Τουρκία με το επιχείρημα ότι, μεταξύ δύο συμμαχικών κρατών δεν νοείται η υπογραφή τέτοιου συμφώνου. Η κυβέρνηση Μητσοτάκη το επανάφερε αλλάζοντας την φράση «μη επιθέσεως» σε «καλή γειτονία ,φιλία και συνεργασία».

¹⁷⁹ Συρίγος, Α. (2015), (σ.412 - 415).

Γιουγκοσλαβίας. Χωρίς ωστόσο να πιστωθεί τη σημασία των διευκολύνσεων.¹⁸⁰ Σε αντίθεση με την Τουρκία όπου δέχτηκε έκτακτη στρατιωτική χορήγηση για τη στρατιωτική συμμετοχή της στον πλευρό των ΗΠΑ, απειλώντας σοβαρά την ισορροπία δυνάμεων 7:10.¹⁸¹

Ο Οζαλ βρήκε τον πόλεμο στο Κουβέιτ το 1990 ως μια ευκαιρία για τη αναβάθμιση του στρατηγικού ρόλου της Τουρκίας στη Μέση ανατολή, συμμετέχοντάς στη συμμαχία των χωρών με τις ΗΠΑ στον περσικό πόλεμο. Επίσης η επιθυμία ανάληψης ρόλου στην Ασία σε συνδυασμό με το ιδεολογικό κενό σε επαρχίες της κεντρικής Ασίας, ως συνέπεια της διάλυσης της ΕΣΣΔ, κατέστησαν την Τουρκία για τις ΗΠΑ ως το επιθυμητό πρότυπο κρατικής οργάνωσης του ισλαμικού πληθυσμού. Για τον Οζάλ η διάλυση της ΕΣΣΔ αποτελούσε μια ευκαιρία για την Τουρκία να αποδείξει τη στρατηγική της σημασία στον Αμυντικό σχεδιασμό της δύσης.¹⁸² Η Κεμαλική πολιτική αποχής από μεσανατολικές διαμάχες είχε εγκαταλειφθεί, αναβαθμίζοντας τον ρόλο της Τουρκίας στον ευαίσθητο αυτό χώρο.

5.5 Νέα πεδία αντιπαραθέσεως

Πεδίο αντιπαραθέσεως αποτέλεσαν οι διαπραγματεύσεις από το 1988 σχετικά με την συμφωνία για τις Συμβατικές Δυνάμεις στην Ευρώπη (CFE, Conventional Forces in Europe).¹⁸³ Παρά τις ελληνικές πιέσεις ώστε οι μειώσεις των συμβατικών οπλικών συστημάτων να εφαρμοστούν και στην ΝΑ πτέρυγα του ΝΑΤΟ, ώστε να διατηρηθεί η ελληνοτουρκική ισορροπία, τελικά επετράπη στην Τουρκία να αυξήσει το οπλοστάσιό της. Επικαλούμενη απειλές από χώρες εκτός ΟΑΣΕ η Τουρκία κατάφερε να επιτύχει την εξαίρεση περιοχών κοντά σε χώρες όπως η Συρία, το Ιράν και το Ιράκ, απολαμβάνοντας μιας «διαίτερης μεταχείρισης». Οι εξαίρεση αυτή προέκυπτε σε μεγάλο βαθμό από το ενδιαφέρον των ΗΠΑ να αποκτήσουν την έγκριση της Τουρκίας για την εγκατάσταση δύναμης ταχείας ανάπτυξης ανατολικά της χώρας, που συνόρευε με την εμπόλεμη ζώνη του Περσικού κόλπου.¹⁸⁴

Στο παραπάνω πλαίσιο, το λιμάνι της Μερσίνης στη Νότια Τουρκία που χρησιμοποιήθηκε για την Τουρκική εισβολή στην Κύπρο, εξαιρέθηκε από την παραπάνω συμφωνία, προκαλώντας την ανησυχία και την αντίδραση της ελληνικής πλευράς. Τελικά το 1990, η λύση βρέθηκε με την υιοθέτηση ενός ασαφούς κειμένου για την εφαρμογή της συνθήκης στην περιοχή της Μερσίνης.¹⁸⁵ Ακολούθως η Τουρκία με αφορμή τις ενστάσεις της Ελλάδας για την υπόψη συνθήκη, έγειρε θέμα παραβίασης των συνθηκών της Λοζάνης και των Παρισίων, που αφορούσε προγενέστερη δέσμευση για πλήρη ή μερική

¹⁸⁰ Τσιριγώτης, Δ. (2013), (σ.725).

¹⁸¹ Συρίγος, Α. (2015), (σ.409).

¹⁸² Συρίγος, Α. (2015). *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, (σ. 404-409). Αθήνα: Πατάκη

¹⁸³ Διαπραγματεύσεις της Βιέννης για την Αμοιβαία και Ισόρροπη Μείωση Δυνάμεων (MBFR, Mutual and Balanced Force Reduction), που ολοκληρώθηκαν με την ονομασία CFE.

¹⁸⁴ Μπότσιου, Ε. Κ. (2001), (σ.169 -170).

¹⁸⁵ Συρίγος, Α. (2015), (σ.426).

αποστρατιωτικοποίηση των ελληνικών νήσων του Ανατολικού Αιγαίου, με αφορμή τον χαρακτηρισμό των στρατιωτικών δυνάμεων στα νησιά ως δυνάμεις εθνοφυλακής και «αστυνομικών», αποκλείοντάς τους από τους περιορισμούς της CFE. Οι τουρκικές απόψεις αποτέλεσαν προάγγελο της κρίσης των Ιμίων το 1996, αν και απορρίφθηκαν από την ελληνική πλευρά.¹⁸⁶

Η Ελλάδα στο πλαίσιο αντιμετώπισης του διλήμματος ασφάλειας με την Τουρκία έδειξε ενδιαφέρον για την ένταξη στην Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (ΔΕΕ) το 1987. Ο κύριος λόγος ήταν η ελληνική προσδοκία σχετικά με το άρθρο V της ιδρυτικής συνθήκης της ΔΕΕ των Βρυξελλών, που στην ουσία εγγυόταν τα ελληνικά σύνορα στο πλαίσιο της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και πολιτικής Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ), καθώς και η συνδρομή των υπολοίπων κρατών στην περίπτωση που ένα κράτος μέλος δεχθεί στρατιωτική επίθεση στην Ευρώπη. Όμως το 1919, η εσωτερική διαμάχη μεταξύ ευρωπαϊστών και Ατλαντιστών, οδήγησε στην απόφαση και μη ευρωπαϊκά κράτη του NATO να μπορούν να καταστούν συνδεδεμένα μέλη της ΔΕΕ με καθεστώς παρατηρητή. Απότοκο της παραπάνω απόφασης ήταν η αίτηση εισδοχής της Τουρκίας με καθεστώς παρατηρητή και η ρητή εξαίρεση από τις πρόνοιες του άρθρου V, σε διαμάχες μεταξύ των Κ-Μ, ΔΕΕ και NATO, ακυρώνοντας την προσπάθεια της ελληνικής πλευράς για εγγυήσεις ασφαλείας έναντι της Τουρκίας.¹⁸⁷

Συμπεράσματα

Αφετηρία της αμυντικής πολιτικής των ελληνικών κυβερνήσεων αποτέλεσε η προάσπιση των Ελληνικών και Κυπριακών κυριαρχικών δικαιωμάτων, με ενίσχυση της αποτρεπτικής ικανότητας των ΕΔ, βάσει της αρχής της αυτοβοήθειας, αλλά και της εξωτερικής εξισορρόπησης μέσα από τη συμμετοχή σε διεθνείς οργανισμούς (ΕΟΚ-NATO) και συμμαχίες – συνεργασίες με αλλά κράτη.

Ο ανταγωνισμός στο εσωτερικό του NATO για την απόκτηση στρατηγικού πλεονεκτήματος μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας οδηγούσε συχνά στην σύγκρουση των δύο κρατών και στην επιδείνωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Ωστόσο η γεωγραφική θέση της Τουρκίας αλλά και το στρατιωτικό αποτύπωμα εντός του NATO βάρυνε υπέρ της, δικαιολογώντας τις όποιες αναθεωρητικές πρακτικές της σε σχέση με την Ελλάδα και την Ανατολική Μεσόγειο.

Παρά την κατά καιρούς αντι-δυτική ρητορική των ελληνικών κυβερνήσεων, η πρόσθεση της Ελλάδας στο άρμα της Δύσης και ιδιαίτερα με τις ΗΠΑ και το NATO, αποτέλεσε μια απαρέγκλιτη και θεμελιώδη σταθερά της ελληνικής αμυντικής πολιτικής και συνδέθηκε με την εξυπηρέτηση του εθνικού συμφέροντος και ασφάλειας.

¹⁸⁶ Συρίγος, Α. (2015), (σ.427).

¹⁸⁷ Βερέμης, Θ. (2005). *Ιστορία των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων*, (σ.244-245) Αθήνα: Ι Σιδέρης.

Η Τουρκία εκμεταλλευόμενη τη γεωγραφική της θέση και τη στρατιωτική ισχύ, προσπάθησε να συνδέσει τις γεωπολιτικές της επιδιώξεις με την στρατηγική των ΗΠΑ στην ανατολική Μεσόγειο και Μέση Ανατολή. Μια αναθεωρητική πολιτική που ερχόταν σε σύγκρουση με τα εθνικά συμφέροντα της Ελλάδας. Σε αντίθεση με την ελληνική πλευρά που δεν μπόρεσε να εκμεταλλευτεί το γεωγραφικό πλεονέκτημα του ελλαδικού χώρου, υιοθετώντας αναγκαστικά μια εξαρτησιακή λογική από το πολιτικο-στρατηγικό διατακτικό των ΗΠΑ.

Οι στρατηγικές και γεωπολιτικές επιδιώξεις των ΗΠΑ στην ανατολική Μεσόγειο δεν συμβαδίζουν με τα εθνικά συμφέροντα της Ελλάδας, οδηγώντας σε δυσαρμονία των διμερών σχέσεων και αναγκάζοντας την Ελλάδα να αναζητά τρόπους περιορισμού του βαθμού εξάρτησης. Ωστόσο η αδυναμία των εσωτερικών συντελεστών ισχύος (οικονομία και αποτρεπτική ικανότητα) δεν το επέτρεψαν σε βαθμό, που να παρέχει στην Ελλάδα την ελευθερία κινήσεων χάραξης αυτόνομης εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής. Αντίθετα η ετεροβαρής εξαρτησιακή σχέση με τις ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ ενισχύθηκε υπό το πρίσμα της τουρκικής απειλής.

Η διαχείριση της κρίσης τον Μάρτιο του 1987 ήταν επιτυχημένη. Η αποτρεπτική της απειλή είχε υψηλό βαθμό αξιοπιστίας, δηλώνοντας την πολιτική της βούληση να υπερασπιστεί τα εθνικά κυριαρχικά δικαιώματα στο Αιγαίο, σε αντίθεση με την αμυντική πολιτική κατευνασμού το 1976, ως αποτέλεσμα την ισχνής αμυντικής και οικονομικής ικανότητας της χώρας.

Η απόφαση αποχώρησης από το ΝΑΤΟ σε συνδυασμό με την υπέρμετρη εκτίμηση της σημαντικότητας της χώρας για το ΝΑΤΟ, δεν οδήγησε στην επίτευξη των στόχων που τέθηκαν. Από την πλευρά της Τουρκίας αποτέλεσε ευκαιρία για την προώθηση των θέσεων της εις βάρος της Ελλάδας.

Οι διπλωματικές ενέργειες της Ελλάδας σε διεθνές επίπεδο για την αντιμετώπιση του Κυπριακού ζητήματος και των αναθεωρητικών βλέψεων της Τουρκίας στο Αιγαίο, κινούμενη πάντα στο πλαίσιο της διεθνούς νομιμότητας αλλά και της εξάρτησης από τον αμερικάνικο παράγοντα ήταν ανεπαρκείς για την επίτευξη των εθνικών στόχων. Η αδυναμία της Ελλάδας να προβάλει σημαντικούς συντελεστές ισχύος (οικονομία και στρατιωτική ισχύς) παρουσίαζε την ελληνική πλευρά ως αδύναμη στο πλαίσιο των ελληνοτουρκικών και ελληνοαμερικανικών σχέσεων για την υποστήριξη των θέσεων της.

Το ζήτημα των βάσεων, αποτέλεσε ένα πολιτικό-διπλωματικό εργαλείο στις διαπραγματεύσεις για την επάνοδο της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ, αλλά και μια σταθερή διαπραγματευτική θέση των ελληνικών κυβερνήσεων, προς επίτευξη στρατιωτικών και οικονομικών ανταλλαγμάτων.

Ο Τουργκούτ Οζάλ και ο πόλεμος του κόλπου, βοήθησαν την Τουρκία να επαναπροσδιορίσει τον ρόλο της με το τέλος του ψυχρού πόλεμο και να προβάλλει τη νέα

της όψη με θετικούς όρους που ήταν συμβατοί με τους στόχους των Ηνωμένων Πολιτειών, φέρνοντας σε μειονεκτική θέση την Ελλάδα στο ΝΑΤΟ.

Το Κυπριακό ζήτημα από την πλευρά των ΗΠΑ αντιμετωπίστηκε βάσει ορθολογικών γεωστρατηγικών υπολογισμών με σκοπό την εξασφάλιση ζωτικών συμφερόντων τους στην ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή. Πολιτικό στόχο των ΗΠΑ αποτελούσε η διατήρηση της εσωτερικής συνοχής της νοτιοανατολικής πτέρυγας του ΝΑΤΟ, μέσω της αποτροπής μια πιθανής ελληνοτουρκικής σύρραξης. Η υπέρτερη γεωστρατηγική σημασία της Τουρκίας και η πολιτικό-στρατιωτική εξάρτηση της Ελλάδας από τις ΗΠΑ, εξασθένισαν την οποιαδήποτε προσπάθεια επίλυσης του ζητήματος με γνώμονα τα εθνικά συμφέροντα.

Διαχρονικά η χώρα μας συμπεριφέρεται ως μια προβλέψιμη σύμμαχος για τις ΗΠΑ και ανήμπορη να ερμηνεύσει - εκμεταλλευτεί τις μεταβολές στο διεθνές περιβάλλον. Η Τουρκία από την άλλη πλευρά φαίνεται να προσαρμόζεται ευκολότερα στις διεθνείς συγκυρίες και να τις χρησιμοποιεί για την προώθηση των γεωπολιτικών της επιδιώξεων.

Στην εξεταζόμενη χρονική περίοδο οι ελληνοτουρκικές σχέσεις δεν αφορούσαν μια συνηθισμένη διαμάχη με αιτήματα και αντι-αιτήματα και από τις δύο πλευρές. Αντίθετα η Τουρκία μονίμως διεκδικούσε και η Ελλάδα περιοριζόταν στην απόκρουση των ολοένα και αυξανόμενων Τουρκικών διεκδικήσεων. Ο Τουρκικός αναθεωρητισμός στο Αιγαίο συνδέθηκε με την ουδέτερη στάση των ΗΠΑ, η οποία ερμηνευόταν ως έμμεση υποστήριξη από την πλευρά της Τουρκίας.

Η επίλυση του Κυπριακού και η αλλαγή συσχετισμού ισχύος στο Αιγαίο, αποτέλεσε αμυντική προτεραιότητα όλων των ελληνικών κυβερνήσεων μέσα από διαφορετικές προσεγγίσεις, που είχαν να κάνουν με την πολιτική ιδεολογία της εκάστοτε κυβέρνησης και το διαμορφωθέν διεθνές σύστημα ασφαλείας στην περιοχή της ανατολικής Μεσογείου και Μέσης Ανατολής.

Η σχέση με τις ΗΠΑ δεν ήταν μια καθαρά διμερής σχέση αλλά μια σχέση η οποία περνούσε μέσα από το τρίγωνο Άγκυρα – Ελλάδα - ΗΠΑ. Ο παράγων Άγκυρας ήταν αυτός που επηρέαζε σε μεγάλο βαθμό τις σχέσεις των δύο κρατών. Από την πλευρά των ΗΠΑ και ιδιαίτερα το ΝΑΤΟ κάθε ενέργεια που επηρέαζε τις δύο χώρες εξεταζόταν υπό το πρίσμα αυτής της τριγωνικής σχέσης. Βέβαια δεν ήταν και λίγες οι περιπτώσεις όπου οι ΗΠΑ κατέληγαν να είναι όμηρος αυτής της σχέσης.

Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας, σε αντιδιαστολή με την Ελλάδα δεν συνδέεται με κομματικές ιδεολογίες και δρα ανεξάρτητα. Αυτή η διάσταση του τρόπου της πολιτικής λειτουργίας μεταξύ των δύο κρατών αντικατοπτρίζεται και στις μείζονες γεωπολιτικές επιλογές.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η αδυναμία των εσωτερικών συντελεστών ισχύος (οικονομία και αποτρεπτική αμυντική ικανότητα), δεν επέτρεψαν στις ελληνικές κυβερνήσεις να ασκήσουν μια ισχυρή αυτόνομη αμυντική πολιτική για την προάσπιση των εθνικών συμφερόντων, πάρα τις όποιες προσπάθειες. Η αναθεωρητική πολιτική της Τουρκίας οδήγησε της ελληνικές κυβερνήσεις να αναζητούν μια απαρέγκλιτη και θεμελιώδη σταθερή σχέση με τις ΗΠΑ, ως εγγυητή και πάροχο ασφάλειας. Στο παραπάνω πλαίσιο η ελληνοτουρκικές σχέσεις καθορίστηκαν σε μεγάλο βαθμό από την σχέση των δύο χωρών με την ατλαντική συμμαχία με όρους ισχύος, προσδίδοντας στην Τουρκία ανταγωνιστικό πλεονέκτημα.

Η φράση του Θουκυδίδη ότι, «ο ισχυρός προχωρά όσο του επιτρέπει η δύναμή του και ο αδύναμος υποχωρεί όσο του επιβάλλει η αδυναμία του», περιγράφει επακριβώς τις σχέσεις στο τρίγωνο Άγκυρας – Ελλάδας και ΗΠΑ. Στο πλαίσιο αυτό, η ισχύς ταυτίζεται με την αυτονομία, που ισοδυναμεί με την ικανότητα μιας χώρας να εφαρμόζει μια αυτόνομη πολιτική για την προάσπιση των εθνικών της συμφερόντων.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

- «Α» Βιβλιογραφία
- «Β» Παρεπόμενα Προβλήματα από την Αμφισβήτηση του FIR Αθηνών
- «Γ» Το Χρονικό της Κρίσης το 1987
- «Δ» Η Γέννηση της Pax Americana

Πηγές - Βιβλιογραφία

α. Αρχεία

Αρχείο Ιδρύματος Κων/νος Καραμανλής, Τομ. 8, Η δύσκολη μεταπολίτευση,(1974).

β. Ιστοσελίδες

Ελληνική Δημοκρατία Υπουργοί Εξωτερικών. *Territorial sea - Casus belli*. Ανακτήθηκε την 5/2/23 από: <https://www.mfa.gr/en/issues-of-greek-turkish-relations/relevant-documents/territorial-sea-casus-belli.html>

Καρύδης, Β. (2016). *Η κρίση του 1987 με τα μάτια των Βρετανών*. Καθημερινή Ανακτήθηκε 26/1/23 από την: <https://www.kathimerini.gr/politics/850032/i-krisi-toy-1987-me-ta-matia-ton-vretanon/>

Ρωμανίδου, Μ. (2017). Τουρκία 1980: *Το Χρονικό Ενός Πραξικοπήματος Ή Πώς Η Ιστορία Δίνει Απαντήσεις Στην Επικαιρότητα*. Ανακτήθηκε την 3/3/2023 από: <https://powerpolitics.eu/%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%AF%CE%B1-1980-%CF%84%CE%BF%CF%87%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%B5%CE%BD%CF%8C%CF%82%CF%80%CF%81%CE%B1%CE%BE%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%80%CE%AE%CE%BC%CE%B1/>

Flash.gr (2020). *Η Συμφωνία της Βουλιαγμένης*. Ανακτήθηκε την 4/3/23 από: <https://www.flash.gr/greece/1597/i-symfwnia-tis-boyliagmenis>

Milestone Documents. *Truman Doctrine* (1947) . National Archives. Ανακτήθηκε την 24/12/22 από : <https://www.archives.gov/milestone-documents/truman-doctrine>

γ. Ελληνόγλωσση

Αρβανιτόπουλος, Κ., Κόππα, Μ. (2005). *30 Χρόνια Εξωτερικής πολιτικής 1974-2004*. Αθήνα : Λιβάνι.

Βαληνάκης, Γ. (1987). *Εξωτερική πολιτική και εθνική άμυνα 1974-1987*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Βαληνάκης, Γ. (1987). *Η Ελληνική συμμετοχή στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία 1981-1985*, στο Καζάκος, Π., Στεφάνου Κ. (επιμέλεια). *Η Ελλάδα στη Ευρωπαϊκή Κοινότητα: Η πρώτη Πενταετία*. Αθήνα :Αντ. Ν. Σακούλας.

Βαρβιτσιώτης, Ι. (2009). *Ο πολιτικός λόγος του Κ. Καραμανλή*. Αθήνα: ΙΔΚ.

Βενιζέλος, Κ., Ιγνατίου, Μ. (2002). *Τα μυστικά του αρχεία του Κίσινγκερ. Η απόφαση για την διχοτόμηση*. Αθήνα : Λιβάνη.

- Βερέμης, Θ. (1991). *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*. Αθήνα : Σάκκουλα.
- Βερέμης, Θ. (2005). *Ιστορία των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων*. Αθήνα: Ι Σιδέρης.
- Βερέμης, Θ., Κολλιόπουλος, Γ. (2006). *Ελλάς η Σύγχρονη Συνέχεια*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Βούλγαρης, Γ. (2001). *Ελλάδα της Μεταπολίτευσης 1974-1990*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Γιαλλουρίδης, Χ. (2021). *Η Ελληνοτουρκική Σύγκρουση από την Κύπρο έως τα Ίμια, τους S300 και το Ελσίνκι, 1955-1999. Η Οπτική του Τύπου*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
- Γκόφας, Α., Τζιφάκης, Α. (2017). *Θεωρητικές προβολές στη διεθνή πολιτική: Η Σινο-Αμερικανική πρόκληση*. Αθήνα: Πεδίο.
- Διαμαντόπουλος, Θ. (1997). *Η ελληνική πολιτική ζωή. Εικοστός αιώνας. Από την προβενιζελική στην μεταπαπανδρεϊκή εποχή*. Αθήνα: Παπαζήσης
- Εμμανουηλίδης, Ε. (2014). *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική στα Βαλκάνια, 1974-1989*, (Διδακτορική Διατριβή), (σ.62). Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο . Ανακτήθηκε την 7/1/22 από : <http://ikee.lib.auth.gr/record/135590/files/Emmanouilidis.pdf>
- Ηρακλίδης, Α. (2007). *Άσπονδοι Γείτονες-Ελλάδα-Τουρκία: Η Διένεξη του Αιγαίου*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
- Θεοδωρόπουλος, Β. (1998). *Οι Τούρκοι και εμείς* Αθήνα: Φυτράκης
- Καψής, Γ. (1999). *Οι 3 Μέρες του Μάρτη, Απόρρητος Φάκελος*. Αθήνα : Νέα Σύνορα Λιβάνη.
- Κουφουδάκης, Β., Τσαρδανίδης, Χ., Σωτηρέλης, Κ. (1987), *Η πολιτική των υπερδυνάμεων στην ανατολική μεσόγειο και στον περσικό κόλπο Πολιτικές, και στρατηγικές επιπτώσεις για την Ελλάδα την Τουρκία και τη Σαουδική Αραβία*. Αθήνα: Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών.
- Kissinger, H. (1995). *Διπλωματία*. Αθήνα: Λιβάνη.
- Ήφαιστος, Π. (1994). *Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική. Από την «ιδεαλιστική αθωότητα» στο «πεπρωμένο του έθνους»*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Μπλαβέρης, Λ. (1999). *Η Κρίση του Μάρτιου 1987 με τα μάτια τριών Ναυάρχων*. Περιοδικό Στρατιωτική Ιστορία
- Μπότσιου, Ε. Κ. (2001). *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις 1974-2000. Ιστορική αναδρομή , από το Η Ελλάδα και το Ευρωπαϊκό μέλλον της Τουρκίας*. Αθήνα : Ι. Σιδέρης.
- Μπότσιου, Ε. Κ. (2008). *Οι αντιλήψεις για την ασφάλεια στην ευρωπαϊκή επιλογή του Κωνσταντίνου Καραμανλή: ευρωπαϊκές και ατλαντικές διαστάσεις*, στο: Μαραβέγιας, Ν. (επιμ.), *Η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Ένωση: παρελθόν, παρόν, μέλλον*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Νταβούτουγλου, Α. (2010). *Το στρατηγικό βάθος – η διεθνή θέση της Τουρκίας*. Αθήνα : Ποιότητα.

Οικονομίδης, Κ. (1998). *Θέματα διεθνούς δικαίου και ελληνικής εξωτερικής πολιτικής*. Αθήνα: ΑΝ.Ν. Σάκουλας.

Παπασωτηρίου, Χ. (2006). *Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική :1945-2002*. Αθήνα :Ποιότητα.

Παπαφλωράτος, Σ. Ι. (2022). *Η εξωτερική Πολιτική και η Υψηλή Στρατηγική των Μεγάλων Δυνάμεων και των Βαλκανικών Κρατών*. Αθήνα : Λειμών.

Τσιριγώτης, Δ. (2013). *Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία*. Αθήνα: Ποιότητα

Ροζάκης, Χ. (1987). *Η ελληνική Εξωτερική Πολιτική και οι Ευρωπαϊκές Κοινοότητες*. Αθήνα: Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών.

Σβολόπουλος, Κ. (2002). *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1945-1981*, (σ. 217-225). Αθήνα: Εστία.

Σβολόπουλος, Κ. (επιμ.).(2005). *Κωνσταντίνος Καραμανλής, Αρχείο, γεγονότα και κείμενα*, τομ.9. Αθήνα: Καθημερινή.

Σβολόπουλος, Κ. (2011). *Καραμανλής 1907-1998. Μία πολιτική βιογραφία*. Αθήνα: Ίκαρος.

Συρίγος, Α. (2015). *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*. Αθήνα: Πατάκη

δ. Ξενόγλωσση

Barnett, C. (1972). *The collapse of British power*. New York: William Morrow.

Brecher, M., Wilkenfeld, J. (1997). *A Study of Crisis*. The University Michigan Press.

Booth, K., Wheeler, N. (2008). *The Security Dilemma, Fear, Cooperation and Trust in world Politics*. Palgrave Macmillan, Great Britain.

Clogg, R. (1992). *A Concise History of Modern Greece*. Cambridge: Cambridge University Press.

Coufoudakis, V. (1997). *GREEK-TURKISH RELATIONS IN THE POST-COLD WAR ERA: IMPLICATIONS OF THE AMERICAN RESPONSE*. Διαθέσιμο στο : <https://cyprusreview.org/index.php/cr/article/download/507/451>

Couloumbis, T. (1966). *Greek Political Reaction to American and NATO Influences*. New Haven and London: Yale University Press.

Couloumbis, T., Yannas P. (1996). Greek Foreign Policy Priorities for the 1990s', in Kevin Featherstone and Kostas Ifantis, *Greece in a Changing Europe*. Manchester: Manchester University Press.

Devine, R. (1967). *Second chance: the triumph of liberal internationalism in America during World War II*. New York: Atheneum.

Gilpin, R. (1975). *US power and the multinational corporation*. New York: Basic Books.

Hill, F. (1996). *Pipeline Politics, Russo-Turkish Competition and Geopolitics in the Eastern Mediterranean*," *Cyprus Review*, vol. 8, no. 1, pp. 83-100.

Karamouzi, E. (2015). *A Strategy for Greece: Democratization and European Integration, 1974-1975*. Open edition Journals. Διαθέσιμο στο : <https://journals.openedition.org/cdlm/7858#bodyftn32>

Krebs, R. R. (1999). *Perverse Institutionalism: NATO and the Greco-Turkish Conflict*, *International Organization*, Vol.53 No 2 , JSTOR, MIT Press.

United States Senate, Committee on Foreign Relations, *Legislative Origins of the Truman Doctrine*, Hearings held in Executive Session on S938, First Session, 80th Congress, Historical Series. Washington, DC: G.P.O., 1973, pp. 78-80.

US Department of State, *FRUS: The Near East and Africa*, 1946 vol. VII (Washington, D.C.: USGPO, (1946).

Layne, C. (2018). *The US–Chinese power shift and the end of the Pax Americana*. *International Affairs*, Volume 94, Issue 1 Pages 89–111.

Steil, B. (2013). *The battle of Bretton Woods: John Maynard Keynes, Harry Dexter White, and the making of a new world order*. Princeton: Princeton University Press.

Devine, R. (1967). *Second chance: the triumph of liberal internationalism in America during World War II*. New York: Atheneum.

Παρεπόμενα προβλήματα από την αμφισβήτηση του FIR

Υποβολή σχεδίων πτήσης: Η Τουρκία δεν δέχεται τα Τουρκικά αεροσκάφη που πετούν στο FIR Αθηνών να υποβάλουν σχέδιο πτήσης στο Ελληνικό ATCC, εκτός των περιπτώσεων που τα μαχητικά αεροσκάφη συμμετέχουν σε ασκήσεις του NATO. Αποτέλεσμα κάθε φορά που τουρκικά αεροσκάφη μπαίνουν στο Ελληνικό FIR να απογειώνονται ελληνικά για αναγνώριση.¹

Τερματική περιοχή Λήμνου: Η Ελλάδα στο πλαίσιο διευκολύνσεων ελέγχου και συντονισμού των πτήσεων και τη διενέργεια αεροπορικών στρατιωτικών ασκήσεων εντός του FIR Αθηνών, προχώρησε στην καθιέρωση τερματικής περιοχής το αεροδρόμιο της Λήμνου. Η Τουρκία στο γενικότερο πλαίσιο αμφισβήτησης του δικαιώματος στρατικοποίησης της Λήμνου αντέδρασε έντονα.² Επιπρόσθετα λόγω της στρατιωτικής σημασίας της θέσης της Λήμνου η Τουρκία εγείρει και ζητήματα σχετικά με τους αεροδιαδρόμους που περνούν από το νησί. Τελικά το πρόβλημα αντιμετωπίστηκε εν μέρει με την χάραξη νέων αερογραμμών στο πλαίσιο των ολυμπιακών αγώνων το 2003.

Πεδία Βολής- Ασκήσεων: Προκειμένου η Ελλάδα να διεξάγει ασκήσεις στο Αιγαίο καθιέρωσε μέσα στο FIR Αθηνών πεδία βολής ως επικίνδυνες περιοχές για λόγους ασφαλείας. Η σχετική δέσμευση κατά πλειοψηφία είναι μέσα στο χώρο του FIR Αθηνών και σε κάποιες περιπτώσεις περιλαμβάνει και διεθνή εναέριο χώρο. Τα πεδία βολής δύνανται να είναι ενεργοποιημένα για όλο τον χρόνο ή για κάποιο συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Η Τουρκία παραβιάζει τις περιοχές αυτές θέτοντας σε κίνδυνο την ασφάλεια των πτήσεων και ταυτόχρονα δεσμεύει περιοχές εντός FIR Αθηνών εκδίδοντας NOTAM, που είναι αρμοδιότητα της Αθήνας. Το σκεπτικό τις ενέργειας αυτής είναι ότι η Τουρκία δεν θέλει η Ελλάδα να χρησιμοποιεί τα όρια του FIR Αθηνών καταδεικνύοντας την άσκηση κυριαρχίας στο Αιγαίο και επιπλέον με τον τρόπο αυτό επεκτείνει την αμφισβήτηση των ορίων και στο θαλάσσιο χώρο. Η Ελλάδα από την πλευρά της όταν υποβληθεί αίτημα από την Τουρκική Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας για χρησιμοποίηση τμήματος του διεθνούς χώρου κάνει εκχώρηση και δείχνει ευελιξία.³

Έρευνα και διάσωση : Ένα ακόμα συναφές πρόβλημα με το FIR είναι και η έρευνα και διάσωση (Search and Rescue – SAR) στο Αιγαίο. Η έρευνα και διάσωση στην θάλασσα ρυθμίζεται από την σύμβαση του Αμβούργου (1979), στην οποία αναφέρεται ότι η οριοθέτηση των ορίων ευθύνης γίνεται κατόπιν συμφωνίας μεταξύ των παράκτιων γειτονικών κρατών. Αυτό που εφαρμόζεται από μεγάλη μερίδα κρατών είναι τα όρια να συμβαδίζουν κατά το δυνατό με τα όρια του FIR. Γίνεται κατανοητό ότι αυτό είναι

¹ Συρίγος, Α. (2015). Ελληνοτουρκικές Σχέσεις,(σ.287).Αθήνα: Πατάκη

² Συρίγος, Α. (2015), (σ.289).

³ Συρίγος, Α. (2015), (σ.290).

αδύνατον να συμβεί μεταξύ της Ελλάδας και Τουρκίας.(Σχήμα: 6).

- Το 1975 η Ελλάδα κοινοποίησε στον Διεθνή Ναυτιλιακό Οργανισμό ότι η περιοχή ευθύνης SAR για την θάλασσα ταυτίζεται με το FIR Αθηνών. Ομοίως στην σύμβαση του Αμβούργου διατύπωσε την επιφύλαξη ότι η περιοχή ευθύνης ταυτίζεται με το FIR Αθηνών. Στην ίδια περιοχή είχε τη ευθύνη για SAR για αεροπορικά και ναυτικά ατυχήματα σύμφωνα με Σύμβαση του Σικάγου (1944)⁴ και της διεθνούς Συμβάσεως για την Ασφάλεια της Ανθρώπινης ζωής στη Θάλασσα (SOLAS) αντίστοιχα⁵

- Η Τουρκία αμφισβήτησε την επιφύλαξη της Ελλάδας στην Συμφωνία του Αμβούργου και το 1982 παρουσίασε χάρτη των περιοχών που έχει την αρμοδιότητα για SAR. Χώρισε το Αιγαίο στον 25^ο μεσημβρινό και προσπάθησε να εξομοιώσει τα ναυτικά περιστατικά με τα αεροπορικά επιδιώκοντας να μεταβάλει τα όρια του FIR Αθηνών. Η Κύπρος και η Ελλάδα αντέδρασαν για την μονομερή ενέργεια της Τουρκίας και την κατήγγειλαν στο ICAO.⁶ Η ανησυχία της Ελλάδας είναι ότι σε περίπτωση που δεν ανταποκριθεί αποτελεσματικά σε κάποια ατυχήματα η Τουρκία θα επικαλεστεί αδυναμία και θα επιδιώξει την αλλαγή των ορίων. Το ζήτημα δεν είναι μείζον όμως προκαλεί εντάσεις και προστριβές μεταξύ των κρατών.⁷

Σχήμα 6. Πυγή : Τουρκικές διεκδικήσεις σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο.

⁴ Η Σύμβαση του Σικάγου (1944) ρυθμίζει την έρευνα και διάσωση από αεροπορικά ατυχήματα. Αυτή περιλαμβάνει ενέργειες εντός του εθνικού αλλά και διεθνούς εναέριου χώρου. Τα όρια της περιοχής SAR για τις περιοχές του διεθνούς εναέριου χώρου καθορίζονται με αντίστοιχη διαδικασία με αυτή του FIR, που συμφωνούν όλα τα ενδιαφερόμενα κράτη.

⁵ N.1045/1980 «περί κυρώσεως της υπογραφείσης εις Λονδίνο Διεθνούς συμβάσεως περί Συμβάσεως περί Ασφάλειας της Ανθρώπινης ζωής εν Θάλασσα 1974 και άλλων τινών διατάξεων». ΦΕΚ Α'95/25/4/1980.

⁶ Το 2004 ο ACO προχώρησε στην αναθεώρηση του σχετικού Παραρτήματος αναφέροντας ότι πρέπει να ακολουθούνται τα υφιστάμενα όρια FIR, όπου είναι δυνατό λαμβάνοντας όμως υπόψη τις επιχειρησιακές δυνατότητες ενός κράτους να προβεί στις οφειλόμενες ενέργειες.

⁷ Συρίγος, Α. (2015), (σ.294-296).

Το χρονικό της κρίσης 1987

Σύμφωνα με το άρθρο 6» τα δύο μέρη όφειλαν να απέχουν από ενέργειες ή πρωτοβουλίες που θα έθεταν σε κίνδυνο τις διαπραγματεύσεις σχετικά με την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου. Ο χρονικός περιορισμός αναφερόταν στο διάστημα που θα πραγματοποιούνταν οι διαπραγματεύσεις.⁸ Προς εφαρμογή του άρθρου 6. το Ελληνικό Γενικό Επιτελείο Ναυτικού είχε εκδώσει διαταγή το 1976 με την οποία απαγορευόταν «πάσαν ερευνητικήν και γεωτρητικήν δραστηριότητα» ανατολικά της Θράκης. Ο σκοπός ήταν η πετρελαϊκή εταιρία North Aegean Petroleum Company (NAPC), που είχε αναλάβει την έρευνα και την εκμετάλλευση της περιοχής της Θάσου, να μην κινηθεί εκτός των χωρικών ελληνικών υδάτων. Ταυτόχρονα η σύμβαση της εταιρίας με το ελληνικό δημόσιο επεκτάθηκε όσο διάστημα ήταν σε ισχύ η απαγόρευση.

Από το 1982 έως και το 1985 η κοινοπραξία είχε λάβει άδεια από την ελληνική κυβέρνηση για τη διενέργεια ερευνών και ανατολικά της Θάσου, πέραν της λογικής του Πρακτικού της Βέρνης, χωρίς την κάποια ουσιαστική αντίδραση της Τουρκίας, αποφεύγοντας έτσι την έκδοση άδειας πέραν της ελληνικής αιγιαλίτιδας ζώνης. Τον Ιούλιο του 1981 η εταιρία είχε ήδη θέσει το ερώτημα για την ισχύ ή όχι της απαγόρευσης εκτός των ελληνικών χωρικών υδάτων, λαμβάνοντας την απάντηση ότι δεν ισχύουν οι λόγοι της απαγόρευσης και το πρακτικό είναι σε εφαρμογή, καθόσον οι διαπραγματεύσεις έχουν πάψει και η Τουρκική πλευρά μπορεί να καταφύγει στο δικαστήριο της Χάγης για την διευθέτηση του ζητήματος της υφαλοκρηπίδας.

Τον Νοέμβριο του 1987 η κοινοπραξία κοινοποίησε πρόγραμμα των δραστηριοτήτων του επόμενου εξαμήνου με την πρόθεσή της να διεξάγει έρευνα 8 ν.μ ανατολικά της Θάσου, αφού προηγουμένως είχε προηγηθεί η συμμετοχή της Δημόσιας Εταιρίας Πετρελαίου σε ποσοστό 25% της κοινοπραξίας, ελέγχοντας υποτίθεται τις αποφάσεις της κοινοπραξίας. (απαιτούνταν όμως το 31% και όχι το 25%). Η Ελληνική κυβέρνηση θέλοντας να αποφύγει την πιθανή εμπλοκή με την Τουρκία απέφυγε να δώσει άδεια για έρευνα. Τελικά μετά από πίεση της κοινοπραξίας δεσμεύτηκε για την έκδοση άδειας για έρευνα μέχρι την 31 Μάρτιου 1987. Παραμονές της ενάρξεως των ερευνών η κυβέρνηση φοβούμενη ξανά την δημιουργία εντάσεων με την Τουρκία προχώρησε στην προσπάθεια εξαγοράς της πλειοψηφίας των μετοχών της κοινοπραξίας για την αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου της ΔΕΠ, με απώτερο σκοπό να ελέγξει την κοινοπραξία και να σταματήσει την έρευνα. Επίσης ο εκπρόσωπος της Ελλάδας στην κοινοπραξία τους ανακοίνωσε ότι η Ελλάδα δεν θα προχωρήσει στην έκδοση άδειας πέραν των 6 ν.μ.

Η Τουρκία δεν πείστηκε για τις προθέσεις της Ελλάδας σχετικά με την εξαγορά των μετοχών και πίστεψε ότι η Ελλάδα θα προχωρήσει μόνη της στην έρευνα. Επίσης ήταν μια ευκαιρία για την προώθηση των επιδιώξεών της στο Αιγαίο και την 26 Φεβ 1987

⁸ Καψής, Γ. (1999). *Οι 3 Μέρες του Μάρτη, Απόρρητος Φάκελος*, (σ.30). Αθήνα : Νέα Σύνορα Λιβανη.

διαμαρτυρήθηκε για την παραβίαση του άρθρου 6 του Πρακτικού της Βέρνης. Από την πλευρά της η ελληνική κυβέρνηση θεώρησε ότι η κίνηση είχε ως σκοπό την εμπόδιση της εξαγοράς των μετοχών και η συμπεριφορά της Τουρκίας ήταν ξένος δάκτυλος. Η ελληνική απάντηση στην διαμαρτυρία της Τουρκίας ήταν η πάγια θέση ότι το εν λόγω πρακτικό είναι ανενεργό. Οι επαφές που ακολούθησαν με τον τότε Υφυπουργό της Ελλάδας Γιάννη Καψή με τον τούρκο πρέσβη στην Ελλάδα δεν μπόρεσαν να αλλάξουν της αρχική εντύπωση της Τουρκίας.⁹

Το αποκορύφωμα αυτής της διένεξης ήταν η κρίση του Μαρτίου 1987 με την ανακοίνωση της Τουρκίας, ότι το ωκεανογραφικό σκάφος «Σισμίκ Ι» επρόκειτο να αναχωρήσει για θαλάσσιες έρευνες ανάμεσα στην Σαμοθράκη και την Θάσο σε περιοχές αμφισβητούμενης υφαλοκρηπίδας.

Ψήφισμα 395/1976 του Συμβουλίου ασφαλείας.

«Το συμβούλιο ασφαλείας.....

Εκφράζοντας την ανησυχία του για τις παρούσες εντάσεις μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας εν σχέσεις προς το Αιγαίο.

Έχοντα υπόψιν του τις αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών σχετικά με την ειρηνική επίλυση διαφορών καθώς και τις διαφορές διατάξεις του Κεφαλαίου VI του χάρτη σχετικά με την ειρηνική επίλυση των διαφορών.

Σημειώνοντας τη σημασία της επαναλήψεως και της συνεχίσεως απευθείας συνομιλιών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας για την επίλυση των διαφορών τους.

Έχοντας συνείδηση της ανάγκης για αμφοτέρωτα Μέρη να σεβαστούν τα αμοιβαία διεθνή δικαιώματα και υποχρεώσεις τους και να αποφύγουν οποιοδήποτε επεισόδιο το οποίο θα ήταν αδύνατον να οδηγήσει σε επιδείνωση της καταστάσεως και το οποίο συνεπώς θα έθετε σε κίνδυνο τις προσπάθειες τους για μία ειρηνική λύση,

Κάνει έκκληση προς τις Κυβερνήσεις της Ελλάδος και της Τουρκίας να ασκήσουν τη μεγαλύτερη δυνατή αυτοσυγκράτηση στην παρούσα κατάσταση.

Παροτρύνει τις κυβερνήσεις της Ελλάδος και Τουρκίας να κάνουν οτιδήποτε υπό την εξουσία τους προκειμένου να μειώσουν τις παρούσες εντάσεις στην περιοχή, ούτως ώστε να διευκολυνθεί η διαδικασία διαπραγματεύσεων.

Καλεί τις κυβερνήσεις Ελλάδος και Τουρκίας να επαναλάβουν απευθείας συνομιλίες για τις διαφορές τους και να κάνει έκκληση προς αυτές να κάνουν οτιδήποτε στο πλαίσιο της εξουσίας τους για να εξασφαλίσουν ότι τούτο θα έχει ως αποτέλεσμα αμοιβαίος αποδεκτές λύσεις.

⁹ Συρίγος, Α. (2015). Ελληνοτουρκικές Σχέσεις,(σ.376-379).Αθήνα: Πατάκη.

Καλεί τις κυβερνήσεις Ελλάδος και Τουρκίας να συνεχίσουν να λαμβάνουν υπόψιν τους τη συμβολή την οποία τα κατάλληλα δικαιοδοτικά μέσα και ειδικότερα το διεθνές Δικαστήριο είναι σε θέση να προσφέρουν για τον διακανονισμό των εναπομενουσών νομικών διαφορών τις οποίες θα προσδιορίσουν εν σχέσεις προς την παρούσα διαφορά τους.¹⁰

¹⁰ Συρίγος, Α. (2015), (σ.315).

Η γέννηση της PAX AMERICANA

Στη σύγχρονη διεθνή ιστορία υπήρξαν δύο φιλελεύθερες διεθνείς τάξεις. Η πρώτη ήταν η Pax Britannica, το οποίο διήρκεσε από το 1815 μέχρι το ξέσπασμα του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου και η άλλη είναι η Pax Americana μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Όπως σημείωσε ο Robert Gilpin,¹ καμία από αυτές τις δύο διεθνείς ηγεμονίες δεν «προέκυψε» τυχαία και εν απουσία άσκησης εξουσίας. Αντίθετα, κάθε οικονομικό σύστημα στηρίζεται σε ένα συγκεκριμένο πολιτικό σύστημα που η φύση του δεν μπορεί να γίνει κατανοητή ξέχωρα από την «πολιτική».² Στο παραπάνω πλαίσιο, η Βρετανία και η Αμερική του 19ου αιώνα μετά το 1945, χρησιμοποίησαν τη στρατιωτική και οικονομική τους δύναμη για την προώθηση των δικών τους οικονομικών και γεωπολιτικών συμφερόντων.

Όμως με το τέλος των δύο παγκοσμίων πολέμων έχουμε την κατάρρευση της Pax Britannica, ή «η κατάρρευση της βρετανικής εξουσίας» όπως την αποκάλεσε ο ιστορικός Correlli Barnett, ως φυσικό αποτέλεσμα της οικονομικής εξουθένωσης της Βρετανίας.³ Όταν τελείωσε ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος, οι Ηνωμένες Πολιτείες, λόγω της συντριπτικής στρατιωτικής και οικονομικής υπεροχής τους, ήταν αναμφισβήτητα ο πιο ισχυρός δρώντας στο διεθνές σύστημα. Πράγματι, το 1945 ήταν η πρώτη μονοπολική στιγμή της Αμερικής. Οι ΗΠΑ αντιπροσώπευαν το 50% του παγκόσμιου ΑΕΠ. Το δολάριο αντικατέστησε τη στερλίνα ως το κορυφαίο αποθεματικό νόμισμα του διεθνούς οικονομικού συστήματος. Οι ΗΠΑ κατείχαν το μεγαλύτερο μερίδιο τόσο των συναλλαγματικών αποθεμάτων όσο και του χρυσού. Στο τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, η αεροπορική και ναυτική ισχύς της Αμερικής της έδωσαν αδιαμφισβήτητες δυνατότητες προβολής παγκόσμιας ισχύος και κατείχαν το μονοπώλιο στα πυρηνικά όπλα.

Στα χρόνια που ακολούθησαν μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, οι Ηνωμένες Πολιτείες χρησιμοποίησαν τον συνδυασμό στρατιωτικής και οικονομικής δύναμης για τη δημιουργία διεθνούς ασφάλειας και οικονομικούς δεσμούς, που στήριζαν τη μεταπολεμική διεθνή τάξη (και, τουλάχιστον προς το παρόν, εξακολουθεί να ισχύει) όπως τα Ηνωμένα Έθνη, το NATO, η Παγκόσμια Τράπεζα, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου. Η Ουάσιγκτον ανοικοδόμησε επίσης τις κατεστραμμένες οικονομίες της δυτικής Ευρώπης και Ιαπωνίας, δημιουργώντας ένα πλαίσιο συμμαχιών, που εξακολουθεί να ισχύει ως σήμερα για την σταθερότητα της Ευρώπης και της Ανατολικής Ασίας. Η μεταπολεμική διεθνής τάξη στηρίχτηκε επίσης από την «ήπια δύναμη» της Αμερικής, δηλαδή την ιδεολογική και πολιτιστική της απήχηση. Από το 1945 οι Ηνωμένες Πολιτείες προβάλλουν τις φιλελεύθερες αξίες τους στο εξωτερικό προωθώντας τη

¹ Ο Ρόμπερτ Γκίλπιν ήταν Αμερικανός πολιτικός επιστήμονας. Ήταν καθηγητής Πολιτικής και Διεθνών Σχέσεων στη Σχολή Δημοσίων και Διεθνών Σχέσεων Woodrow Wilson στο Πανεπιστήμιο του Πρίνστον όπου κατείχε τη θέση του καθηγητή Αϊζενχάουερ.

² Gilpin, R. (1975). *US power and the multinational corporation*. New York: Basic Books.(σ.40-4).

³ Correlli Barnett, C. (1972). *The collapse of British power*. New York: William Morrow. (σ.137-132)

δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ένας από τους βασικούς πολεμικούς στόχους των Ηνωμένων Πολιτειών και της Βρετανίας ήταν δημιουργήσουν μια φιλελεύθερη μεταπολεμική διεθνή τάξη.⁴

Ο Woodrow Wilson⁵ πίστευε από νωρίς σε αυτό που έγινε γνωστό ως δημοκρατική θεωρία ειρήνης. Διατύπωσε επίσης την πεποίθηση ότι μια ανοιχτή διεθνής οικονομία ήταν ζωτικής σημασίας για την ευημερία της Αμερικής και εξίσου σημαντική, ώστε να παρέχει ένα ισχυρό κίνητρο για ειρήνη, εξαλείφοντας τους οικονομικούς παράγοντες ως αιτία του πολέμου και συνδέοντας τις οικονομίες των μεγάλων δυνάμεων τόσο στενά που το κόστος του πολέμου θα θεωρούνταν απαγορευτικό. Ο Wilson υποστήριξε επίσης τη δημιουργία ενός νέου διεθνούς θεσμού, της Κοινωνίας των Εθνών, ως όργανο συλλογική ασφάλειας που θα σταθεροποιούσε το διεθνές σύστημα. Ενώ διεξαγόταν ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, οι Αμερικανοί φιλελεύθεροι διεθνιστές αναγνώρισαν ότι η έκβαση της σύγκρουσης θα επέφερε μια δραματική αύξηση της ισχύος των ΗΠΑ – και ότι αυτό με τη σειρά του θα έδινε στις Ηνωμένες Πολιτείες μια «δεύτερη ευκαιρία» να οικοδομήσουν μια Φιλελεύθερη διεθνή τάξη. Ελλείψει της ηγεμονικής δύναμης της Αμερικής, η μετά το 1945 φιλελεύθερη διεθνής τάξη δεν θα μπορούσε να είχε κατασκευαστεί. Όπως παρατήρησε ο John Ikenberry⁶, η μεταπολεμική διεθνής τάξη «κυριαρχήθηκε από τις Ηνωμένες Πολιτείες — αλλά εμποτίστηκε με φιλελεύθερα χαρακτηριστικά» και έτσι παραμένει.⁷

Οι θεσμοί που δημιούργησαν οι Ηνωμένες Πολιτείες μετά το 1945 στήριζαν τη μεταπολεμική κυριαρχία τους. Για παράδειγμα, το προσχέδιο για τη διεθνή χρηματοοικονομική αρχιτεκτονική που δημιουργήθηκε από τη Διάσκεψη του Μπρέτον Γουντς το 1944, ήταν προϊόν τόσο των ηγεμονικών φιλοδοξιών της Αμερικής όσο και της συντριπτικής οικονομικής και χρηματοοικονομικής επιρροής της. Όπως παρατηρεί ο Benn Steil, διευθυντής Διεθνών Οικονομικών στο Συμβούλιο Εξωτερικών Σχέσεων, οι Ηνωμένες Πολιτείες «χρησιμοποίησαν την οικονομική τους μόχλευση πάνω από μια αφερέγγυα συμμαχική αυτοκρατορική δύναμη, τη Μεγάλη Βρετανία, για να θέσει τους όρους με τους οποίους η τελευταία θα παραχωρούσε τη φθίνουσα κυριαρχία της στους κανόνες του εξωτερικού εμπορίου και χρηματοδότησης». Η κατάρρευση της παλιάς ευρωπαϊκής τάξης επέτρεψε στην Ουάσιγκτον να δημιουργήσει μια ανοιχτή διεθνή οικονομία και «να εξαλείψει τους παλιούς ευρωπαίους αντιπάλους και τα εμπόδια στην παγκόσμια σκηνή».⁸ Με άλλα λόγια η ηγεμονία των Η.Π.Α. κατέστησε δυνατή τη μετά το 1945 μια φιλελεύθερη διεθνή τάξη, η οποία, με τη σειρά της, ενίσχυσε την αμερικανική υπεροχή.

⁴ Layne, C. (2018). *The US–Chinese power shift and the end of the Pax Americana*. International Affairs, Volume 94, Issue 1 Pages 89–111, (σ.90-91).

⁵ Ο Τόμας Γούντροου Ουίλσον ήταν Αμερικανός πολιτικός, πανεπιστημιακός και ιστορικός, ο οποίος διετέλεσε 28ος Πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών

⁶ Θεωρητικός των διεθνών σχέσεων και της εξωτερικής πολιτικής των Ηνωμένων Πολιτειών

⁷ Layne, C. (2018), (σ.92).

⁸ Steil, B. (2013). *The battle of Bretton Woods: John Maynard Keynes, Harry Dexter White, and the making of a new world order*. Princeton: Princeton University Press, (σ.225-226).

Η ηγεμονική θεωρία σταθερότητας εξηγεί γιατί δημιουργήθηκε η Pax Americana και άντεξε από το 1945 και γιατί αντιμετωπίζει ένα αμφίβολο μέλλον. Η θεωρία της ηγεμονικής σταθερότητας υποστηρίζει ότι μια φιλελεύθερη διεθνή τάξη απαιτεί μια ηγεμονική δύναμη για τη διαχείριση και τη σταθεροποίηση των διεθνών πολιτικών και οικονομικών συστημάτων. Αυτό ακριβώς έχουν κάνει οι Ηνωμένες Πολιτείες από το 1945, παρέχοντας δημόσια αγαθά τόσο στους τομείς της οικονομίας όσο και της ασφάλειας και ενεργώντας ως ο γαλβανιστής της διεθνούς συλλογικής δράσης. Ο Michael Mandelbaum του Πανεπιστημίου Johns Hopkins υποστήριξε ότι, μετά τη σοβιετική κατάρρευση, ως πάροχος παγκόσμιας ασφάλειας και διαχειριστής της διεθνούς οικονομίας, οι Ηνωμένες Πολιτείες ουσιαστικά ενήργησαν ως *de facto* όργανο του διεθνούς συστήματος.⁹

Ο παγκόσμιος οικονομικός ηγεμόνας είναι υπεύθυνος για τη θέσπιση των κανόνων της διεθνούς οικονομικής τάξης. α) Έναρξη της διεθνούς οικονομίας σε περιόδους ύφεσης, λειτουργώντας ως η έσχατη αγορά, αγοράζοντας αγαθά άλλων εθνών. β) Πάροχος ρευστότητας για την παγκόσμια οικονομία ενεργώντας ως δανειστής έσχατης ανάγκης και παροχή αποθεματικού νομίσματος. γ) Στρατιωτικά, ο ηγεμόνας είναι υπεύθυνος για τη σταθεροποίηση εκείνων των περιοχών που είναι ζωτικής σημασίας για μια ομαλή λειτουργία της διεθνούς οικονομίας και για τη διαφύλαξη των γραμμών επικοινωνίας («τα παγκόσμια κοινά»), από τα οποία εξαρτάται μια ανοιχτή διεθνής οικονομία.¹⁰ Για το μεγαλύτερο μέρος της περιόδου από το 1945, Οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν -περισσότερο ή λιγότερο επιτυχώς- εκτελέσει αυτά τα καθήκοντα. Ωστόσο, δεν είναι σαφές ότι θα μπορέσει να συνεχίσει να το κάνει στο μέλλον.

⁹ Layne, C. (2018). (σ. 92)

¹⁰ Posen, B. (2003). *Command of the commons: the military foundations of US hegemony*, International Security 28: 1, (σ. 45-46).